

# RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 206 (22).**

1923 a.

**Sisu:** 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Riigi 1923 a. eelarwe — II lugemisel. Wälisministeerium. Erakorralised kulud ja operatsiooni fondid. Korralised tulud. Erakorralised tulud.

## Riigikogu koosolek 19. weebruaril 1923. a. kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 79 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, wahepeal abiesimees **A. Kerem**, pärast esimees **K. Päts**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, rahaminister **G. Westel**, wälisminister **A. Hellat**, põllutöominister **B. Rostfeldt**, sõjaminister **J. Soots**, töö-koolekandeminister **Chr. Kaarna**, teedeministri abi **K. Kark**, haridusministri abi **F. Sauer**.

Koosolek algab kell 5.15 min.

**1. Päewakorra** Juhataja **K. Wirwastuwõtmine**. **ma:** Awan Riigikogu koosoleku. Päewakorras on riigi 1923 a. eelarwe. Päewakorra kohta ettepanekuid ei ole, siis loen päewakorra wastuwõetuks.

**2. Riigi 1923 a. A. Anderkopp eelarwe — (töer.):** Endine wälisminister rkl. härra Piip wiibib täna Tartu ülikooli juures oma ametikohuste täitmisel. Ta on tarwilikuks pidanud wälisministeeriumi eelarwe kohta terve rea parandusi esile tuua. Et ta neid ise ette kanda ega kaitsta ei saa II lugemisel, siis tahab ta neid põhjendada III lugemisel. Mina luban endale need parandused ette kanda, mida tema soowitawaks peab. Parandused oleksid järgmised:

Wälisministeerium. II. Diplomaatiline-konsulaarne koosseis: wälja jätta „informatsiooni büroo juhataja“, ja suurendada osakondade juhatajate arwu ühe wõrra, määrates: „osakonna juhatajad — 4“.

Wälja jätta: „IV. Ajutised tööjõud“ pealkiri.

Wälisesitused. Juurde lisada igalpool nimetusele „Saatkond“ nimetus „ja konsulaat“, näituseks: „Saatkond Helsingis“

asemele määrates „Saatkond ja konsulaat Helsingis“.

Wälja jätta igalpool üksikute esituste koosseisudes nimetus „wabapalgalised“, „wabapalgaline ametnik“ jne.

Juurde lisada järgmised märkused: Märkus I. Wabariigi Walitsusel on õigus muuta esituste ja üksikute esitajate ametnimetusi ja wälja anda määrusi ametnikkude diplomaatlisel-konsulaarsesse koosseisu üleswõtmise eeltingimuste ja teenistuskäigu kohta. Märkus II. Peale palga saawad kõik saadikud ja konsulaar-esitajad Peeterburis, Stokholmis ja Koppenhaagenis prii korteri, kütte ja walgustusega. Ministri korraldusel wõiwad ka teised saatkondade ja konsulaatide ametnikud saada prii korteri ühes kütte ja walgustusega saatkondade ehk konsulaatide ruumides.

Ettepaneku põhjenduseks oleks järgmist ütelda: informatsiooni büroo juhataja on palga suhtes sarnastatud osakondade juhatajatega. Ei ole mingit põhjust teda ka teenistuse seisukoha mõttes eraldada teistest osakondadest, mis mõttes tuleks osakondade juhatajate arwu tõsta, informatsiooni büroo juhataja kohta eriliselt wälja jättes. Pealkiri „ajutised tööjõud“ koosseisudes on enesele wastu rääkiw. Pealegi on selle alla asetatud ametnikud, kes oma iseloomu poolestki ajutised pole, nagu arweametnik, käskjalad jne. Kõikides wälisesitustes nime „konsulaat“ ära kaotada ei saa, kuna konsulaatidel rahwuswahelises läbikäimises erikompentents, diplomaatlistest funktsioonidest lahus. Küll wõib neid ühede ja samade ametnikkude peale panna, kuid juriidiline lahklad peab jääma. Sarnane on meie sennine tegelik elu, ja ühtegi raskust ei ole ette tulnud, mispärast tema muutmiseks alused puuduwad, ja sennine nimetus „saatkond ja konsulaat“ alale peaks jääma. (Waata „Riigi Teataja“ nr. 89 — 1922 a.).

Mingit wahet pole wabapalgaliste ja muude teenijate wahel senni meie koosseisudes tehtud ja sellepärast ei ole ka

mingit alust välisesitustes teha. Väljamaalasi võib võtta ainult asetäitjana. Nimetus „wabapalgaline“ tuleks välja jätta kui eksitav ja sisuta.

**Märkus 1.** on tingitud vajadusest tarvitatud terminoloogias ja nimetustes teatud wabadust jätta Wabariigi Walitsusele ametnimetuste andmiseks. Kuna diplomaatlise-konsulaarse koosseisu mõiste täiesti uus ja ka Wene seadustik seda ei tunne, tuleks ajutiselt, kunni teenistus-seadus vastu võetud, luba anda Wabariigi Walitsusele määrusi anda, mis reguleeriks selle mõiste sisu. Wastasel korral oleks nimetus „diplomaatline-konsulaarne“ koosseis ainult seadusandline ballast.

**Märkus 2.** on võetud 1922 a. koosseisude lisadest ja on ministeeriumi poolt esitatud kawades wististi eksikombel välja jäänud. Korterikulud on igalpool juba majanduslistes kuludes ülesse võetud.

**Wälisminister A. Hellat:** Wiimasel koosolekul tähendas rahwasaadik härra Neps, et wälisminister peaks esinema kõnega praegu eelarwe arutamise puhul, mis walgustaks terwet seisukorda. Ma arwan, et see moment on juba mööda lastud, sest seda on harilikult tehtud enne eelarwe komisjoni andmist. Praegu mina pean ainult kohaseks üksikute küsimuste ja mõnede wäärnähtuste kõrwaldamise kohta sõna võtta. Nii näituseks olgu paari sõnaga härra Neps'ile wastatud, et kui Balti-liidu peale wähe lootust on, et siis üldse mitte sellest rääkida, sest see ärritab Wenemaad. Ma mõtlen, et poliitika sagedasti põhjenebki ärritamise peal ja kui meie kedagi ärritada ei taha, siis ülepea mingisugust poliitikat ajada ei saa. Kui Teie kardate kedagi ärritada, siis ma tuletaksin Teile meelde seda juttu hundist ja tallest. Arwan, et wälispoliitikale oleks kasulik, kui sotsiaaldemokraatide rühma poolt niisuguseid kahtlusi ei tõuseks. (M. Martna (sd.): See on minu isiklik arwamine!) Ma näeks heameelega, et Teie ka isiklikult, kes Teie selle rühma liige olete, mitte ei arwaks, nagu oleks meie poliitika kellegile agressiiwne, pealetükkiiw, ehk katsuksime riikidega tege mist teha, kellel niisugune eesmärk. See on päris selge ja igauks teab, et meie poliitika on rahupoliitika. (M. Martna (sd.): Mul on see armas kuulda!) Teil on armas seda kuulda? Mina arwan,

et need, kes räägiwad, et meie poliitika agressiiwpoliitika on, et nad ise ka seda ei usu. Tahtsin peatama jääda härra professor Piip'i poolt ettetoodud koosseisude muudatuste juures. Enne jõuluid, kui palgaseadus vastu võeti, selgus, et informatsiooni büroo juhataja saab ühesugust palka osakonna juhatajaga, nelja osakonda asutada ometi ei või, sellepärast, et see rikub terwe süsteemi, terwe kawa, mida oleme kokku seadnud. Paratamata peab informatsiooni osakonna juhataja poliitilise osakonna juhataja alla käima. Mõne aja pärast võib olla seisab poliitilise osakonna eesotsas isik, kes büroo juhataja enese alla painutab ja sellepärast ei ole mina selle korra muutmisega nõus. Riigikogu alamkommissjon nõudis ajutiste tööjõudude ärakaotamist Wenemaal. Meie tahame neist lahti saada, kuid töö wenib pikale ja võib juhtuda, et nad alalisteks muutuwad. Et seda just takistada, on ministeerium otsustanud neid ajutisteks jätta. Peale selle on parem, kui inimestele alguses kohe öeldakse, et nad ajutised on, siis on kergem neid ajutisi jõude likwideerida. Selles mõttes on ka alamkommissjon oma nõusoleku annud. Tahtsin weel öelda pealkirjade kohta „saatkond“ ja „konsulaat“. Meie alati oleme sellest põhimõttest välja läinud, et saatkonna ja konsulaadi wahel wahet ei ole. Põhja riikides on need kaks asutust ühte sulanud, mõnedel suurriikidel on wastupidine seisukoht. Meil võib ainult ameti wahet olla ja mitte asutuse wahet. Takistus rahwuswahelises läbikäimises ei ole. Wabapalgaliste kohta on seesama põhimõte maksew, mis ajutiste tööjõudude kohta, sest neid on jällegi võimalus ümber paigutada ja lahti lasta palju kergem. Märkus I on öeldud, et Wabariigi Walitsusel on õigus muuta esituste ametinimetusi. Siin võib küsimus tõusta, kui meie näituseks Ameerika chargé d'affaires'i asemel ministri määrame, kas tema siis ka selle palgaga leppima peab. Kui tema saab sinna nimetatud, siis on tema oma asi, kas ta lepib wõi mitte, palka meie suurendada ei saa. Mis teisesse märkusesse puhtub, siis tuleks seda weel täiendada. Peeterburis, Stokholmis, Koppenhaagenis. Nemad ei saa seda mitte ainult nendes linnades, waid igalpool, kus korterid ja sisseseaded olemas, nii et siin märkuses tuleks juba üles lugeda ehk ütelda, et igalpool, kus korterid ja sisseseaded olemas, saawad saadikud ja konsulaar-esitajad prii korteri. Nii oleks

minu arwates märkus weel wähe täielikum.

**Juhataja K. Wirma:** Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Neps'il.

**M. Neps (sd.):** Härra välisminister luges siiski tarwilikuks lühidalt wastata minu mõtteawalduste peale, mis minu poolt laupäewasel koosolekul ette kanti. Siinjuures andis härra välisminister päris selgelt mõista, nagu oleks mina laupäewal rääkinud sellest, et Eesti ühes Balti-riikide liiduga ajab agressiivset poliitikat Wenemaa suhtes. Sel puhul on minul au seda kohta ette lugeda stenogrammist ja seal on järgmiselt öeldud: „Teiselt poolt wõttes kutsub Balti-liit Wene poolt terawusi wälja, wähemalt katsutakse seal asja nii seletada, et Balti-riigid ajawad agressiivset poliitikat Wenemaa suhtes. Mina ei tahaks mitte ütelda, et see Wenemaa seletus õige oleks ja arwan, et Eesti ja Läti Wenemaa suhtes mingisugust agressiivset poliitikat ei aja, neil pole mõttesegi tulnud seda tegema hakata.

(Juhatama hakkab abiesimees **A. Kerem.**)

Kuid igatahes Poola on see ja osalt ka Rumeenia, kelle wahekord Wenemaaga wäga teraw on, ja kes tulewikus wõiwad sädemetekitajateks saada, kui kokkupõrkamised tulewad.“ Seda olen mina ütelnud. Ühtlasi loen tarwilikuks konstateerida, et natukene imelik tundub, kui katsutakse laste muinasjuttude jutustamisega hundist ja lambast kõrwale põigelda aruandmisest välispoliitika kohta. See annab mulle küll põhjust oletada, et nende küsimuste peale wäga kergelt waadatakse. (Wälisminister **A. Hellat:** Igal asjal on oma koht.)

**K. Wirma (sd.):** Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin on rkl. Anderkopp'i poolt esitatud Riigikogu liikme Piip'i kirjalik ettepanek, milles soowitatakse wõtta kaks märkust kusagile kohta. Ma ei oska neid märkusi kusagile paigutada. Esimene märkus on, et Wabariigi Walitsus wõib muuta koosseisusid ja teine, et esitajad Peeterburis, Stokholmis ja Kopenhaagenis saawad prii korteri ja kütte jne. Need paragrahwid minu arwates kuuluks palgaseadusesse ja minu teada on palgaseaduse täiendamise seadus Riigikogus arutamisel. Mina ei tea, kas tahetakse neid märkusi eelarwe sabasse wõi kuhu õieti panna? Minul on igatahes täiesti arusaamatu nende märkuste koht ja mina

paluksin, et härra Anderkopp seletaks, kuhu neid lõppude lõpuks paigutada. Mina arwan, et neid ei wõi panna ei eelarwe ega koosseisude juurde, waid nende koht on palgaseaduses. Mahutatagu neid sinna. Riigikogu peaks oma hääletamisega need eelarwe juures tagasi lükkama.

(Juhatama hakkab abiesimees **K. Wirma.**)

**J. Reesen (kom.):** Wälisministeerium ja tema eelarwe! On kah niisugune ministeerium olemas? Mispärast meie niimoodi küsimuse üles seame? Kõikide teiste ministeeriumide eelarwe puhul, nii ka selle ministeeriumi eelarwe puhul, peame seda alla kriipsutama, et ei ole midagi teada, mis ministeeriumis tehtakse.

Meil ei tea isegi parlamendi wõi Riigikogu liikmed sellest midagi, mida meie ministeerium teeb. Wälisministeerium, tema juba oma nime poolest oletab seda, just nagu asuks ta kusagil väljaspool. Ja kui teie waatate selle ministeeriumi tegewust, siis on tema tegewusala suuremalt jaolt välisriikides. Meie töölisteasjatel tuleb kõige rohkem kuulda nime „siseministeerium“, aga meil on wäga wähe kuulda olnud wälisministeeriumist ja sellest, mida wälisministeerium teeb. Need on nõndanimetatud diplomaatilised asjad ja need diplomaatilised asjad on oma iseloomu poolest niisugused, mida tehakse rohkem telgi taga, kui awalikult. Ja kui nüüd omal ajal walitsus deklaratsioonis ütles, et ta ka rahwasaadikuid tahab informeerida, siis oleme meie kahjuks sellest lubadusest ainult sõnu kuulnud, kuid tegusid ei ole näinud. Korra seisis küll päewakorras wälisministeeriumi aruanne, õieti walitsuse aruanne Moskwa wäewähendamise konwerentsi nurjamineku puhul, kuid selle konwerentsi kohta ei ole meil mitte rohkem teateid, kui see, mida wälisministeerium minu isiklise küsimise peale andis. See wastus oli aga sarnane, et tema ei rahuldanud kaugeltki neid soowe, mida ma teada tahtsin. Ma arwan, et wälisminister, kui ta siin täna wast nende küsimuste juures sõna wõtab, peataks wahest nende nähtuste juures, mis ühenduses on Moskwa wäewähendamise konwerentsiga. Mind huwitab üks küsimus, mis õieti ka seotud on selle küsimusega, mis Wene rahwuswahelisesse poliitikasse puutub. Meil Eestis, eriti teil on kõikidel teada, et pärast seda, kui nõukogude walitsus Wenemaal maksma pandi, kuulutasid enamlased endise Wene

suurriigi väliswõlad tühjaks. Selle tagajärg oli see, et nad sattusid nende riikidega wastolusse. Edaspidine arenemiskäik tõi esile aga tarwiduse, et diplomaatilisel teel nõukogude Wenemaal neid tunnistada tuli. Kui ma ei eksi, siis 1920 aasta sügisel. Meil on Wenemaaga rahuleping sõlmitud. Selles lepingus olla öeldud, et mingisuguseid kohustusi üksteise vastu ei tunnistata. Kuid meil on siiski ka peale nõukogude-Wenemaa teiste riikidega läbikäimisi seotud ja need said sõlmitud juba enne, 1918 a. kewadel. Omal ajal 1918 aastal käisid ringi esitajad ja tallasid Inglismaa ja teiste välisministeeriumide treppisid. Ja ükskord oli sarnasel saatkonnal, mis koos seisis Pusta'st ja Wirgo'st, Prantsuse välisministeeriumiga jutuajamine. Selle jutuajamise tagajärg oli niisugune, et Prantsuse välisministeerium saatis ühe kirja, mida ma siin ette kannan: Prantsuse walitsuse wastus välisministeeriumile.

„Poliitiliste ja kaubandusliste asjade juhatuskond.

Pariisis, 13. mail 1918 a.

Härrad! Mul on au Teile teatada, et ma Teie kirja 8 skp. kätte olen saanud, millele seletuskiri poliitilise seisukorra kohta Eestis juurde oli lisatud.

Meie eilse kokkusaamise puhul arwasite Teie heaks uuesti korrata, et Eesti demokraatline Wabariigi Walitsus Prantsusmaa poolt oma iseseiswuse tunnustamist soowib.

Ruttan Teile kinnitama, et samm, mida Teile minu kaudu arwasite teha, Wabariigi Walitsuses kõige suuremat rahulolemist äratav.

Kõige südamlikumaa poolehoidmisega terwitab Prantsusmaa Eesti rahwa püüdeid ja ma olen õnnelik Teile uuesti kinnitada wõides, et Wabariigi Walitsus walmis on Eesti maanõukogu tegelikult iseseiswasa asutusena ajutiselt tunnustama, senniks, kunni rahukonwerents wõimaldab Eesti tulewast riigikorda elanikkude soowidele wastawalt lõpulikult korraldada.

Prantsuse walitsus teeb muidugi kõik, mis ta wõimuses, et parajal silmapilgul wõimalik oleks oma nõudmisi ette tuua. Lisan juurde, et Prantsuse walitsus omale kõik õigused jätab Teie maa osawõtmise asjus Wene riigi wälistest kuludest. Wabariigi Walitsus wõtab heameelega Charles Robert Pusta Eesti ajutise walitsuse

poolt ametliku diplomaatilise esitajana wastu. Teile oma kõrgemat lugupidamist awaldades S. Pichon.“

Kirjasaajad on härrad Edward Wirgo ja Charles Robert Pusta ja see kiri on antud Pariisis 13. mail 1918 aastal nende nimetatud härrade 8 mai külaskäigu peale. Selles kirjas iseäranis huwitaw on see, et Prantsuse walitsus omale kõik õigused jätab „Teie maa osawõtmise asjus Wene riigi wälistest kuludest.“

Missugused need Wene riigi wälised kulud on, selle kohta ma pean siin ette kandma need arwud, mida Wene riigil Prantsusmaale maksta on. Ma ei loe mitte tarwilikuks Wene riigi kõike summe ette kanda, waid toon ette ainult need summad, mida Wene riik sõjapidamise ajal ja enne suurt ilmasõda Prantsusmaalt laenuks saanud. Wenemaal oli endise tsaariwalitsuse ajal Prantsusmaalt laenu 5 miljardit 275 miljonit kuldfranki. Peale selle oli Wenemaal weel mitmesuguste walitsuste aegadel Prantsusmaalt laenu tehtud 480 miljonit kuldfranki. Kokku teeb see wälja 5 miljardit 755 miljonit kuldfranki. Kui Eesti ajutine diplomaatiline saatkond selle lubaduse andis, millest Prantsusmaa minu teada ei ole loobunud, siis on see igatahes selle lubaduse järele, mis 8. mail 1918 aastal Eesti saatkond seal andis, mida meile muidugi kõik teada ei ole. Meil on aga teada Prantsuse walitsuse kiri, mis selle wastuse järele ütleb, et Prantsusmaa enesele kõik õigused jätab meie maa osawõtmise asjus Wene riigi wälistest kuludest.

Siin on need kulud, mida ma ette tõin ja mis Wene riigil Prantsusmaale maksta on. Ja kui meie nüüd wõrdleme seda summat, mis endise Wene tsaaririigi pinna peale wälja on arwatud, siis tuleb iga elaniku kohta, kes Wene territooriumi peal elasid, kaasa arwates Poola, Eesti ja Leedu elanikud, 32 kuldrubla hinge peale. Kui meie nüüd wõtame, et Eesti riigis on 1.114.900 elaniku, siis tuleb Eesti riigil selle järele 32 miljonit kuldmarka Prantsusmaale tasuda. Siinjuures on wõetud rahwaarwuks Wenemaal sel ajal 180 miljonit elanikku. Kui meie waatame seda summat, 32 miljonit, siis meie näeme, et see summa iga hinge kohta Eestis uusi maksusid wälja teeb 5.280 Eesti marka. Minul ei ole mitte teada, missugused wahekorrad on meie välisministeeriumil sõlmitud Prantsusmaaga selles küsimuses. Omal ajal, kui Wene

nõukogude wabariik tunnistas oma wäliswõlgasid, siis, ma mäletan, oli meie wälisministeeriumis ja walitsuses teataw ärewus, nagu sellel ajal selle kohta kirjutasiid ajalehed. Muuseas lugesin ühest Wene lehest, kus Trotski selle kohta ütles, et see wõlgade tunnistamine on olnud üheks wäga halwa haisuga pomiks, mis Eesti wälisministeeriumi on sattunud. Mina ei tea, mis oli selleks põhjuseks, et meie wälisministeerium sel ajal ärewust tundis, kuid lehtede järele wõib aimata, et Prantsusmaa meie walitsusele mingisuguse kirja saatis. Missugused need kirjad olid, seda mina mitte ei tea, kuid ma tahaks aga teada saada, kas Prantsusmaa on ära ütelnud neist endise Wene tsaaririigi wõlgadest, mis Eesti territooriumi peale langesid. (Sõjaminister J. Soots: Neid on Wene riik tasunud.) Wene riik ei ole mitte neid oma kanda wõtnud, (Sõjaminister J. Soots: Lugege järele.) waid Prantsusmaa wõtab neid arwesse ja Wene riik seisab oma eest, aga ei seisa mitte teie eest. (Sõjaminister J. Soots: Prantsusmaa on meid tunnustanud Wene lepinguga.) Mina tean seda lepingut, aga see leping ei tähenda weel seda, et Prantsuse walitsus oleks oma õigustest loobunud, mida ta meie saadikutele sel ajal Pariisis andis. Ta ei ole neid nõudeid minu teada mitte tagasi wõtnud. Meie wõime ja peame oletama, et Prantsusmaa siiski oma õigusi alal hoidnud on ja neid õigusi ükskord tarwitab, ning teie käest seda rahasummat wälja nõudma saab. Wenemaa iga tahes kaitstes oma huwisid, kõiki neid summasid enese peale ei wõta. (Sõjaminister J. Soots: Teie kaitsete Wene huwisid?) Mina ei räägi siin praegu mitte Wene huwide seisukohast, waid tahaksin ainult teada, kas seda suurt summat ükskord Eesti tulewasel põwel mitte maksta ei tule. (Sõjaminister J. Soots: Küll Wenemaa wälja maksab.)

Kuidas meie wälisministeeriumi teiste poliitiliste aladega on, seda peame järeldama nendest lausetest, mis on ära märgitud Wabariigi Walitsuse deklaratsioonis. Siin on wälispoliitika alal tähendatud järgmist: „Waatamata kõigi lahkuminate seisukohtade ja arwamiste peale meie poliitilistes erakondades sisepoliitilistes ja sotsiaalsetes küsimustes, on siiski kogu maal ühtlane arwamine ja seisukoht meie riigi wälispoliitika kohta: wabadsus

ja iseseiswus, mis on raskete ohwitega kätte wõidetud, tuleb kindlustada ja alles hoida: see on meie ühine rahwusline siht.

Selle sihi kättesaamiseks on Eesti alati otsinud sõbralikka wahekordi kõigi oma naabritega ja olen rõõmus konstateerima, et need püüded ka teiste juures täit wastukõla on leidnud.

Ilmasõja wapustused ja raskused on kõikidele rahwastele, olgu nad suured wõi wäikesed, kohutawaks hoiatuseks tulide eest ja sellepärast ei ole mitte põhjust karta, et rahwasteliidu kaudu wäljakulutatud rahu- ja lepituspoliitika ainult tühine sõnadetegemine oleks.

Jätkates meie traditsioonilist lähene mispoliitikat Balti-riikide wahel ja nähes tekkiwas Balti liidus tegelikku panti meie rahupoliitikale, wõin ma siin kindlasti seletada, et Balti-liit mingisuguseid agressiivseid tagasihte endas ei peida, waid tema on määratud rahulikuks kooperatsiooniks rahwaste wahel, kellel ühine saatus ja ühine eesmärk kaitsta ja kindlustada oma iseseiswust ja puutumatus. Samuti jätkab uus walitsus endiste walitsuste poolt rajatud sõpruspoliitikat meie suuremate ja kaugemate naabritega ja eriline sõprustunne, mis Eesti rahwas Inglismaa wastu wabadsuwõitluste kestel on kindlaks kujunenud, leiab minus täit poolehoidu, kuid see ei ole mitte takistuseks heanaaberlikkude wahekordade wäljaarendamiseks meie natsionaalsete huwide kohaselt ka teiste suurrahwastega, nii Läänes kui Idas.

Kaubanduslised lepingud, mis igapäewast läbikäimist teiste riikidega korraldavad, tulewad seal, kus nad weel puuduwad, kindlaks teha ja esimeses jões just nende maadega, kellest meie majandusline elu kõige rohkem huwitatud on, see on — Wene- ja Saksamaaga. Nende ülesannete läbiwiimiseks tuleb erilist rõhku panna wälisministeeriumi administratiivse kui ka diplomaatlise aparadi täiendamise ja korraldamise peale.“

Siis on riigikaitse alal weel öeldud täienduseks, mis soowitakse rahwasteliidu kaudu kätte saada: „Wastawad kaitse- ja non-agressiooni lepingud, millest kõige tähtsamaks oleks sarnane leping meie idanaabriga, aitaks sellele püüdele kõige mõjuwamalt kaasa. Sellepärast paneb Wabariigi Walitsus eelolewa Moskwa desarmeerimise kongressi peale eriti suurt rõhku, ja kuigi esimene pääsukene igakord mitte kohe suwe ei too, siis on ta

ikkagi suwe tuleku kindlaks tunnistajaks, mis teiselt poolt rahwasteliidu garantiide läbi kindlustust leiab.“

Kui waadata seda, mis meie välispoliitika peatoeks ühe ehk teise sihi kätte saamiseks, siis on selge sõnaga ära tähendatud, et rahwasteliit peab meid kõigis küsimustes aitama. Kui Balti-riikide liit selleks abinõuks on mõeldud, et selleläbi Eesti rahwa iseseiswust alal hoida, siis minu arusaamise järele, võib Balti-riikide liit ainult sel juhtumisel soowitawaid tagajärgi anda, kui Balti-riikide liidu seljataga on sarnane jõud, kes neid riike alaliselt warustab sõjawarustusega sõja lahitud puhkemise puhul. Kui meie waatame rahwuswahelise poliitika seisukorda, siis peame ütleva, et pärast Versailles rahu lepingu sõlmimist Prantsusmaa eriti kõik abinõud on ära kasutanud ja nende abinõude kasutamine on tegelikult niivõrd tagajärgi andnud, et Prantsusmaa Euroopa poliitikailmas väga tähtsaks teguriks on saanud. Tal läks korda Balkani-riikide liitu luua peale Versailles rahu lepingut nõndanimetatud wäikeriikide liidu nime all. Teiseks läks Prantsusmaal korda Balti-riikide liitu sobitada Poola juhatuse all. Aga mispärast Prantsusmaa Poola peale suurt mõju awaldab? Prantsuse poliitika huwides on see liit loodud. (Wälisminister A. Hellat: Mitte Prantsuse soowide järele ei ole see liit loodud, waid nad tegid seda ise.) Teie wõite seda ümber lükata. (Wälisminister A. Hellat: Jah, ma lükkan.) See asjaolu, et Balti-liit ja Balkani-riikide liit töötawad käsikäes Prantsusmaaga, on selle tõenduseks, et meie välispoliitika on muutunud Englise orientatsioonist Prantsuse orientatsiooni poole. (Wälisminister A. Hellat: Ikka üks ja seesama orientatsioon on algusest olnud.) Seda orientatsiooni muutmist wõib konstateerida silmapilgust, kui meil seletati, et tulewad kõik abinõud ära kasutada selleks, et wäewahendamise konwerents Moskwas tegelikka tagajärgi annaks. Nüüd on väga küsitaw, mispärast meie esitaja Moskwas ei talitanud nii, nagu meie välispoliitika juhtkiri seda ette kirjutas, miks ei talitanud Eesti riigi huwides, waid teiste riikide, eriti Poola suurema mõju all olles. (Sõjaminister J. Soots: Kuulge, härra Reesen, mis orientatsioon meil õieti peaks olema?) Kui Teie kaugele tahate näha, siis peaks

olema Wene orientatsioon. (Sõjaminister J. Soots: Mitte Wene, waid Eesti orientatsioon. Naer.) Mispärast ma seda oletan on see, et Prantsus- ja Inglismaa wõistlused wiimase ajal Euroopa poliitika juhtimise alal on niisuguse iseloomu wõtnud, et ükski neist riikidest oma juhtiwat osa käest ära anda ei taha. Kui omal ajal Prantsuse walitsus ettepaneku tegi Eestit, Lätit ja Gruusiat de jure tunnustada, siis oli see küllalt tõenduseks Prantsusmaa poliitika edaspidistest sihtidest, sest Prantsusmaa ei teinud seda mingisuguse humanitaarse wõi mõne teise põhjuse pärast, waid et oma poliitika huwides seda edaspidi ära kasutada. (Sõjaminister J. Soots: Aga mispärast tunnustas meid siis Wenemaa?) Wenemaa tunnustas Eestit igatahes jõudude wahetunde arwesse wõttes. Siin oli Prantsusmaa see, kes oli lüüa saanud Wenemaa käest ja et seda parandada, sellepärast tunnustas Prantsusmaa Eestit. (Siseminister K. Einbund: Kus kohal Prantsusmaa kaardil on? Naer.) No, seda wõite küsida Eesti wabariigi ohwitseride käest, kus ei teata seda, kus Balkani poolsaar ja Jaapani riik asuwad.

Juhataja **K. Wirma**: Rügikogu liige Reesen, ma palun Eesti wabariigi ohwitseride kohta haawawaid ütelsi mitte tarwitada. Teen Teile märkuse.

**J. Reesen** (kom.): Nende küsimuste peale soowiksin ma härra wälisministrilt wastust. (Wälisminister A. Hellat: Ilma aegu. Naer.) Siis teaks ma teatawaid järeldusi teha sellest poliitikast, mida meil wälisministeeriumis aetakse. Muidu ei tea rahwaesitus, mis suguseid sihte meie wälisministeeriumis ja wälispoliitikas taga aetakse. Meie wälisministeeriumi eelarwe kaswab aga aast-aastalt — 1921 a. — 71 miljonit, 1922 a. oli ta juba 108 miljonit ja käesolewal 1923 a. 114 miljonit. Milleks kõik see raha teil tarwis on? Teie tahate raha saada, aga teie ei räägi, milleks see raha läheb. Omal ajal oli väga paljudel teada, kuidas Moskwa kaudu kullawoorid siia poole tulid. (Naer.) Kas see on välispoliitika, wõi ajawad need kullawedajad weel mingisuguseid teisi diplomaatlisi sihte taga?

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

**Aruandja A. Tupits:** Välisministeeriumi eelarwe alamkomisjonis ei ole esitatud neid ettepanekuid, mida rkl. Anderkopp rkl. Piip'i nimel siin täna tegi, sellepärast ei ole nad komisjonis arutamisel olnud ja ei saa ka mina nendega ühineda.

**Juhataja K. Wirma:** Rkl. Piip'i poolt on välisministeeriumi eelarwe kohta kirjalik ettepanek tulnud koosseisus teha järgmisi parandusi; nimelt peatükk II, kus on kirjutatud „diplomaatline-konsulaarne koosseis“, seal jätta välja „informatsiooni büroo juhataja“, ja seal, kus „osakonna juhatajaid 3“, sinna võtta „osakonna juhatajaid 4“. Palgaastmed on mõlemal juhtumisel ühesugused.

Siis neljandas osas, kus on kirjutatud pealkirjaga „ajutised töäjõud“, välja jätta see pealkiri „ajutised töäjõud“.

Siis välisesituse osas igalpool nimetusele „saatkond“ juurde lisada „ja konsulaat“, näituseks „saatkond Helsingis“ asemel „saatkond ja konsulaat Helsingis“ jne.

Ja nendes osades, kus on nimetus „wabapalgalised“ ja „wabapalgaline ametnik“ see nimetus välja jätta.

Peale selle on ettepanek juurde võtta: „Märkus I. Wabariigi Walitsusel on õigus muuta esituste ja üksikute esitajate ametnimetusi ja välja anda määrusi ametnikkude diplomaatlisel-konsulaar-sesse koosseisu üleswõtmise eeltingimiste ja teenistuskäigu kohta“, ja „märkus II. Peale palga saawad kõik saadikud ja konsulaar-esitajad Peeterburis, Stokholmis ja Kopenhaagenis prii korteri, kütte ja walgustusega. Ministri korraldusel wõiwad ka teised saatkondade ja konsulaatide ametnikud saada prii korteri ühes kütte ja walgustusega saatkondade ehk konsulaatide ruumes.“

Ma saan nii aru, et need märkused on kawatsetud wist välisministeeriumi koosseisude osa lõppu paigutada. Wähemalt sisu järele on see nii arusaadaw.

Siis ma kawatseks panna parandused esiteks selles osas, mis puudutab koosseisude muutmist, kõige pealt hääletamisele. Esimesena selle osa, kus on informatsiooni büroo juhataja maha kustutatud ja juurde wõetud üks osakonna juhataja, siis teiseks redaktsioonilised parandused ja kolmandaks märkused.

Selle hääletamise korra wastu keegi ei waidle. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Koosseisude muut-

mise ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Nüüd panen hääletamisele redaktsioonilised parandused, mis wastawatesse peatükkidesse kuuluwad, nimelt, et nimetused „ajutised töäjõud“, „wabapalgaline ametnik“ ja „wabapalgalised“ välja jääks ja et igalpool nimetusele „saatkond“ saaks juurde lisatud nimetus „ja konsulaat“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud. Palun neid, kes märkuste wastuwõtmise poolt on, kätt tõsta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on märkused tagasi lükatud. Sellega on kõik parandused läbi hääletatud. Panen välisministeeriumi eelarwe-osa niisugusel kujul, nagu ta komisjoni poolt ette on pandud, hääletamisele. (Hääletatakse.) See eelarwe-osa on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise eelarwe-osa juurde.

Eelarwe-komisjoni aruandja **J. Kana** (loeb):

A.

### Erakorralised kulud.

#### RIIGIWANEM JA RIIGIKANTSELEI.

II jagu.

Peatükk IV.

#### Riigi statistika keskbüroo.

§ 1. Esimese Eesti rahwalugemise (demograafilise tsensuse) andmete läbitõttamiseks	10.376.500.—
§ 2. Rahwalugemise mälestusmärgi valmistamise kuludeks	1.300.000.—
Kokku peatükk IV	11.676.500.—
<b>Kokku Riigivanem ja riigikantselée</b>	<b>11.676.500.—</b>

#### RAHAMINISTEERIUM.

Peatükk I.

§ 1. Riigiwõlgade tasumiseks	80.000.000.—
§ 2. Sõjaaegsete rekwiireerimiste ja kahjude tasumiseks	25.000.000.—
§ 3. Majaehitamiseks	36.000.000.—
Kokku peatükk I	141.000.000.—
<b>Kokku rahaministeerium</b>	<b>141.000.000.—</b>

KAUBANDUS-TÖÖSTUSMINISTEER-  
RIUM.

## Peatükk I.

## Keskasutus.

§ 1.	1920 a. operatsiooni summadest tehtud kulude katteks	1.250.000.—
§ 2.	Katsekoja sisse- seade muretsemi- seks toetussumma- na Tallinna tehni- kumile	1.811.000.—
§ 3.	Kohtu tän. nr. 8 maja kapitaalremont	1.250.000.—
	Kokku peatükk I	<u>4.311.000.—</u>

**Kokku kaubandus-töös-  
tusministeerium** 4.311.000.—

## HARIDUSMINISTEERIAM.

## Peatükk I.

## Keskasutus.

§ 1.	Ehitused, ümber- ehitused ja kapi- taalremondid riigi koolimajades	27.773.100.—
§ 2.	Raadi mõisa korda- seadmise tööde lõ- petamiseks	1.267.000.—
	Kokku peatükk I	<u>29.040.100.—</u>

## Peatükk III.

## Teaduse- ja kunstiosakond.

## Tartu ülikool.

§ 1.	Raamatukogu hoo- nes keskkütte sis- seadmiseks	2.893.700.—
§ 2.	Kliinikutele ühe- kordseks toetus- rahaks	750.000.—
§ 3.	Elektri sisseseade ümberehitamine	641.800.—
§ 4.	Füsikaalse keemia laboratooriumi sis- seadmiseks	750.000.—
§ 4.	Füüsika ja keemia instituudi hoone ehitamiseks	14.000.000.—
	Kokku peatükk III	<u>19.035.500.—</u>
	<b>Kokku haridusministeer- ium</b>	<b>48.075.600.—</b>

## SISEMINISTEERIAM.

## Peatükk VI.

## Püriwalwe walitsus.

§ 11.	Sõiduabinõude üle- walpidamine	1.482.000.—
§ 12.	Liikuw wara	4.495.050.—
§ 14.	Remondid	17.000.000.—
§ 56.	Sõjariistad ja nende warustus	573.000.—
§ 59.	Hobustega warus- tamine	6.950.000.—
	Kokku peatükk VI	<u>30.500.050.—</u>
	<b>Kokku siseministeerium</b>	<b>40.185.000.—</b>

## SÕJAMINISTEERIAM.

§ 9.	Majanduslikud kulud	165.000.—
§ 11.	Sõidu ja weoabi- nõud	8.015.600.—
§ 53.	Sisseseade ja asu- tamine	194.400.—
§ 54.	Toituswarustus	1.714.300.—
§ 55.	Kraami ja woori warustus	25.000.000.—
§ 56.	Sõjariistad ja nende warustus	118.682.300.—
§ 57.	Inseneeriline ja teh- niline warustus	26.161.800.—
§ 58.	Korteriwarustus	96.075.000.—
§ 60.	Sõjalaewade wa- rustamine	15.320.000.—
§ 61.	Kindlustuse tööd	10.137.000.—
§ 62.	Topograafilised ja hüdrograafilised tööd	325.000.—
§ 63.	Terwishoid	4.846.900.—
	<b>Kokku sõjaministeerium</b>	<b>306.637.300.—</b>

## PÖLLUTÖÖMINISTEERIAM.

## Peatükk IV.

## Maakorralduse peawalitsus.

§ 1.	Juhatus ja nõuand- mine asumikkudele hoonete ehituse alal	1.523.000.—
	Kokku peatükk IV	<u>1.523.000.—</u>

## Peatükk V.

## Põllumajanduse peawalitsus.

§ 1.	Maaparanduse alal	16.000.000.—
§ 2.	Koolimajade ehi- tusteks ja paran- dusteks	5.250.000.—

§ 3.	Keila-Joale asutata- wa kalahautamise maja ehituse ja sis- seseade kuludeks	291.000.—
	Kokku peatükk V	21.541.000.—

Peatükk VII.

**Metsade peawalitsus.**

§ 1.	Ehitused	4.481.000.—
	Kokku peatükk VII	4.481.000.—
	<b>Kokku põllutöö- ministeerium</b>	<b>27.545.000.—</b>

**TEEDEMINISTEERIUM.**

Peatükk I.

**Keskasutus.**

§ 1.	Tallinna raudtee- sõlme — ühenduses sadamaga — üm- berprojekteerimise kavade kokku- seadmine ja eeltöö	750.000.—
§ 2.	Baltiski-Saku, üle Keila, kitsarööpa- lise raudtee sihi uurimise tööd	62.300.—
§ 3.	Järwa-Jaani-Tapa kitsarööpalise raud- tee sihijamine	144.900.—
§ 4.	Walk-Mõisaküla- Hope liini liikumise avamise tööde kat- teks	650.000.—
§ 5.	Sõjaministeeriumi ülesannete täitmi- seks	7.050.000.—
§ 6.	Tartu ja Narwa raudtee ühendus- kolmnurga korda- seadmine ühes pool- jaama avamisega	2.500.000.—
§ 7.	Maanteede ja sil- dade ehitamine	59.010.000.—
	Kokku peatükk I	70.167.200.—

Peatükk II.

**Riigiraudteede walitsus.**

§ 1.	Raudtee olukorra tõstmiseks	30.000.000.—
§ 2.	Teenijatele eluma- jade ehitamiseks	25.000.000.—
§ 3.	Telegraafi ja tele- foni liinide korräl- damiseks ning sau- aparaatide üles- seadmiseks	4.643.700.—

§ 4.	Raudtee elektrofüt- seerimine Tallinna- Nõmme wahel	34.000.000.—
------	-----------------------------------------------------------	--------------

§ 5.	Elektriwalgustuse töökodade ja wa- gunite sisseseadete täiendamiseks ning 3 weduri paranda- miseks	12.000.000.—
	Kokku peatükk II	105.643.700.—

Peatükk III.

**Posti-telegraafi-telefoni peawalitsus.**

§ 1.	Posti-telegraafi-tele- foni asutuste hoo- nete ehitamine	2.200.000.—
§ 2.	Telefoni ehitamine	35.800.000.—
	Kokku peatükk III	38.000.000.—

Peatükk V.

**Mereasjanduse peawalitsus.**

§ 1.	Tallinna sadama ehitus ja parandus	33.700.000.—
§ 2.	Baltiski sadama ehitus ja parandus	2.500.000.—
§ 3.	Tuletornide ja pääs- tejaamade põhjalik parandus	5.000.000.—
§ 4.	Mitmesugused tööd ja parandused	3.000.000.—
§ 5.	J/m. „Suur Tõlli“ parandus	10.000.000.—
	Kokku peatükk V	54.200.000.—

Peatükk VI.

**Ehituspeawalitsus.**

§ 1.	Riigikoguhuone li- saehtus	7.389.000.—
	Kokku peatükk VI	7.389.000.—
	<b>Kokku teedeministeerium</b>	<b>275.399.900.—</b>

**TÖÖ-HOOLEKANDEMINISTEERIUM.**

Peatükk II.

**Hoolekande osakond.**

§ 1.	Kinniswara muret- semiseks	15.000.000.—
§ 88.	Ühiskodud ja war- jupaigad	7.021.400.—
	Kokku peatükk II	22.021.400.—

## Peatükk IV.

## Terwishoiu peawalitsus.

§ 1. Ehitused, kapitaalremondid ja sisseseeded terwishoiu asutustes	9.460.000.—
Kokku peatükk IV	9.460.000.—
<b>Kokku töö-hoolekandeministeerium</b>	<b>31.481.400.—</b>
<b>Kokku A erakorralised kulud</b>	<b>876.626.750.—</b>

## B.

## Operatsioonifondid.

## RAHAMINISTEERIUM.

§ 1. Koolimajade ehitusfond	30.000.000.—
§ 2. Elukorterite ehituslaen	70.000.000.—
§ 3. Laenuks omavalitustele õpetajatele palkade maksmiseks	105.000.000.—
<b>Kokku rahaministeerium</b>	<b>205.000.000.—</b>

## KAUBANDUS-TÖÖSTUSMINISTEERIUM.

§ 1. Operatsiooni kapitaliks riigi turbatööstusele	32.000.000.—
§ 2. Operatsiooni kapitaliks riigi põlewikiwitööstusele	32.840.300.—
<b>Kokku kaubandus-tööstusministeerium</b>	<b>64.840.300.—</b>

## HARIDUSMINISTEERIUM.

§ 1. Eduard Wilde teoste väljaandmiseks	1.000.000.—
§ 2. Laste ajakirjade väljaandmiseks	500.000.—
§ 3. Tallinna puutööstuse õpetöötoale materjaali ostmiseks	500.000.—
§ 4. Kooli- ja lastekirjanduse soetamiseks	2.000.000.—
<b>Kokku haridusministeerium</b>	<b>4.000.000.—</b>

## PÖLLUTÖÖMINISTEERIUM.

§ 1. Asunikude ehituslaenu fond	135.000.000.—
---------------------------------	---------------

§ 2. Laenuks maasaajatele inventaari muretsemiseks	20.000.000.—
§ 3. Laenuks ühisniimatalituste kordaseadmiseks, ehitamiseks ja sisseseedete muretsemiseks	15.000.000.—
§ 4. Laenuks kalameestele, kalapüügiwõrkude, liht ja mootorpaatide muretsemiseks ja ümberötamise korraldamiseks	5.000.000.—

**Kokku põllutööstusministeerium** 175.000.000.—

**Kokku B. operatsioonifondid** 448.840.300.—

**Kokku erakorralised kulud** 1.325.467.050.—

**Kokku kulud** 6.623.666.460.—

**A. Tupits** (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Haridusministeeriumi eelarwe läbiwaatamisel alamkomisjonis, kui ka üldkomisjonis wõeti erakorralisse eelarwesse kaks suuremat summat üles, mida Wabariigi Walitsus mitte ei olnud nõudnud. Üks summa 6.600.000 m. määrati Tallinna seminaarile majaostmiseks Wene uulitsale. Peab ütleva, et eelarwe-komisjonis see summa kaunis juhuslikult eelarwesse üles wõeti, sest eelarwe-komisjon otsustas esineda soowiawaldusega, et Wabariigi Walitsus majasid mitte ei ostaks, waid ise ehitaks ja pealegi paistab see majaostmine mitte otstarbekohane olewat. Härra Annusson, kes meie koolioludega ju tuttaw peaks olema, teatas komisjonile, et see maja sugugi koolimajaks ei kõlba. Selle peale waatamata sai krediit lubatud. Teen ettepaneku seda krediiti maha kustutada, põhjendades sellega, et walitsus ise peaks koolimajasid ehitama ja teiseks ei oleks mõtet niisuguseid maju osta, mis koolimajaks mitte kõlbulikud.

Teine ettepanek oleks 14 miljoni kohta Tartu ülikooli juurde füüsika-keemia instituudi ehitamiseks. See krediit lubati, olgugi, et meile ei esitatud mingit plaani ega kalkulatsiooni. Walitsus tahab seda summat küll aga tulewa aasta eelarwesse wõtta. Ma ei tahaks nüüd sellega ütelda, et seda ehitust ei oleks tarwis teostada, kuid seda wõiks jätta tulewaks aastaks ja sedamoodi wäheneks haridus-

ministeeriumi erakorralised kulud 20.600.000 wõrra.

**A. Jürman** (põl.): Teen siin ettepaneku sõjaministeeriumi erakorraliste kulude § 55 kohta: Kraami ja woori warustus 25 miljonit, maha arwata 500.000, sellega siis oleks § 55 — 24.500.000. Seda ettepanekut põhjendan sellega, et wõrreldes meie sõjaministeeriumi eelarwet minewaaastase eelarwega on ta niipalju suurem. Soowin, et eelarwe möödaläinud aasta eelarwest mitte suurem ei saaks.

Teise ettepaneku teen põllutööministeeriumi operatsiooni fondides § 3 kohta. Laenuks ühispiimatalituste korraldamiseks, ehitamiseks ja sisseseadete muretsemiseks 15 miljonit marka suurendada 45 miljoni margani. (J. Kana (tõer.): Meil ei ole seadust.) Põhjendan seda sellega, et praegu on juba kawatus asutada 45 uut ühispiimatalitust ja kui meie wanad ka weel arwesse wõtame, kes laenu tahawad saada, siis ei jätku eelarwesse üleswõetud summast laenuandmiseks. Ühe ühispiimatalituse kordaseadmiseks läheks umbes 2 miljonit ära. Ettenähtud seaduses ühispiimatalitustele laenuandmiseks tahab riik toetada 75% kuludest, siis sellest summast jätkuks. Ühispiimatalitus on väga tähtis meie põllumajanduse tõstmiseks ja see laen läheks loowa töö peale ja suurendaks meie karjasaaduste produktsiooni märksa, mispärast laenu mitte keelata ei tohiks. Walitsuses oli see asi arutuse all olnud. (O. Gustawson (is.): Teie rääkisite seda walitsuse nimel.) Walitsus on seda laenu otstarbekohaseks tunnistanud ja saab seda ka toetama.

**M. Martna** (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma arwan, meie wõime nüüd juba eelarwe arutamise peale teatawal wiisil tagasi waadata. Meie oleme korraliste kulude eelarwe wastu wõtnud ja wiibime praegu erakorraliste kulude ja tulude juures. Meie wõime ütelda, et pealahing on nüüd juba löödud, kui niisugusest üldse juttu olla wõib ja peame nüüd tagasi waatame nende wigastuste peale, mis sel puhul ehk on tehtud. See on piltlikult öeldud, sest wigastusi siin ju keegi saada ei wõinud, peale muu kui eelarwe wäikesi kriimustusi ja eelarwega liidetud walitsus ja walitsuse poliitika. See on, nagu ma ütlesin, piltlikult öeldud. Eelarwe on ju ilusasti wastu wõetud, ei ole midagi olnud.

Kuid lubatagu mul siiski tagasi waadata selle peale, kust me tuleme ja kus oleme. Wist ei ole enam waja rõhutama hakata, et riigi eelarwe wastuwõtmise rahwaesituse poolt suur poliitiline õigus on, mis ajaloo suurte raskustega on kätte wõidetud. Eelarwe on abinõu, millega rahwas parlamendi kaudu walitsust ohjab. Eelarwe arutamise ja läbirääkimiste ajal arwustatakse walitsuse poliitikat ning kaalutakse põhjalikult läbi, kas wõib walitsusele nõutud kulused lubada. Ja seda hinnatakse selle järele, missugusena seesama walitsus enese poliitikat, möödaläinud aja poliitikat ja ka tulewiku poliitikat rahwaesitusele esitab. On ka arusaadaw, et walitsus siin seda kõike ette kannab, mis ta enese poliitikast head arwab olewat ütelda. Meie teame, et isegi need kuninglikud ja keiserlikud walitsused, kes nüüd õnneks vähemalt langenud on, et ka need walitsused sel puhul, kui eelarwet arutati, parlamendis üles astusid. Sel puhul on ka würost Bismarck oma suured kõned pidanud ja ka teised riigikantslerid ja tähtsamad walitsuse liikmed. Meil ei ole riigikantslerit, ja sellepärast oleks pidanud keegi meie walitsuse liigetest teiste riikide eeskujul siin esinema. Kuid seda ei olnud. Ma arwan, umbes sama mõtles ka kindral Laidoner, kui ta oma kõnes minewal esmaspäewal eelarwe tähtsust rõhutas, nagu kui seda tegi ka paari päewa eest üks meie suurem ajaleht. Mina oletan heameelega, et härra kindral Laidoner seda mitte ilma oma rühma kokkukõlata ei teinud. Aga kui me läbirääkimiste juurde asusime, siis ei näinud, ega kuulnud me mitte enam ei härra kindral Laidoner'i, ega ka tema rühma poolt midagi sellesarnast, mida ma siin alla kriiputasin, ja mida ka härra kindral Laidoner seekord toonitas. Härra kindral Laidoner ütles, et eelarwe puhul parlament terwet riigi aparaati arwustab, ta ütles, et eelarwe arutamise aeg see silmapilk on, kus riiklisi põhimõtteid walgustatakse ja kus riiklisi plaanisid, sihte üles seatakse. Kui me nüüd aga tagasi waatame, kuidas walitsuse parteid nende poolt lühidalt ülesseatud juhtmõtetest kinni pidasid, mis, nagu juba tähendasin, ajalooliselt wastu waidlemata kogu parlamentaarses ilmas makswad on, siis näib, et härra kindral Laidoner need mõtted kas kogemata, igatahes aga oma rühmale wastumeelt, awaldas. Kui ma seda härra Laidoner'i partei kohta eriti tähendan, siis ainult sellepärast, et tema juhtumisi sellest rühmast eel-

arwe arutamise tähtsust õieti nimetas, muudu ei oleks eriti põllumeestekogude partei poolt seda kuidagi wiisi eriti oodata olnud. Asjalikult waikisid selles suures küsimuses kõik walitsuse rühmad. (Wahelhüüe J. Hünerson'i (põl.) poolt.) Härra Hünerson kuulub ka nende rühmade hulka, ilma et waja häält tõsta. (Hüüded kohtadel.) Asjalikult, ma toonitan weel kord, waikisid kõik rühmad härra Liiwak'ist kunni härra Hint'ini, ehk siis peaks seda tööerakonna riikliseks põhimõtteks pidama, mis härra Hint laupäewal siin ette kandis, juhtides tähelpanu selle peale, et Muhu wäin kitsam on, kui Sassnits-Trelleborgi wäin. Edasi rõhutas tema ju ka seda, et Saaremaa kalameestel ei ole turgu. Et need suured riiklised tarkused oleks olnud, seda ei wõi keegi ütelda. Ühel öösisel koosolekul oli härra Liiwak wäga targa ettepaneku teinud, nimelt wieminutilist koosolekut ära pidada ja wististi selles mõttes, et anname ligemisele, mis ligemise kohus on ja täna ja homme läheme kommertsikoolimajasse ja seal anname — usuõpetuse poolt hääletades — Jumalale, mis Jumala kohus on. Olgugi, et sel laupäewal keskerakond ja äärmised rühmad mitte ühes ei tõmmanud, aga reede hommikul tõmbasid nad wäga wahwalt ühes, sellele suurele õllejoomise päewale järgnewal ööl. Mina pean ütlema, et nende rühmade poolt selles asjas, mis minul siin kõne all on, ka siis mitte midagi ette ei toodud, kui meie rõhutasime, et waenemees keedab ikka wesileent. Iseenesest mõista, et Wabariigi Walitsus walitsusparteide ülesannete täitjana seda oleks esimeses joones tegema pidanud. Wabariigi Walitsus oleks pidanud Riigikogu ette ilmuma, kas Riigiwanem terwe walitsuse eest, ehk iga minister üksikult oma eriala walgustades. (O. A m b e r g (kristl.): Uus sild ei kannata wälja.) Wabariigi Walitsus on kohustatud oma poliitikat walgustama, selgitama, igas asjas, igas küsimuses, wõi iga ministeeriumi erialal, aga seda ei tehtud meil mitte. Ma eraldan rahaministeeriumi. Rahaminister härra Westel on tõepoolest katsunud seda teha. Juba kahe kuu eest, kui eelarwe siin esitati, kõneles minister Westel oma seisukohti walgustades, nõndasama on härra minister Westel ka eelarwe-komisjonis seletusi annud, mida teiste härrade ministritega wõrreldes isegi põhjalikkudeks wõib nimetada. Aga ka need seletused jätsid nii mõnegi asja tumedaks,

wõib olla sellepärast, et need otsekohe mitte rahaministri alasse ei kuulunud, wõib olla mõnel teisel põhjusel. Riigikogu liikmed saawad ehk ütlema, et iga minister on siin kõnelenud. Wäga õige, aga kuidas? Härra sõjaminister näiteks on siin seletustega esinenud, et ta eelarwe-komisjonis juba oma seletused andnud ja pool osa Riigikogu liikmetest olid seal, kes ei olnud, see lugegu protokollist. Niisugune oli selle ministri seletus parlamendi ees.

Kui läinud sügisel walitsuse wahetus toime pandi, õigemini Riigiwanema wahetus, siis põhjendati seda sellega, et endine walitsus ei ole osanud Riigikoguga sünnist sidet ja elawat ühendust rahwaga pidada. See põhjendus toodi ühe suurema walitsewa rühma, see on — tööerakonna poolt ette. Ma ei tuleta seda mitte sellepärast meelde, nagu poleks see õige. Ka meie ütlesime endise walitsuse kohta, et „walitsus waikib“ ja üldse nimetati seda walitsust „waikiwaks walitsuseks“. Aga nüüd tuli uus walitsus ja kui see ametisse astus, see on — kui tema endise „waikiwa walitsuse“ asemele astus, siis pidime ometi loogiliselt järeldama, et uus walitsus mitte waikiw walitsus ei saa olema, et uus walitsus Riigikoguga ja rahwaga tahaks seda ühendust ja sooja sidet sõlmida ja pidada, mis endise walitsuse poolt lohakile oli jäänud. — Et see walitsus waikiw oli, seda tunnistab muuseas ka see, et meie nii mõnigi kord sunnitud olime arupärimiste kaudu seda, nii ütelda, wälja pressima, mida walitsus awaldada loomulikult oma kohuseks ja ülesandeks oleks pidanud pidama ja mis siis ilma arupärimisteta hõlpsamini ning palju siledamini oleks läinud.

Nüüd, uues Eesti keeles öeldud „suurimal silmapilgul“ riiklises elus, eelarwe arutamise ajal oleks walitsus meile oma majapidamisest aru pidanud andma, milleks ta ju kohustatud on. Ewangeeliumis öeldakse wist kusagil... (O. A m b e r g (kristl.): Teie hakkate ka juba õppima.) Ei hakka, on juba wanast ajast meelde jäänud. (Wahelhüüe kristlikust rahwaerakonnast.) See on tõde, mis ka seal ei tarwitsekski olla, see on üldine tõde, ewangeeliumis on wäga palju üldisi tõdesid. Ja see, mida ma siin mõtlesin, on, et inimene peab aru andma oma majapidamisest. Nüüd oleks see silmapilk olnud, kus Wabariigi Walitsus oleks pi-

danud aru andma oma majapidamisest. (J. Hünerson (põl.): Talon wiimne-päew tulnud.) Et tal mitte wiimne-päew ei ole, selle eest kannate ka Teie, härra Hünerson, hoolt.

Ma mõtlen selle aruandmise nõudmise juures mitte nii väga seda, mida meie ja kõik teame, mida meie ise oleme läbi elanud. Ka nende küsimuste suhtes, mille juures härrad ministrid sõna wõtsid, see on — siit poolt ettekantud üksikasjaliste küsimiste peale wastates — sai Riigikogu küll mõnda asja kuulda, aga see ei olnud see, mida mina siin puudusena puudutan. Härrad ministrid pidasid seda eneste ainsaks ülesandeks, keegi neist ei kõnelenud riigi üldise poliitika sihtjoontest, meie riigi tulewiku wäljawaadetest, jah, isegi oma eriosakonna tulewiku sihtjoontest ja wäljawaadetest ei kõnelenud nemad niihästi kui mitte midagi. Ma ei kuulnud isegi seda, et ükski meie minister ja eriti pean ma seda ütlema, et just välisminister, kelle ressoori wõi alasse see otsekohe kuulub, sedagi oleks öelnud, et Eesti riik elab sõbralikus wahekorras oma naabritega. (Sõjaminister J. Soots: See on wäljaspool kahtlust.) Muidugi, meie teame, et meie teistega väga sõbralikus wahekorras elame, kuid selle toonitamine oleks nii ütelda kaunis wormitäätmise olnud. Ka teistes riikides on see wäljaspool kahtlust, kuid seda toonitatakse siiski igal sündsäl ja ka sündmata juhusel, see on üheks diplomaatliks wiisakuseks saanud, millest ka kindralid kinni peawad.

Kui ma siin weel mõnda üksikasja meelde tuletada tohin, siis on väga iseäralik see, mis härra teedeminister ütles. Kui tema käest ühes ja teises asjas seletust paluti, juhatas ta lihtsalt ministri „p ä w a k ä s k u d e“ juurde. Mine tea nüüd, kus kohas need päewakäsed on! Ma ei ole kunagi kuulnud ega oska omale ette kujutada, et kusagil üks minister sel kombel rahwasaadikutele ütleks: Waadake, lugege minu päewakäsku, sealt saate kõik teada! Edasi juhatas see härra Riigikogu liikmeid nende seaduste juures olewate seletuskirjade juurde, mis selle ministeeriumi poolt Riigikogule sisse antud. Seal on tõepoolest mõnesugused seadused seletuskirjadega, kuid kõike, mis teada soowitakse, ei ole ometi päewakäskudes ega seletuskirjades! Niisugusel silmapilgul, sellel suurimal silmapilgul oleks härra minister siiski pidanud waewaks

wõtma — kas ta seda alandamiseks pidas wõi mitte — ja parlamendile kõik ette maalima, teada andma, awalikuks tegema, mis tal suurtes plaanides esil on, mis ta soowib läbi wiia, mis tema arwates teede ja läbikäimise suhtes Eesti riigil waja on. Meie oleme ajalehtedest lugenud mõnest lühikesest uuest raudteest, mõnest pikemast raudteest, mida kawatsetakse ehitada, aga härra minister ei lausunud sõnagi sellest, kuigi see parem silmapilk oleks olnud rahwasaadikutele seda esitada, mis Wabariigi Walitsus selles suhtes teha mõtleb. Meie oleme kuulnud, et kawatsetakse raudteed ehitada Riisipe-rest wõi Ristilt Märjamaale, Wirtsu; meie oleme kuulnud, et soowitakse wõi tahetakse raudteed ehitada Tartust Irboska; meie oleme kuulnud mõnesugustest weeteede kawatsustest. Rewolutsiooni esimestel päewadel unistasin ma sellest wanast weetest Narwa-Jõesuust Pärnuni üle Peipsi ja Wirtsjärwe... (Paremalt poolt: Kust selleks raha saab?) Ma ei teadnud seda, ei tea seda ka praegu weel, aga, austatud härra, ma ei ole ju ka mitte minister! Ka seegi oleks hea olnud, kui härra minister neist plaanidest oleks kõnelenud ja ütelnud, kahjuks ei saa neid täide saata, meil puudub raha.

Peale Tartu rahulepingu kuulsime meie ühest suure raudtee plaanist, mis pidi Tallinnast Moskwasse ehitatama? Mõnikord kirjutati, et tee pidi Saaremaalt algama, pidi tulema tunneli kaudu wõi ei tea kuidas üle wäina ja pidi siis otsekohe sihtjoones Moskwasse minema.

Siis kuulsime rahulepingu järele teatawatest metsakasutamise lubadest wõi niinimetatud kontsessioonidest. Meie kuulsime weel mõnestki teisest asjast. Näituseks kuulsime ka seda, et meie laewad, mis Kroonlinna ja Peeterburi sadamatesse wõi teistesse Wene wettesse jäänud, et need erainimeste laewad pidid ükskord nende omanikkudele tagasi antud saama. Nüüd ei kuule meie nendest asjadest enam mitte midagi ehk meie kuuleme midagi — palun mitte närwilikuks saada — kuulujuttude kaudu. Ja nimelt: Laewad olewat „Wäinämöise“ eest wastutasuks Wenemaale antud. Tahaks heameelega teada saada, kas need kuulujutud on tõde wõi ei ole.

Siis, austatud härrad, kes rahwa seas liigub, see teab, et on waeseid inimesi, kes oma kopikad ja rublad enne maailma

sõda Wene renteidesse kogunud. Wene renteid läksid siit nende kopikate ja rubladega ära... (J. Reesen (kom.): Wenemaalt saadi ju 15 miljonit kulda wastu.) Waat', see'p see asi ongi. Just need inimesed, kelle raha renteidega on ära wiidud, arwawad nüüd, et see 15 miljonit kulda on antud selleks, et nende korjandused sellest rahast wälja saawad maksetud. See on ju küll eriküsimus, aga ka selle peale oleks wõinud mõni asjatundja walitsuse liige wastust anda. Aga see seisab ühe teise teatawa küsimusega ühenduses, üldise sõjakahjude lahendamisega nende riikidega, kellega meil niisuguseid asju selgitada on. Wahekorrad ei ole weel mitte selgitatud. Ka wahekord Wenemaaga ei ole weel nii selge, kui ta oleks pidanud olema. Meie oleksime sel puhul ka seda kuulda tahtnud, missuguses järgus wõi staadiumis need asjad nüüd on, siis, wõib olla, oleks ka seletus selle kohta tulnud, et need inimesed ilmaaegu loodawad, et nad oma raha tagasi saawad, mis renteid on ära wiinud. Igaühe kätte ei puutu ju mitte rahulepingu sõnastus ja igaüks ei tea seda mitte ütelda, et need 15 miljonit mitte selleks ei ole saadud, et neid summe tagasi maksta. Wõi on nad selleks siiski wälja tingitud, ma ei tea seda mitte kindlasti ütelda! Siis on meie wahekord ka Saksamaaga ikka alles selgitamata. Meie oleme kuulnud ühest komisjonist, ja ma palun mulle mitte sellepärast etteheiteid teha, et ma olen ise kuulu järele selle komisjoni liige, aga ma ei tea mitte rohkem, kui igaüks teine Riigikogu liige teab. On inimesi, kellel nõudmisi on Saksa walitsuse wastu, igaüks arwab, et ta nõuded õigustatud on. Need inimesed ootawad aga, selgitust ei saa ikka weel. On inimesi, perekondi, kelle toitjad Saksamaale on kadunud, on neid, kelle perekonnaisad on okkupatsiooni ajal Saksamaale wiidud, kes aga sealt mitte enam tagasi ei ole tulnud. On teada, et Tallinnas koguni on üks tööliste trükikoda, mis, — kui ma ei eksi, okkupatsiooni wõimud ära wõtsid ja okkupatsiooni wõimude käest wõttis Eesti walitsus ta ära, — ei ole tänini weel omanikud tagasi saanud. Wõib olla, et see selgitamine ootab ka seda, kus need asjad üldiselt selgitatud saaksid. Meie loeme lehtedes, mõnigi kord huwitawaid artikleid teatawate küsimuste üle. Ma olen näituseks lugenud diagonaal ja wertikaal raudteewõrgu üle, mis meil peaks olema, ja kuidas wiisi

seda peaks wälja arendama, oleme nii mõndagi kuulnud kitsarööpalise raudtee tulewikust. Minu arwamise järele oleks nüüd aeg olnud, kus walitsus, eriti teedeminister, oleks asja walgustama pidanud. Mis aga weel tähtsam on, on see, et Eesti on nüüd rahwasteliidu liige ja meie oleme seda demokraatlist põhimõtet ka selles suhtes kiitnud, et seal on wäikestel ja suurtel riikidel ühesugune hääleõigus. Kuid meie teame nüüd ka seda, ehk kui meie seda ka ei teaks, siis loeksime iga-päew lehtedest, missugune poliitiline seisukord praegu walitseb, missugune tormipoliitiline eelaeg praegu on. Teie teate, mis on Amsterdami rahwuswaheline ametiühisuste liit. Selle esimene sekretäär Fimmen kõneles 13. skp. Frankfurdis Saksamaal maailma poliitilisest seisukorrast. Muuseas ütles ta: „Täna, 4 aastat peale sõja lõppu, on sõjahädaoht nõndasama suur, nagu ta enne ilmasõja algust 1914 aastal oli. Terawus on äärmuseni tõusnud, Prantsuse, Belgia imperialistlike poliitika läbi on hädaoht suureks kaswanud ja wõib wäga hõlpsasti uueks maailma werewalamiseks paisuda, kui Poola ja Wenemaa sekka astuwad, nagu seda wõimataks ei wõi pidada.“ Kui meie ühtlasi meelde tuletame, mis meile paari päewa eest Londonist teatati, kus alamkojas troonikõne wastuse puhul puudutati ka Prantsuse poliitikat. Nõndanimetatud heakstegemise maksude poliitikat hinnati nimelt laitwalt. Siis peab ka meil meelde tulema, et meie mitte kõige kindlamalt Jumala selja taga ei ela. Peab ka meil meeles olema, et hädaohu lained, mis ka meil sel puhul wõiwad tõusta, wast ka „Maarjamaad“ puudutamata ei jäta. Tuletan meelde, et kommunistid Amsterdami rahwuswahelist ametiühisuslist liitu kollaseks, see on — tööliste tõsiste huwide wastaseks tembeldawad. Kuid Amsterdami ametiühisuste liidu tegelik poliitika näitab kõige selgemini, et asjalugu mitte nõnda ei ole. Mitte ainult liidu keskjuhatus, waid ka liidu juurde kuuluwad parteid erimaadel ja üksikud liidu osakonnad on terawalt selle poliitika wastu, mida wäewõimu poliitikaks wõib nimetada. Paari nädala eest pidasid Amsterdami ametiühisuste nõukogude liikmed koosolekut ja kaalusid Euroopa poliitilist seisukorda. Nemad kaalusid seda, kas mitte wõimalik ei oleks üldise streigiga Prantsusmaal ja Belgial Ruhrimaalt wälja ajada, kuid jõudsid otsusele, et praegusel silmapilgul see mitte wõimalik ei ole, sel-

lepärast, et töölisteparteid — eriti Prantsusmaal ja Belgias nõrgad on suurt tegutsemist soovitawale lõpule wiima, sest tööpuudus walitseb alles mitmes riigis, mille tõttu tööliste organisatsioonid weel nõnda tugewad ei ole, et üldist streiki selle wastu wõidukalt läbi wõiks wiia, nagu soovida oleks. Ta tegi ülesandeks kõigi maade osakondadele, et nemad omal maal selle wägiwallapoliitika wastu peaksid tegutsema, oma parlamentides selle wastu kõnelema, oma walitsusi sundima, et nemad püüaksid rahwasteliidu kaudu oma mõju awaldada Euroopa rahu alalhoidmiseks. Ajakirjandust jälgides pean ütleva, et ma ei tea ühtki töölisteparteid, kes selle poliitika puhul allasurutud Saksa tööliste oma kaastundmust poleks awaldanud. Ka Läti sotsiaaldemokraadid ja ametiühisused saatsid hiljuti oma kaastundmuse awaldused Amsterdamis ja otsustasid oma walitsuse peale mõjuda, et selle poliitika kohta õige seisukoht wõetaks. Ainult Eesti kohta pole mul mitte teada, et sellekohast sammu oleks astunud. — Soome töölistepartei seisukoha wõtmine ei ole mul mitte tutaw. Aga nõnda palju kui ma Soome sotsiaaldemokraatlikku ajakirjandust jälgida olen wõinud, ollakse seal selsamal seisukohal. See ei ole niisugune nähtus, mis sünnib „kusagil kaugel Türgimaal“, et ütelda wõiks, las seal sõdida rahwad, las nad teha, mis tahawad, mis see meisse puutub! Ei! See on niisugune küsimus, millest ükski suur ega wäike rahwas kõrwale hoida ei saa, waid siin peab igaüks tegutsema rahu suunas. — Minul oleks wäga suur huwi kuulda, missuguse seisukoha meie walitsus selles küsimuses on wõtnud. Minu parteisõber, seltsimees Neps, on juba laupäewal seda soowi awaldanud, et härra välisminister nende asjade kohta laiemate seletustega esineks. Pean ainult kahetsema, et härra minister nii wäga pealiskaudselt sellest paari sõnaga mööda läks. Nagu näha, arwas ta, et sellest küllalt on.

Minul ei maksa kauem üksikasjade juures peatada ja arwan, et olen üldises jões seda ära märkinud, mis ma tahtsin. Nimelt seda, et meie walitsus ega walitsewad parteid neis suurtes küsimustes mitte küllalt „mehed“ ei olnud, mitte nõnda seisukohta ei wõtnud, nagu nad asja tähtsuse pärast tegema oleksid pidanud. — Aga meil on ju weel aega! Praegu oleme alles erakorraliste kulude juures ja tulude eelarwe arutamine sei-

sab ees.<sup>1</sup> Wõib olla, et see küsimuste walgustamine nii hästi tagasi poole, kui ette poole weel tuleb, et me kõigi suurte küsimuste suhtes oma walitsuse seisukohad siiski weel teada saame.

See oli selle asja, nii ütelda, tehniline külg, see külg, kuidas meie eelarwega ümber käisime, kuidas meie seda arutasime, missuguseid sihtjooni meie üles kerkida lasksime, missuguseid meie mitte üles kerkida ei lasknud, see on: ei mitte mingisuguseid.

Teine külg on sisuline külg. Austatud Riigikogu liikmed! Ei tarwitse eriti meelde tuletamist, et meie sest saadik, kust eelarweid arutame, et me ikka selle tõukekiwi wastu oleme põrganud, — kokkuhoidmine! Kui me kolme aasta eest esimest korda eelarwe juurde läksime, tuli paljudel kananahk üle ihu: Mina tean, et tolleaegne härra peaminister ja teised ministrid ütlesid, et nõnda ei wõi edasi minna! Kui meie kulusid ei wähenenda, siis meie ei püsi, siis langeme meie kokku. Tol korral oli härra Tõnisson peaminister. Mõni nädal tagasi ütles seesama härra siin küll, et „iseseiswus maksab midagi“. Mina saan sellest wäga hästi aru, kui rikas seda ütleb, tema wõib enesele kulusid teha. Eesti rahwas on aga waene rahwas. See waene rahwas ei wõi enesele kulusid teha. See waene rahwas ei wõi enesele seda uhkust lubada nõnda ütelda, et iseseiswus maksab midagi, see on selles mõttes: tahad sa iseseisew olla, siis pead ka kulusid kandma, kuigi kulud suured ja maksud selle tõttu rängad on... Niisugune seisukoht ei kõnele enam kokkuhoidmise tahtmisest.

Meie teame, et juba sel ajal hakati nõu pidama, kuidas ametnikkude hulka wähendada. Praeguse Riigikogu walimiswõitluse ajal oli see üheks hüüdsõnaks, lipukirjaks „ametnikka tuleb wähendada“, „riigi wäljaminekuid tuleb kokku hoida“. (W a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t : Õ i g e .) Teie jaatate, see on wäga õige. Nüüd on aga walitsus katsunud ametnikkude hulka wähendada, sel aastal on ametnikka wähendatud 1300 wõrra. Kõige selle wäendamise tagajärg on aga see olnud, et öeldakse „see puudujääk, mis tänawuaastase eelarwe juures on, on just nii suur, kui palju meil ametnikkudele palka rohkem maksta tuleb, see on üle poole miljardi.“ Mina ei ütle seda selles mõttes, nagu ei oleks ametnikud õigustatud palka juurde saama,

see on — kui nad tõesti oleksid juurde saanud. Juba kahe kuu eest, kui eelarwe esitati, tähendasin mina selle peale, et see palkade tõstmise liig ühekülgne on ja suurem hulk ametnikka endiselt raskestesse oludesse jääb, kui mitte veel raskematesse. On ametnikud, kes palgakõrgendusest hoolimata 3000—4000 marka kuus vähem saavad, nimelt perekonnaabiraha ärajäämise põhjusel, ja paljud lahkuwad oma kohtadelt. Üks ametnik ütles mulle seda alles tunaeile.

Mis aga selle juures selgesti silma paistab, on see, et sel teel suuremast kokkuhoidmisest juttugi ei wõi olla, nagu meie — sotsiaaldemokraadid — juba algusest peale oleme ütelnud. Kokkuhoidmise kohad on teisel. Kus kokkuhoidmine tõesti wõimalik, on sõjawäe kulud. Juba warem tähendasin mina siin, et tolleaegne sõjaminister, kindral Tõnisson, peaminister Tõnisson'i ja teiste asjatundjate wõi walitsuse liigete nõupidamisel oli mingisuguse plaani kokku seadnud, mille täitmise tagajärg nende arwates oleks pidanud suuremat kokkuhoidmist wõimaldama. Tegelikult ei ole meie aga niisuguse kokkuhoidmiseni sõjawäes mitte jõudnud. See püüe on üldse nagu unustatud. See näib osalt sellest tulewat, et meie ükskõikselt ütleme: „Minewal aastal kandsime need kulud, tunamullu kandsime nad ka, miks me neid siis tänawu kanda ei suuda?“ Selles asjas on Riigikogu, see on — walitsusrühmad, Riigikogu enamus ja Wabariigi Walitsus täitsa ühes nõus, sest mida tähendab see ülejala ajamine, mida meie tänawu jälle eelarwe arutamisel nägime, mis meil juba ajalooliseks on saanud? Mina tuletan siin meelde, mis üks auwäärt Riigikogu liige laupäewal lõuna ajal ütles, kui siin otsuseks tehti, mitte lõunaaega määrata, waid edasi töötada. See härra ütles nimelt: „meie teeme tööd nagu peru hobune. Kui me midagi ei tee, siis laiskleme, aga kui meie siis kord tormama panema, siis ei pea meid keegi enam.“ No jah, aga peru hobune on peru hobune, lõhub, ei tee mitte head tööd. Ma tuletaks teile meelde, austatud Riigikogu liikmed, et siin peaaegu iga sõna kokkuhoidluse mõttes, niipea, kui see sõjaministeriumisse wõi sõjakuludesse puutub, siis see naeru ja nalja sünnitab. Kui minu parteiseltsimees sel ajaloolikul ööl, reedel wastu laupäewa, sõjaministeriumi asjus kõneles, siis selle kõne kohta ütles endine wälisminister härra professor Piip, et see on ainus põhjalik

kõne sel aastal meie Riigikogus olnud, ainus läbitöötatud tõsine, asjalik kõne, milles midagi peitus. Kuid siin Riigikogu enamus oli hoopis teisel arwamisel, oli isikuid, kes ütlesid, et härra Jõeäär saboteerib, teeb obstruktsiooni! Nendel härradel oli igaw kuulata, nad tahtsid, et asi rutemini peaks minema. Ja järgmisel hommikul, see on öösel, oli asi just niisama. Kui põllutööministeriumi eelarwe wastu wõeti, siis olid kaks härra ministrit seal, pakk paberid juures ja Riigikogu juhataja ütles, olla teada antud, et üks minister sõidab homme ära ja kui Riigikogu sellest huwitatud on, et selle ministri seletusi eelarwe kohta kuulda, siis peaks nüüd weel see eelarwe wastu wõetama, see oli aga peale kella ühte laupäewa hommikul. No õnneks olid härrad Riigikogu liikmed nõnda wäsinud, et koosoleku lõpetamise poolt paar häält rohkem oli kui wastu. Nüüd näeme imelikul wiisil, et härra minister ei olegi ära sõitnud. (Wälisminister A. Hellat: Lubage, ma olen tagasi tulnud.) Waadake nüüd, kui õigus mul oli, austatud härrad. Mina arwasin, et härra minister wõib ka esmaspäewal siin olla ja näete, nüüd on ta juba tagasi. Aga weel üks imelik asi. Need härrad ministrid ei annud Riigikogu juhatusel mitte aegsasti teada, waid alles kell 1 öösel, et neil nii suur kiire on. Laupäewa õhtul kell 8 oleks põllutööministeriumi eelarwe wõinud pooleli jääda ja wälisministeriumi eelarwe arutusele tulla, kui oleks aegsasti teada olnud, et härra minister peab — Tartu sõitma, olgugi, et see linn mitte ilma taga ei ole! Teada anti seda aga alles öösel kell 1. See on nagu, wabandage, kui ma nii ütlen, et see on nagu worstiwabrikus, kus keeratakse ainult wänta ja worst läheb täis. Mina ei saa sellest arwamisest mitte lahti, et öösine kiirus ainult nende eelarwete kiiremaks läbiajamiseks kawatsetud oli. . . . . Siis, austatud härrad, kuidas Riigikogu kokkuhoidmise peale waatab, lubage, et ma ühte silmapilku meelde tuletan, õieti on siin kaks silmapilku. Kui siin nõndanime-tatud Kiisel'ile armuandmise lugu ees oli, siis olid kõik nii hirmus püha wiha täis. Üks kõrgem riigimees ütles, et kogu maa on nõnda wihane, ja inimesed ütlewad, et parem kas anname hääled edaspidi kommunistidele, aga sedawiisi edasi ei lähe. Terwe Eesti ilm oli nagu pea peal, et ühele Kiisel'ile oli armu antud, kokkuhoidmine riigiwaranduses oli kõikidel

südame peal. Nüüd, tuletage meelde, austatud härrad, kui mina üht propellerit nimetasin, mis lennuväejuhid välja laenanud ja mis on ära purustatud ning mitte tagasi antud, selle tõttu riigiwarandusest maha kustutatud, kui ma nimetasin „ärakadunud“ akkumulaatorit, ja teisi asju, mis riigile kahjusaamist tähendasid, siis, kas tuleb teil meelde, austatud härrad, missuguse naeruga teie minu sõnad vastu võtsite? Nagu oleksin mina harlekiinina teie ees olnud ja tahtnud teile löbu teha! Siis ei olnud teil sugugi meeles, et see riigi kahju on, millest mina rääkisin, olgugi seekord mitte miljonitesse ulataw kahju. Austatud härrad! Missugust eeskuju andsite teie oma naerulaginaga? Kas teie andsite moraalilist eeskujut, et mitte ei peaks kawaldatama, warastatama? Ei! Siis andsite teie mõista, oh need on niisugused wäiksed asjad, kas niisuguste juures maksab peatada! Nii on lugu, austatud härrad! Ja kui teie nüüd, täna, rõõmustate, et rahwahääletamine usuõpetuse küsimuses on teie kasuks läbi läinud, et see Riigikogu „lendab“ nagu te ütlete, siis, austatud härrad, ületen ma teile, et ta oma enamuses tõepoolest paremat wäärt ei ole... (J. Hünerson (põl.): Kas sotsid paremat wäärt on?) Sotsid on kahtlemata paremat wäärt, kui Teie seda, härra Hünerson, weel mitte ei tea.

Agaga austatud härrad Riigikogu liikmed! Kui teie nüüd loodate, et uus Riigikogu, kes sellele järgneb, et see rohkem küünlaid kaasa toob, siis, ma kardan, Teie eksite, härra Hünerson. See on ju wõimalik, et täitsa uus Riigikogu tuleb, kus sotsiaaldemokraatide arw vähem on, aga see on siis igatahes „küünalde kaotus“: (J. Hünerson (põl.): Sotse igatahes vähem!) Sealte lambi tagant tähendati, et kiri, mida ma siin hiljuti ette kandsin, olewat wäga „Walwe“ stiilis olnud, kuid härrad, uues Riigikogus saate „Walwe“ koguni eneste keskele ja siis näete, et see teile õige rohkesti weel „Walwe“ löbu teeb.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on väljaspool järjekorda eelarwe-komisjoni esimehel rkl. Laidoner'il.

Eelarwe-komisjoni esimees **J. Laidoner**: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelarwe-komisjoni esitajana tahtsin ma härradele Riigikogu liigetele meelde tuletada, et soowiawaldused wõiwad III lugemisel

esitatud saada ainult siis, kui nad II lugemisel olid esitatud. Ma tähendan seda sellepärast, et möödaläinud aastal oli niisugune juhtumine, kus mõned Riigikogu liikmed tahtsid oma soowiawaldusi esitada alles III lugemisel, sellepärast siis tuletan seda meelde, et kes weel soowib soowiawaldusi teha, peaks seda nüüd tegema ja mitte enam III lugemisel.

Ühes sellega on mul Riigikogu eelarwe-komisjoni teedeministeeriumi alamkomisjoni poolt mõned soowiawaldused ette kanda. Tähendan siin weel, et need soowiawaldused ei saanud mitte eelarwe-komisjonis läbi arutatud, sest teedeministeeriumi eelarwe sai seal enne vastu wõetud, kui ei olnud soowiawalduste kord weel mitte selge. Sellepärast tulewad nad otsekohe siin ühes ministeeriumi eelarweteega hääletamisele ja nii teen mina teedeministeeriumi alamkomisjoni nimel ettepaneku, neid paari soowiawaldust otsekohe Riigikogus hääletada. Kõige esimene teedeministeeriumi alamkomisjoni soowiawaldus oleks järgmine: „Riigikogu awaldab soowi, et ametkondade juhatajate abide õigused ja kohustused saaks kindlasti ära määratud.“

Põhjendused on järgmised: Teedeministeeriumis, eraldi raudteede walitsuse juures selgus täielikult, et igalühel, nagu rööpaseadjal ja kõigewähematel ametnikudel on oma kohustused ja õigused seaduses wõi juhtkirjades ette nähtud. Raudteedeülema abil ei ole aga mingisuguseid kohustusi ega õigusi ette nähtud, waid tema õigused ja kohustused on niipalju, kui temale raudteedeülema mingisuguse käsu annab, kui aga seda käsku ei ole, siis temal ka seaduse ees mingisugust wastust pole. See on kindel, et see ei ole mitte ainult raudteewalitsuses, waid kõikides ametkondades nõnda. See ripub kõik sellest ära, et Wene korras ei olnud abisid, waid abid on wiimase aja sünnus, nad tekkisid sõjaegadel, kuna wanas Wene seaduses korras abisid ei olnud. Olid need seadused nii head kui nad olid, aga siiski igal ametnikul olid oma ette nähtud õigused ja kohustused, kuna tema on nüüd täiesti wastutamatu instituut. Kui tahetakse seda asja reguleerida, siis peab selle abide wäga arwurikka instituudi, nende õigused ja kohustused ära määrama. See on esimene soowiawaldus. Teine on: „Riigikogu awaldab soowi, et Wabariigi Walitsus kantseleikuludis wähendaks ja ametkondade kirjawahetust lihtsustaks.“ On üks wõimalus, nii ütelda,

et kui ametnikka wähe on, siis saab ka kirjutada wähem. See on ka osalt õige ja mina tähendasin selle peale siin juba eelarwe arutamise algul, et see oleks wõimalik siis, kui ametkondade kirjawahetust lihtsustada. Praegu on see aga liig keerule, sest ta on põhjendatud Wene seadustele, kuid Wene seadused wastasid suure Wene riigi oludele, kuna meie olud palju wähemad on ja selle tõttu peaks ka see kirjawahetus saama lihtsustud ja sellega wäheneksid kantseleikulud. Kolmas soowiawaldus on järgmine: „Riigikogu awaldab soowi, et teedeministeeriumi abiettewõtted, nagu raudteetehased, raudtee trükkikoda, posti-telegraafi walitsuse trükkikoda, posti-telegraafi walitsuse töökoda, sadama töökojad — saaks korraldatud sellekohaste põhikirjade järele; wastasel korral peaks nende koosseisud ja eelarwed Riigikogule saama esitatud üldises eelarwe korras.“

See soowiawaldus oleks nüüd kordamine, sest see on juba wist minewal wõi üleminewal aastal wastu wõetud. Trükkikojad lähewad wist tulewikus selle riigi kesktrükkikoja alla ja kui nemad ei tööta eripõhikirja alusel, siis peaks nüüd koosseisud kõige wähemalt esitatud saama üldise eelarwe korras. Praegusel korral seisawad need ettewõtted väljaspool eelarwet ja ei ole nende kohta ka mingisuguseid eriseadusi. Teedeministeeriumi eelarwe juures tuleb see kõigeselgemalt nähtawale, sest just selle ministeeriumi juurde on kõigerohkem kogunud abiettewõtteid.

Siis teen mina weel isiklikult ühe soowiawalduse, mis oleks järgmine: „Riigikogu awaldab soowi, et Wabariigi Walitsuse poolt saaks wälja töötatud uute raudteede ehitamise kawa ligema kümne, wiieteistkümne aasta peale. Ühes ehituskawaga tuleks ka wälja töötada kawas ettenähtud, uute raudteede finanseerimise kawa riigi wõi erakapitaali poolt.“ Põhjendused oleks järgmised: Meil on wäga palju räägitud sellest, et meie raudteed on saadud juhuslikult jne. Raudteid ei ehitatud mitte ainult riigi huwides, waid olid nii ütelda kohalised raudteed puude wäljawedamiseks, metsa wäljaweoks jne. ja need raudteed ei ole mitte suure tähtsusega. Kui oli sõjaaastatel niisugune kord lubatud, siis rahuajal ei ole see mitte soowitaw, sellepärast oleks wäga tähtis sarnaste raudteede kawa wäljatöötamine, mille juures pole arwesse wõetud mitte

ainult kodanikkude huwid, waid ka riigihuwid, ja see kawa peaks wäga põhjalikult wälja töötatud saama. Teistes riikides on sarnased kawad olemas ja ka Wene riik läks enne sõda selle süsteemi peale üle ja seal oli kaks ehitusperioodi, milledesse kawatsetud raudteed olid ära jaotatud 1, 2 ja 3 järjekorras. Meil peaks wälja töötatud saama see kawa teedeministeeriumi poolt ja tuleks läbi arutada kõikides majanduslistes asutustes, iseenesest mõista saab osa wõtma ka ajakirjandus ja tuleks kinnitamisele mitte üksi Wabariigi Walitsuses waid, wõib olla, ka Riigikogus. Ma ei taha siin nüüd korda kindlaks määrata hakata, kuid minule näib, et selle korra kindlaksmääramine siiski parem on, sest siis oleks meie raudteede ehitamine kindlal alusel ja järk-järgult edenemas. Täna wuses eelarwes on ära tähendatud ainult kaks wäikest sihi-ajamist. Sihijamine iseenesest ei ole mitte halb, kuid ta ei ole siiski raudtee ehitamine, waid on üles wõetud rohkem selleks, et kalkulatsioon teha. Täna wuses eelarwes ei leia raudteede ehitamist mitte ühte kilomeetritki, aga selle juurde tuleks minna. Ma ei julgenud oma soowiawalduses ette näha, missugused raudteed peaksid kõige enne ehitatud saama, sest seda ei saa lühidalt ära ütelda, aga minule näib siiski, siin on küll õige tihti räägitud suurtest transiitteedest nagu Moskwa jne., et kõige pealt peaksime ikkagi silmas pidama oma huwisid ja kõige pealt tuleksid kaalumise alla wõtta need maanurgad, mis kõige wiljarikkamad, nagu Lõuna-Tartu- ja Wiljandimaa, Pärnu maakond, Wändra ja Tori ümbrus, mis praegu päris ilma teedeta on. Tuleks kaalumise alla wõtta kõige pealt Tartu-Petseri raudtee. Sellel raudteel on tähtsus weel selles, et ta oleks suur transiidi tee ja lühendaks teed Tallinna Pihkwa wahel niiwõrd, et Tallinn wõiks ka Riiga wõistelda, mida mitte ei wõi praeguse Wene sõlme kaudu. Suur tähtsus oleks ka weel sellel teel strateegiliselt. Peale selle on wäga tähtis weel Wiljandi-Walga tee. Kes on kord praeguse Wiljandi-Walga tee peal sõitnud, kus Walgast sõidetakse Mõisakülasse kinnipitseeritud wagunites, see seal teistkorda reisi ette wõtta ei taha. Nõnda et seda kokku wõttes on wäga selge, et meie seda raiooni raudteega peame warustama. Üks tähtsamatest oleks weel Tallinna-Pärnu otsekohene ühendus, mis läbi wiiks meie wiljarikkamatest maadest. See tee wõiks

algada Lellest wõi Kolust ning wiiks üle Tori ja Wändra. See on tee, mis iseene- sest wäga tarwilik, ning läbi wiib meie kõigejõukamatest raioonidest, kus praegu absoluut mingisuguseid teid ei ole. Siis on wäga palju räägitud Peipsi ühendusest Mustwee, Jõgewa, Põltsamaa ja Wõhma wahel teiste raudteeliinidega, wõib olla kunni Wändrani. Siis weel wäga tähtis ja wõib olla isegi tulewiku küsimus oleks Tartu-Wiljandi-Pärnu liin. Ma ei tahaks ka mööda minna ühendusest Saaremaaga, millest wiimaste nädalate jooksul paar korda räägitud on. Minule näib, et kui Saaremaa kitsarööpeline liin ei õnnestanud omal ajal ses ulatuses, nagu ta alguses kawatsetud oli, siis tuleks teisest otsast peale hakata, Ristist Wirtsuni wälja wiia, ja siis sealt Kuiwastest edasi ehitada.

Tähendan weel, et need raudteeliinid, mida siin ette kandsin, ei tähenda lõpulikku kawa, waid kui see kawa ükskord arutusele tuleb ja ajakirjandus sõna wõt- tab, siis saab see iseenesest wäga suurt huwi äratama ja mõttewahetuste põhjal wõib siis lõpuliku kawa kokkuseadmisele asuda. Kawa wõiks ka Riigikogu komisjonides ja üldkoosolekul läbi kaalutud saada, mida siis aastate jooksul walitsus wõiks teostada, selle järele kindlaid kre- diite eelarwesse wõttes.

Eelpool tehtud kolm soowiawaldust teen mina teedeministeeriumi alamkom- misjoni nimel, kuna wiimane soowiawal- dus minu isiklik ettepanek on.

Tuletan weel meelde austatud Riigi- kogu liigetele, et kes oma soowiawaldusi tahab teha, peab seda II lugemisel tegema, sest III lugemisel ei wõeta uusi ettepanek- kuid enam arwesse.

**Juhataja K. Wirma:** Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Hint'il.

**A. Hint (töer.):** Kui ma rahwasaa- diku õigusi tarwitasin ja sõna wõtsin minewal Riigikogu koosolekul (N a e r.) Saaremaa raudtee ehituse asjus, siis sun- disid mind selleks rahwa elu ja tulewiku huwid, minul ei olnud mitte nii tähtsad Shweitsi huwid, kui rkl. Martna'l need on. Ma juhtisin tähelpanu Saaremaa raudtee ehitamise wadjaduse peale ja soowitasin raudtee tähtsust arwesse wõtta. Ühtlasi juhtisin tähelpanu Kuressaare—Riia ühen- duse peale, kus minu teada Saaremaa kalamehed oma kalasaadustele turu leiaksid. Sellele järgnes, et sotsiaaldemo-

kraatide rühma juht nende põhimõtete kohta pilkawat tooni tarwitas, millest sel- gub, et sotsiaaldemokraatide rühm, wä- hemalt nende juht, on Saaremaa kehwa rahwa eluhuwide parandamise wastu. Saaremaal leidub wähe neid isikuid, keda härra Martna siin waesteks miljonääri- deks on nimetanud.

**Juhataja K. Wirma:** Sõna on wäljaspool järjekorda härra sõjaministril.

**Sõjamineister J. Soots:** Ma palusin sõna faktiliseks märkuseks ja see oleks järgmine: härra Martna tõi siin ette jälle kindral Tõnisson'i projekti, millega sõjawäge oleks pidanud vähendama. Minu teadmise järele on selle wäite kind- ral Laidoner omal ajal juba ümber lüka- nud ja kui härra Martna seda jälle ette tõi, siis wahest ehk sellepärast, et täna publikumile seda asja uuesti rääkida. Luban siiski korrata seda sama, mis kindral Laidoner kord ette kandis ja tule- tada meelde, et sel ajal, kui kindral Tõni- son sõjamineister oli, ei olnud demobilisat- sioon meil weel mitte läbi wiidud. Kewa- deks oli see pooleli ja sügisel, et demobi- lisatsiooni lõpulikult läbi wiia, tehti demo- bilisatsiooni kawa. Kuid kindral Tõnisson lahkus ja ei saanud seda kawa täide wiia. Järgmine walitsus wiis demobilisatsiooni suuremal määral läbi, kui esialgu kawat- setud 35%, nõnda, et igatahes praegusel ajal meil sõjawägi palju wäiksem on, kui selle kawa järele. Ja seda asja jälle uuesti ette tuua, nagu suurt fakti, on minu aru- saamise järele küll asjata. (J. Piiskar (is.): Kas kulud ka on kokku t õ m m a t u d ?)

**Wälisminister A. Hellat:** Härra Martna süüdistas wälisministrit, et tema oma poliitika kohta ei ole seletusega esinenud. Minu arwamise järele ei pea mitte üksi Riigikogu waid ka Wabariigi Walitsus ja wälisministeerium selles asjas teatawat korda pidama. Kui praegusel juhtumisel räägitakse sellest kui puudu- sest, siis mina ka selle korraga leppida ei wõi, et igäühele peaks seletust andma. Ma arwan, et niisugune kord ei ole sugugi mitte otstarbekohane. (M. Martna (sd.): Minu arwates pidi walit- sus seda korda ette panema.) Mina arwan, et siin ei ole mitte kord ja koht, kus seda arutatakse, waid seletust wälispoliitika kohta oleks pidanud enne eelarwet komisjonides andma ja seal niisuguseid küsimusi arutusele wõtma.

Kui Riigikogu liikmed ei pidanud oma kohuseks sõna võtta, mis siis Wabariigi Walitsus pidi tulema ja seda kallist aega ilmaaegu wiitma. Minu arwamise järele oleks wõinud nende küsimuste üle selgitust saada komisjonis. (M. Martna (sd.): Terwe Riigikogu ei saa ometi komisjonis olla!) Aga härra Martna oli komisjonis. (J. Reesen (kom.): Aga mina ei olnud!) Komisjonis igatahes on suur hulk Riigikogu liikmeid, aga pealtkuulajaid on seal muidugi wähe.

Ma tahtsin ütelda üksikute küsimuste kohta, mida olete siin tõstnud, et nad puudutawad kõik peajasalikult Wenemaad. Pean tähendama, et Wenemaaga lepingu täitmine on wäga raske. Selle 3—4 aastaga on palju tehtud, palju on aga tegemata ja seal ei ole midagi parata. Mina ei tea, missuguseid teid härra Martna ette paneb, et paremate tagajärgedega üksikuid nõudmisi täita. Mina leian aga, et selles asjas on edasi jõutud, ehk küll kannatust weel paljugi peab olema. Loodan aga, et meie sedawiisi weel edasi saame ja arwan, et teist teed tarwitada, kui senni, mitte õige ei ole. Sõbralik wahekord on meil Wenemaaga olemas.

Muuseas tähendas härra Martna, et „Wäinämöise“ tagasisaamisel olla mingisugustest lubamistest ja õigustest lahti öeldud. Meie laewade kättesaamise kohta on Eesti ja Wene wabariikide wahel eriläbirääkimised olnud juriidiliste küsimuste üle, on täieline õigusteadline waidlus olnud, kas Eesti wabariigil on õigus tagasi saada omi laewu. Nagu teada, pole rahulepingus mitte seda ette nähtud, waid rahulepingus on öeldud, et kui mõnesugused eesõigused antakse mõnele teisele riigile, et siis lähewad nad iseenesest meie peale üle. Nüüd on küsimus, kas niisugused õigused on antud Läti wõi Soome rahulepingu põhjal. Wenelased ütlewad, et nemad seda mitte annud ei ole, meie aga ütleme, et on annud. Niisuguses seisukorras on see asi, ja „Wäinämöise“ tagasisaamine ei ole seda seisukorda sugugi mitte muutnud.

Härra Martna tähendas weel, et Euroopa rahu olla hädaohus. Euroopa rahu on 4—5 wiimase aasta jooksul kõige aja hädaohus olnud, mõnikord wähem, mõnikord jälle rohkem. Üldiselt ei wõi meie ütelda, et see seisukord muutunud oleks. Wabariigi Walitsuse ülesanne on igatahes kõik teha, et mitte mingit põhjust anda seda

põnewat seisukorda, mis iseenesest olemas on, weel halwendada. Sellest seisukohast pean ütleva, et Wabariigi Walitsus on ka kõik teinud, ja ei ole mingit põhjust talle etteheiteid teha. Kui teie objektiivselt ja kainelt otsustate Wabariigi Walitsuse tegewuse üle, siis teie saate isegi aru, et siin walitsusele ühtegi sammu ette heita ei wõi. (M. Martna (sd.): Ega see siis etteheitmine ei olnud, kui mina soowisin, et walitsus seletusi annaks. Kas see siis etteheide on? Etteheitmine on see, kui walitsus seda teinud ei ole.) Lubage, ma ei tea, kuidas teile seda etteheidet seletada. Teie wõite siis walitsusele etteheiteid teha, kui tema oma kohuseid mitte ei ole täitnud; etteheide on tähendus, et keegi seletust ei ole annud, kui ta seda tegema oleks pidanud. Mina olen teile seletanud, et teie Wabariigi Walitsust niisugusesse seisukorda ei ole pannud, et tema oleks pidanud esinema. Kui siin li lugemisel eraküsimusi ülesse tõstetakse, siis mina niisugust seisukorda õigeks ei pea. Härra Martna oleks wõinud neid küsimusi eelarwe-komisjonis ette panna, seal oleks ma talle seletusi annud.

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Selle peale waatamata, et mina sellel ajaloolisel ööl oma lahingu sõjaministeeriumi vastu täielikult kaotas, olgugi et lõpuks lahinguwäljal wastast sugugi enam näha ei olnud, sellegi peale waatamata, julgen mina siiski samuti oma rahwasaadiku kohust täites, nagu üks minu kaaswõttelejatest siin tähendas, ettepanekuga esineda ka erakorralises eelarwes neid summasid wälja jätta, mida ma juba eelarwe-komisjonis ette panin. Need summad oleksid järgmised: 1) § 56, sõjariistad ja nende warustus, wälja jätta: 1) käsisõjariistade kordaseadmiseks nõutawat summat 3.670.000 mk., liikuwate raadiojaamade muretsemiseks 1.200.000 mk., kolme kõlamöödujaama ostmiseks 900.000 mk. ja laske-moona muretsemiseks 1.500.000 mk., mis teeks kokku 7.270.000 mk. ja üles jääks selle paragrahwi järele 111.412.300 marka.

Ettepanekut selles I osas põhjendaks ma järgmiselt: käsisõjariistade kordaseadmiseks nõutawat summat on juba Wabariigi Walitsuse poolt wähen datud enam, kui 20 miljonit. Kui mina siin weel

ettepaneku teen seda summat vähendada 3 miljoni marga võrra, siis ei saa ma seda ettepanekut põhjendada üksikute kalkuatsioonidega sel lihtsal põhjusel, et siis tuleks juba peensustesse minna, mis siin wast mitte lubataw ei ole, sest, et selle järele wõiks üldist pilti saada meie sõjariistade warustuse suuruse ja ulatuse kohta. Sellepärast olen mina sunnitud siin piirduma üldiste põhjendustega. Esimene oleks see, et walitsus nähtawasti teab väga hästi, missugusel alal sõjaministeeriumi eelarwet vähendada wõib, ilma et riigikaitse selle all kannataks. Kui walitsusel selle paragrahwi all on wõimalik olnud suuremat kärpimist toime panna, siis wõib seda ka 3 miljoni võrra vähendada. Ma arwan, et see riigikaitsele mitte mingisuguseid takistusi ei saa tegema. Eelarwe-komisjonis oli mul wõimalik lähemalt peatada selle juures, kuidas sõjaministeerium oma sisulise eelarwe kokku seab ja eelarwe-komisjon leidis wõimaliku olewat seda enam kui kümne miljoni võrra vähendada.

Toon siin weel ühe iseloomustawa näituse, kuidas eelarwed kokku seatakse. Siin on üks eelarwe kokku seatud mehaanika töökoja poolt, jaanuarikuus nr. 83. Üks tool 1652 marka, materjaal 898 mk., töötasu 754 mk. Samasugune tool läheb Luteri wabrikus maksma 710 marka. (Sõjaminister J. Soots: See on hoopis teine tool.) Härra sõjaminister, mina nägin isiklikult seda tooli, mis Luteri wabrikus oli tehtud ja nägin seda joonistust, mille järele on Teil see tool walmistatud. Teil, härra sõjaminister, sünnib töö teatawa kawa järele. (Sõjaminister J. Soots: Jah, muidugi, Luteri tool on palju lihtsamini walmistatud.) Kawa on peaaegu üks, materjaal ka — kasepuust on nad mõlemad, Luteri tool näeb palju wiisakam, nii et ma siin muud wahet ei leia, kui see, et üksi töötasu eest, mis mehaanika töökojas maksetakse ilma materjaalita, saaks Luteri juurest walmis tooli. Samuti läheb eelarwe järele mehaanika töökojas materjaal üksi jällegi kallimaks, kui Luteri juures terve tool ja kindel on, et sarnane eelarwe tegelikkudele kuludele mitte ei wasta, waid et ta ülespuhutud on. Samasuguselt on kokku seatud eelarwed kasisõjariistade kordaseadmiseks.

Teine ettepanek oli minul liikuwate raadiojaamade muretsemiseks nõutud summa vähendamine 1.200.000 marka.

Põhjendan seda sellega, et hind liiga kõrge on wõetud. Ma toon tõenduseks ette, et samasugused raadiojaamad, kui sõjariistade warustuse osakond nõuab, nimelt 50 klm. lennuwäe eelarwes, sedawõrd odawamalt on eelarwesse wõetud, et kogusummas ülearu on nõutud 1.200.000 marka. (Sõjaminister J. Soots: Ei ole samasugune.) Härra sõjaminister ei ole nähtawasti ise mitte kursis. Teie ametnikud seletasid hoopis teisiti. (Sõjaminister J. Soots: Teie olete meist walesti aru saanud.)

Nemad olid ka igauks omal alal asjatundjad ja seletasid asja teisiti, mitte nii, kui härra sõjaminister eelarwe-komisjonile seletas, et ühel rattad all on jne., waid wahe olla selles, et lennuwäes olla wäiksemad 50. klm. raadiojaamad, mida tahetawat sisse seada, kuid et neil 50 klm. wähe on, sest et waja on muretseada teateid 150 klm. ulatuses, siis olla loomulik, et ka need suuremajoulised raadiojaamad rohkem maksma lähewad. Sellepärast oleks minu ettepanek, et kui härra sõjaminister oma arwamise juurde jääb ja nõuab samuti, nagu eelarwes ette nähtud on, raha 50. klm. jaamade muretsemiseks, siis — maha arwata 1.200.000 marka, kui aga tarwis on 150 klm. raadiojaamu muretseada, siis on see summa õieti eelarwes üles wõetud.

Edasi teeksin ettepaneku kolme kõlamõõdujaama ostmiseks nõutawat summat vähendada 900.000 marga võrra, lihtsalt sellel põhjusel, et 900.000 marga eest ei saa mitte ühtki kõlamõõdujaama osta. Komisjonis selgus, et üks kõlamõõdujaam maksab 150 tuhat franki, sellega tuleks üheainsa kõlamõõdujaama ostmine maksma 3 miljonit 750 tuhat Emk. Kuigi nüüd härra sõjaminister komisjonis seletas, et osta kawatsetakse wanu jaamu, mis odawamalt kätte tuleksid, siis tean ma, et kõige willetsam maksab rohkem, kui 900.000 mk. ja rännu osta ei ole ka mingit mõtet, sest siis oleks see raha täiesti maha wisatud. Kõiki seda arwesse wõttes ei ole wõimalik tegelikult seda summat selleks otstarbeks, milleks ta eelarwes nõutud, ära tarwitada ja ta wõiks mõneks muuks otstarbeks tarwitatud saada. Kuna aga teiste asjade jaoks, mida osta kawatsetud, siin summad on ette nähtud, siis arwan mina, et see summa wõiks siin küll maha kustutatud saada.

Lõppude-lõpuks oleks wiimane parandus laskemoona jaoks nõutud summat

wähendada 1.500.000 marga wõrra. Arwan, et härra sõjaminister peaks ka sellega leppima, lihtsalt sellest seisukohast wälja minnes, et eelarwes mitte sarnaseid summasid sees ei oleks, mida mitte millekski waja ei ole. Et riigikaitse selle summa wäljajätmise läbi kuidagi wiisi ei kannataks, peaks härra minister nõus olema selle summa wäljajätmisega, sest see wahe tuleb lihtsalt frangikursi wäljaarwamisest. Kui meie frangikursi 25 Emk. wõtaksime, wõiks seda kogusummat, mida nõutakse laskemoona muretsemiseks, vähendada umbes 1.500.000 mk. Kuid frangikurs wõib ka kahekümne peale alla minna ja kuna eelarwe senni kinnitamata oli, siis on wõimalus tellimisi ära anda praeguse kursi järele, mille tõttu wõiks summa tegelikult weel rohkem wäheneda. Minu poolt ettepanud paranduste kogusumma vähendaks § 56. 7.270.000 marga wõrra. § 58 kohta teeksin ettepaneku vähendada seda paragrahwi 10 miljoni marga wõrra, see on kunni 86.075.000 Emk. Põhjendus selleks oleks järgmine: sõjaministeeriumil on praegu ehitusmaterjale tagawaraks enam kui kahekümne miljoni marga wäärtuses. Siinjuures on suurem osa neist arwestatud hindadega, mis palju odawamad on, kui praegused turuhinnad.

Need materjaalid wõiks ära tarwitatud saada käesolewa aasta ehituskawas ettenähtud tööde jaoks ja sellega wastawalt siis wäheneksid rahalised kulud — mis eelarwe teostamiseks waja oleks. Selle ettepanekuga oli ka riigikontrolli esitaja alamkomisjonis päri, kes leidis, et ei ole mitte otstarbekohane sisse jätta eelarwesse summasid selleks, et need ära kasutatud wõiks saada teiseks otstarbeks, seda enam, et tehnilised eelarwed seatakse kokku sarnasel awaral kujul, et tööde wäljapakkumisel need alati odawamalt enda peale wõetakse ettepanekute poolt. Eelarwed seatakse kokku Wene „urotshnoje poloshenie“ järele. Need normid, mis seal on wõetud, on wõetud wähemalt kaks korda kõrgemalt, kui tööd maksma lähewad. Pean tähendama, et päewapalgad eelarwete kokkuseadmisel on küll wõetud natuke wäiksemad, kui nad tõepoolest on. Kuid siiski jääb wõimalus nende normide järele wäljaarwatud summasid vähendada. Möödaläinud aastate praktika on näidanud, et selle paragrahwi juures kunagi puudujääki ei tule, just wastupidi, ikka on olnud üle-

jääk. Siinkohal wõiks ühe näituse ette tuua, millest ka alamkomisjonis jutt oli, kus ühel majal on ehitatud terve teine kord peale, olgugi, et ei olnud selleks eelarwes summat, waid see summa oli lihtsalt wõetud nendest rahadest, mida oli wahiputkade ehitamiseks kusagile piiri peale nõutud ja sealt üle jäänud. Siinjuures pean tähendama, et sellele majale oli aasta enne seda uus katus peale ehitatud, ja see uus katus tuli nüüd maha lõhkuda. (Sõjaminister J. Soots: Ühel aastal ei jätkunud niipalju raha, kui tarwis oli.) Ei wõi majasid niiwiisi ehitada, et järgmisel aastal waja oleks eelmisel aastal tehtud katus maha lõhkuda, selleks peaks ometi teatud kawa olema ja sarnast süsteemi, ma arwan, ei peaks julgema keegi kaitsma tulla. Härra sõjaminister peaks tunnistama, et see on ette tulnud ühe ehk teise eksituse põhjal.

Lõpuks paneksin ma ette § 61 vähendada 500.000 marga wõrra. Minu kirjalik ettepanek oli küll 1 miljon, aga juba alamkomisjonis wõeti sealt poolmiljonit maha, nii et järele jääb 500.000 mk. Riigikogu jättis sõjaministeeriumi eelarwesse ülesse kokku 5 miljonit marka ettenägemata kuludeks ja sellepärast ei ole, minu arwates, mingisugust otstarbet mingisuguseid ettenägemata summe rannawalwe kindlustuste jaoks sisse wõtta. Kui seal midagi peaks rannawalwe kindlustuste jaoks tarwis olema, siis wõiks seda wõtta üldisest summast — 5 miljonist. Härra sõjaminister seletas eelarwe-komisjonis, et seal olla sarnaseid töid, millest ta ei julge kedagi informeerida, isegi oma ametnikka wõi kaastöölisi. Ma pean tähendama, et eelarwe alamkomisjonis need ametnikud, kes olid need eelarwed kokku seadnud, ei teadnud tõepoolest ütelda, mis jaoks see 1 miljon õieti on wõetud. Nemad püüdsid seda asja nii seletada, et see summa on selleks juhtumiseks üles wõetud, kui tööd kallimaks lähewad, kui see eelarwes ette on nähtud ja mingisugused teadmata tööd seal kõne all ei olnud, ja mina julgen kahelda, kas wastab tõele sõjaministri seletus, et seal ette saawad wõetud mingisugused wäga saladuslised tööd. Kui need ettepanekud saaksid wastu wõetud, siis oleks erakorraliste kulude eelarwe kogusummas wähenenud 17.770.000 mk. ja üle jääks 280.267.000 marka. Ühtlasi teen ettepaneku neid paragrahwe üksikult hääletada.

Juhataja **K. Wirma**: Väljaspool järjekorda on sõna sõjaministril.

Sõjamineister **J. Soots**: Lugupeetud rahvasaadikud! Need parandused, mis härra Jõeäär siin ette kandis, olid ka eelarwe alamkomisjonis ette kantud ja seal vastasin mina üksikasjaliselt kõigi nende soovitatud paranduste peale. Peab tunnistama, et seal Riigikogu liikmeid mitte vähem ei olnud, kui siin. Wahe seisib ainult selles, et seal ei olnud mitte pealtkuulajaid. Kui tahetakse, et mina seletusi ka pealtkuulajate ees annaks, siis wõin ma ju seda teha. Erakorralised kulud pole mitte selleks, et sõjawäe igapäewaseid tarwidusi täita, waid selleks, et ehitada hooneid, mis pikema aja peale tarwis läheb ja koguda tagawarasid, mis sõjakorral tarwis lähewad. Kui wõtta härra Jõeäär'i poolt ettepanud parandus — käsisõjariistade warustamisest üle 3 miljoni maha wõtta, siis pean mina selle kohta ütleva, et igalühel peaks teada olema, et meil sõjaajast sõjariistad teatawal määral rikutud on ja meie esimene ülesanne on kõiki neid korda seada, et kui ükskord mobilisatsioon tuleb, et siis oleks wõimalik igaihele korras sõjariist kätte anda. Muidugi oleks soovitaw, et kõik sõjariistad wõimalikult ruttu saaks korda seatud, kuid rahwamajandus ei luba seda korraga teha. Wabariigi Walitsus läks selle peale wälja, et ta teatawa summa sisse wõttis selle programmi täitmiseks, mis sel aastal on tarwis teha, ja riskeeris jätta tulewaks aastaks muist parandusi. Kui härra Jõeäär sellest seisukohast wälja läheb oma parandusi tehes, et waadake, walitsus ise wõttis maha, noh, siis wõib ju kõik maha tõmmata, kus osa tööd on teiseks aastaks jäetud, aga ma arwan, et sellest seisukohast ei peaks riigikaitse küsimust mitte otsustatama, waid hoopis wastupidi, on walitsus ise juba riskeerinud rahapuudusel osa tööst teiseks aastaks jätta, siis ei peaks seda riisikot mitte suurendama, waid kui raha jätkub, weel rohkem sellel aastal ära tegema. Sest mida kauem korratud sõjariistad seisawad, seda rohkem nad roostetawad ja seda raskemaks ja kallimaks läheb nende kordaseadmise riigile.

Teine küsimus oli raadiojaamade kohta. Juba koha pealt vastasin, et lennuaparaatide peale, seda peaks igaiüks teadma, läheb wäikene aparaat tarwis, ei ole sellel raadioaparaadil mingisugust torni ega traadiwõrku tarwis, waid lennuaparaat

on ise raadiojaama anteen. Sellepärast ei saa ma kuidagi rahul olla, kui sunnitakse maa raadiojaamasid ostma sama hinna eest, kui lennuaparaadi peal olewaid raadiojaamasid, sest maa-aparaatide konstruktsioon on teine, ja sellepärast ka hind on teine.

Mis puutub kõlamõõdujaamadesse, siis ma seletasin juba komisjonis, et see hind, mis sinna üles on wõetud, oli meil esialgsete andmete järele, nõnda ütelda, poolpeetud kõlajaamade eest. Pärast selgus, et on kahtlane, kas meie neid poolpeetuid ka saame, ja et juhusel, kui neid ei saa, on teine allikas, kust neid wõib saada, kuid seal on juba hind teine, on palju suurem. Praegusel silmapilgul ei ole weel sugugi kindel, kas neid juhusliselt saame osta, wõi peab uued tellima, ehk ei saa sugugi. Sellegipärast ei palu ma mitte suuremaid summasid eelarwesse üles wõtta, waid et jäetakse endine, juhusliste aparaatide hind. Wõib olla, et selle hinnaga osta saab ja kui ei saa, siis tuleb ettenägemata kuludest hinnawahe wõtta, mis eelarwe ja faktilise hinna wahel on.

Mis puutub laskemoonasse, siis ütles härra Jõeäär, et sealt on tarwis ka maha wõtta, et kui kuulide arwu kaswatada üksiku kuuli hinna peale, siis tuleb vähem summa wälja, kui eelarwesse üles on wõetud. Tuleb küll, aga peale üksiku kuuli hinna on tarwis nende kallal katset teha, kas nad kõlbawad; teataw osa läheb sellejuures praaki, peale selle tulewad sinna juurde arwata weel weokulud. Selle tõttu on summat tarwis... (Wahelhüüe: Ega meie neid sellepärast juurde ei telli.) Rohkem ei telli küll juurde, kui proowimiseks tarwis, mis väljaspool normi peab olema. Proowi maksame eraldi wälja, see on proowikuulide hinna, kui ka tööhinna.

Mis puutub teistesse summadesse, mis härra Jõeäär pani ette vähendada, nimelt ehitusmaterjaalide arwel, siis on juba seletatud, et meil on ehitusmaterjaali tagawaraks ja sellepärast wõiwad mõned ehitused odawamini tehtud saada. Juba alamkomisjonis seletasin, et meie ehituse kalkulatsioonid on teatawal määral odawamalt tehtud, nimelt sellepärast, et olemasolewad ehitusmaterjaalid on arwele wõetud, aga nõndasamuti seletasin ka alamkomisjonis, et meil on niisuguseid ehitusmaterjaale, mida meie kuidagi ühe aastaga ei saa ära kasutada ja sellepä-

rast ei wõi ka eelarwesse mahutada. Toodi ette, et meil on rauamulda. Seda on nõnda palju, et jätkub 5 aastaks hoonete ja katuste wärwimiseks. Iseenesestki mõista, et seda ei müüa ega raisata ei wõi, waid teda tuleb tarwiduse järele kulutada, ja iga aasta saab niipalju eelarwesse üles wõetud, kui tarwis.

Mis puutub rannakindlustusse, siis on selge, et meie mererand on lahtine waenlase sissetungimiseks ja sellepärast on väga tähtis, et mererand kindlustatud saaks. Kui siin on nüüd üles wõetud 500.000 marka, siis ei ole see mitte väga suur summa ja juba umbkaudu ilma kalkulationsoonita wõib otsustada, et niisugune summa selleks ikka suur ei ole.

Need oleks siis kõik need parandused, mis siin ette on pandud. Ma arwan, et ühtegi summat siin ei wõi vähendada, ilma kahjuta riigikaitsele.

Wahepeal oli siin härra Jürman'i poolt ettepanek tehtud woorirahast maha wõtta 500.000 marka. See parandus oli tehtud sellel põhjusel, et tasakaalu wiia eelarwet minewaaastase eelarwega. Et meie wankrid nii kui nii ühe aastaga korda ei saa, wõiks seda summat maha wõtta, lükates osa woori walmistamist teise aasta peale, sellepärast siis selle parandusega wõiksin ma küll ühineda.

Juhataja **K. Wirma**: Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 8.15 min.

Koosolek jätkub peale waheaega kell 8.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

**M. Neps** (sd.): Kordan oma ettepanekut, mille tegin eelarwe-komisjonis, nimelt: meriasjanduse peawalitsuse erakorraliste kulude eelarwes wõtta üles järgmised summad:

§ 6. Abirahaks merimeestekodu maja ehitamiseks 1.000.000 marka. § 7. Sadama ehitamiseks Saaremaal Triigi rannas 500.000 marka. Kokku peatükk V 54.200.000 mk. asemel panna 55.700.000 marka.

Waewalt oleks siin tarwis pikemalt põhjendusi ette tuua. Ma arwan, et Riigikogu tarwilikuks peab, et Tallinnas merimeestekodu maja ehitatakse. Merimeestekodu maja ehitamiseks on juba erateel

osa kapitaali kokku pandud ja omawalitsuse asutused on merimeestekodu liikmeks astunud, omalt poolt suuremaid liikmemaksusid ja toetussummasid määrates. Tallinn on suur sadamalinn ja sellepärast on merimeestekodu maja ehitamine lähemas tulewikus õige tarwilik. Kui aga riik omalt poolt abiraha määramisega seda ette wõtet toetab, siis elustaks see ette wõtjaid seda enam, ja wõiksimel lähemas tulewikus suuremaid resultaate näha.

Teine parandus, nimelt määrata 500.000 marka Saaremaal Triigi rannas sadamaehitamiseks, on ka väga põhjendatud ja tarwilik.

Nagu teie teate, on Saaremaal paar sadamat, mis ainult Riia lahe pool küljes asuwad, kuna suuremere pool küljes, ligi  $\frac{3}{4}$  rannast, ühtegi sadamat ei ole. Wäinas ja Kuressaare pool küljes olewad sadamad on suurema aja kinni külmanud. Triigi sadam on ka nüüd küll niisuguses kohas, kus tema kinni külmetab, aga ta on ometi niisugune punkt, kus kauemat aega on laewaühendus olnud. Omal ajal pidasid ühendust „Wirumaa“, „Läänemaa“ ja teised wäiksemad laewad. Nüüd on riik oma laewadega seal, nimelt Hiiu- maa ja Rohuküla wahel ühendust pidanud. Aga see ühenduse pidamine on raske sel põhjusel, et tuuliste ilmadega ja olgu ükskõik missuguse ilmaga peab niihästi kaubad kui ka inimesed paatidega laewale ja laewalt ära wedama. Kui sakslased Saaremaa oma alla wõtsid, siin ei jõudnud nad aastatki olla, kui juba sadama ehituse tõsiselt käsile wõtsid ja sel ajal tehti juba sadamakambrid walmis. Aga sakslaste lahkumisel ja Eesti walitsuse tekkimise ajal müüdi sadamakambrid maha, sellepärast, et ei tahetud ehitama hakata ja wõib olla nad oleksid ka nüüd mädanema läinud. Sakslased tundsid selle sadama tarwidust väga, sest sealt wõis peaaegu üle ühe kolmandiku Saaremaa läbiweost läbi käia. Et Triigi kaudu läbikäimine tarwilik on, näitab see, et seal on niisugune punkt, kuhu ikka laewaseltsid on oma liinid sisse seadnud, ennem eraette wõtjate poolt ja nüüd, mil eraseltsid nii tugewad ei ole, riik. Kohalik omawalitsused on selles küsimuses esinenud mitmel puhul märgukirjadega ja ka eelarwetega teedeministeeriumile. Kuid sealt ei jõutud tänawu weel sellekohase eelarwega esineda, sellepärast, et ettepanekud tulid pärast riigi eelarwe sisseandmist Riigikogusse.

Muidugi ei saa selle summaga sadamaehitust veel lõpule viia, kuid temaga saaks seal hulga tööd ära teha ja kui teisel aastal eelarwes lisa määrata, siis saaks niisuguse sadama walmis, kus kümne ja üheteistkümne jala süwisega laewad wõiksid äärduda. Need põhjused on küllalt kaaluwad selleks, et Riigikogu võimalikuks peaks pidama omalt poolt krediiti määrata.

**P. Keerdo** (wäljasp. rhm.): Töölisemaja küsimus on mitmel korral siin päwakorral olnud. Kui siin omal ajal arupärimise esitasime, siis awaldas töö-hoolekandeminister arwamist, ja ka enne eelarwe-komisjonis, et juhtumisel, kui algatuse töölise organisatsioonid ülesse wõtawad, walitsus saab wastu tulema ja ei saa mitte ära ütlemata oma toetusest. Praegu on Tartu töölise organisatsioonide kesknõukogu asunud töölismaja ehitamise eeltööle. Selleks on ka Tartu linnawolikogu määranud omalt poolt 1 miljon marka ja peale selle platsi. Kui nüüd ka riiklist toetust saab, siis wõib selle ehitamisega lähemal ajal peale hakata. Niisama on kõigil teada, et Tallinnas praegusel korral töölised täiesti ilma kokkukogumise kohata on, peale selle, kui karskusselts „Walwaja“ uulitsale tõsteti, mis oli ainukeseks Tallinna töölise koondamiskohaks, kus ruumi leidsid kõik Tallinna töölise kultuurilised ettewõtted. Wajadus töölismaja järele on kisendaw ja kuna töö-hoolekandeminister on seletanud, et walitsus seda ettewõtet peaks toetama, siis teen ettepaneku määrata töölisemaja ehitamiseks teataw toetussumma, mille wastu olla ei saaks tööerakond, kelle minister sellekohase lubaduse annud, kui tema mitte ei taha jälle kord alla kriipsutada, et kõik need lubadused ainult ilusateks sõnadeks jääwad ja et tööerakond üldse tõsiselt oma lubadusi ei wõta. Seda silmas pidades, et töölisemajade järele suur tarwidus, teen ettepaneku, mis ma juba eelarwe-komisjonis tegin, see on, täiendada töö-hoolekandeministeriumi erakorralist eelarwet järgmistel summadega: Töölisemaja ehitamiseks Tallinnas 25.000.000 marka ja töölisemaja ehitamiseks Tartus 10 miljonit marka.

**J. Westholm** (rh.w.): Eelarwe arutamise puhul on arwamist awaldatud, nagu oleks haridusministeriumi eelarwe läbiwaatamisel alamkomisjonis ja pärast seda ka peakomisjonis ette waatamatalt

ja wähe läbi kaaludes komisjon eelarwesse mõne summa sisse wõtnud. Nimelt juhiti tähelepanu selle peale, et Tallinna seminaari juures olewa algkoolimaja ostmiseks 6.600.000 marka ülearune olewat ja et komisjon seda olewat teinud ilma walitsuse nõusolekuta. Komisjonis leiti see täiesti otstarbekohane olewat ja ei tehtud seda mitte ilma walitsuse nõusolekuta. Niisama otstarbekohane leiti olewat summa 14.000.000 marka Tartu ülikooli keemia ja füüsika instituudi maja ehitamiseks. Ma julgeksin tõendada, et alamkomisjon neid küsimusi arutades asja põhjalikult on läbikaalumine alla wõtnud. Mis puutub seminaari juures olewa algkoolimaja ostmisesse, siis on teada, et see maja just koolimajaks on ehitatud ja koolimaja otstarbet täiesti täidab, olgugi et tema mitte küllalt suur ei ole. Komisjoni arwates on seda maja wäga tarwis, sest on ju teada, et kui maja ostulepingust midagi wälja ei tule, seminaari ülemad klassid, mis seal asuwad, peaksid seal wälja kolima. Sellel puhul aga, kui seminaarile oma maja peaks ehitatama, leiaks see maja teisi tarwitajaid ja just kroonu koolide poolt. Muuseas on teada, et tänawu suwel lõpeb lepingu tähtaeg Tallinna merikoolil, kus merikool praegusest korterist on sunnitud wälja minema. Merikooli juhataja leidis, et kui tõesti teisi ruumisid mitte ei leita, et siis merikool wäga raskesse seisukorda satuks.

Kokku wõttes arwas komisjon, et maja hind mitte kõrge ei ole, pealegi on maja ostuwääriline ja täiesti kooli otstarbetele wastaw. Mis puutub keemia ja füüsika instituudi maja ehitamiseks Tartu ülikooli juures, siis ei ole ettepanek mitte selleks alamkomisjonis poolt, waid haridusministeriumi poolt tulnud. Ülikooli esitaja oli seal ja juhtis tähelepanu selle peale, et hoone tarwilik, sest et ülikoolis paljude teaduskondade üliõpilased just nende ainetega tegemist peawad tegema ja praegusel ajal äärmises kitsikuses läbi ajama. Toodi näitusi ette, kus üliõpilased peaaegu läbi akna peawad keemia ja füüsika ettelugemisi pealt kuulama. Seda silmas pidades wõttis alamkomisjon maja ehitamiseks soowitawa summa, 14 miljonit, eelarwesse ülesse. Neid asjaolusid silmas pidades arwasin tarwilikuks sõna wõtta, et tagasi tõrjuda mõtteawaldusi, mis sinnapoole on sihitud, nagu oleks alamkomisjon seda summat eelarwesse üle wõtta soowitanud.

Teedeministri abi **K. Kark**: Lugupeetud rahvasaadikud! Wabariigi Walitsuse nimel teen ettepaneku suurendada teedeministeeriumi erakorralise eelarwe peatükk I p. 8. riigiasutuste ümberpaigutamise kawa teostamise kulusid 140.066.900 marka. See summa seisab koos järgmistest üksikarwudest: Toompea lossi ehitus- ja korraldustöö ümmarguselt 61 miljonit, kaubandus-tööstusministeeriumi hoone sisemised ümberehitused ümmarguselt 3 miljonit, haridusministeeriumi hoone ümberehitus 805.000 mk., välisministeeriumi hoone sisemised ümberehitused ja ametnikkude korterid ühes mööblitega 9½ miljonit, töö-hoolekandeministeeriumi ühendamine Toompea lossiga 1.500.000 mk., teedeministeeriumi kinniswara omandamine ja remont 20.400.000 mk., Kaarli tänawal nr. 1 ja kinniswara omandamiseks ja remondiks Rahukohtu tän. nr. 1 — 14.431.000 mk., kaubandus-tööstusministeeriumi asutuste laiendamiseks Laiäl tänawal nr. 54 — 17.800.000 mk., 15-ne uue korteri ehitamise ja 2 olewa korteri kordaseadmise kuld — 11½ miljonit. Riigiasutused on, nagu teada, praegu juhusliselt mööda ilma laiäli ja korterites, mis riigiasutustele kõlblikud ei ole.

(Juhataja kohale asub esimees **K. Päts**.)

Wabariigi Walitsuse poolt oli 28. detsembril l. a. riigiasutuste äramahutamise kawa kinnitatud. Selle kawa järele on esimese aasta järjekord ette nähtud. Eelarwe selle summa peale on praegu rahaasjanduse komisjonis.

Töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**: Mina palusin selleks sõna, et väikest täiendust teha töö-hoolekandeministeeriumi eelarwesse terwishoiu peawalitsuse alal. Nimelt palun suurendada töö-hoolekandeministeeriumi 1923 a. erakorraliste kulude eelarwet terwishoiu peawalitsuse alal, § 15, Taagepera sanatooriumi elektrijoujaama ehituskulud 933.000 mk. - Kahjuks ei olnud Taagepera sanatooriumi ehituskulude summa selleks momendiks, mil riigi eelarwe-komisjon oma tööga lõpule jõudis, lõpulikult välja selgitatud. Nüüd on see eelarwe Wabariigi Walitsuse poolt lõpulikul kujul wastu wõetud ja tarwilik ettepanek ühes selgitawa materjaaliga Riigikogule esitatud. Arwan, et tähendatud summa wastuwõtmine ei wõiks mingisuguseid wastuwaidlusi tekitada ja sellepärast pean soovitawaks selle nõudmisega praegu Riigikogus

esineda, et mitte tarwidus ei tekiks samal ajal, kui eelarwet wastu wõetakse, lisa-eelarwega esineda.

**K. Wirma** (sd.): Teedeministri abi härra Kark pani Riigikogule ette tõsta teedeministeeriumi eelarwet 140 miljoni marga wõrra. See küsimus on Riigikogule esitatud ja juhatuse poolt rahaasjanduse komisjonile läbiwaatamiseks antud. Rahaasjanduse komisjon ei ole weel jõudnud seda küsimust läbi waadata, sest nüüd on kõik Riigikogu tööd Riigikogu enese koosolekute peale koondatud. Sel põhjal ei ole komisjonidel praegu wõimalust oma asju läbi waadata. See küsimus, mida selle krediidiga tahetakse käsitada, on väga laialise ulatusega. Muuseas on siin suurem krediit Toompea lossi ümberehitamiseks. Mina waatsin seda eelarwe kawa järele ja olen katsunud sellega natukene tutwuneda. Wõiksin ütelda, et kawatsetakse selle krediidiga muuseas siin hoowi peal olewaid trepikodasid ja üks osa juurdeehitustest, kus praegu ka ametruumid sees on, maha kiskuda ja lossihoowi korralikuks hoowiks teha. Peale selle tahetakse lossi sissekäiku laiendada ja alumisel korral Walge saali all ruume läbikäigu laiendamiseks kasutada. Nüüd tõuseb küsimus, kas praegu üldse peab krediiti andma olemasolewate ruumide mahakiskumiseks. Sarnast küsimust lendawalt otsustada ei saa. Meil on palju räägitud ruumide juurdeehitamisest ja see küsimus on seotud ka käesolewa küsimusega. Tulewikus muidugi peame lossihoowi korda seadma ja ilusamaks tegema. Küsimus on ainult selles, kas peab seda tegema esimeses järjekorras, nüüd kohe tegema. Õige on, et lossi ümberehitamise üldise kawa juures seda küsimust tuleb arwesse wõtta, mida üldse teha kawatsetakse. Sellega ei ole aga öeldud, et selle kawa läbiwiimiseks on waja kohe krediiti lubada, millega walitsus siis niimoodi talitada wõib, kuidas tema heaks leiab. Mina isiklikult arwan, et see tee, mis walitsuse poolt praegu walitud, nimelt härra teedeministri abi kaudu eelarwe paranduse korras seda 140 miljonit nõuda, kuna Riigikogu komisjon küsimust weel läbi ei ole waadatud, õige ei ole. Niisuguses korras ei peaks seda asja lubatawaks pidama.

Mina tuletan meelde, et meil on väga kiire iseloomuga seaduseelnõu olemas ja seda on kawatsetud homse Riigikogu koosoleku päewakorda erakorraliselt

wõtta, see on Balti tehastele operatsiooni fondi andmine 90 miljoni suuruses. Seaduseelnõu on rahaasjanduse komisjoni poolt läbi vaadatud ja seal jõuti otsusele, et selle seadusega, millega seda küsimust otsustatakse, antakse walitsusele nõndanimetatud eelkrediidi õigus, tähendab, walitsus võib hakata selle seaduse põhjal eelkrediiti tarvitama. Kui walitsus esineb aasta jooksul mingisuguse lisaeelarwega, siis wõtab tema selle eelkrediidi sinna lisaeelarwesse sisse. Mina usun, kui kõnealolew seaduseelnõu on kiire iseloomuga, siis peaks siin ka seda teed walima. Ilma selleta aga, et komisjon oleks mingisuguse seisukoha wõtnud 140 miljonilise wäljamineku kohta, ei ole otstarbekohane II lugemisel otsustada krediiti anda. Riigikogu peaks minu arwates arwesse wõtma seda, et praegu on II lugemine, ja kui parandus wastu wõetakse, siis seda III lugemisel osaliselt muuta ei saa. Ei ole millegagi tõendatud, et tarwidus oleks seda summat terwelt anda, waid nagu lossi piirkonnas olewate hoonete mahakiskumise ja ümberehitamise asjus näha, võib oletada, et 1923 aastal ei tarwitse kogu summat krediidina lubada. Mina arwan, et neid töid ei tarwitseks mitte tänawu aasta weel tegema hakata, sellepärast soowitaksin, et Riigikogu niisugust krediiti eelarwesse praegu üles ei wõtaks.

Õigust öelda, on haridusministeeriumi eelarwes analoogiline asi, nimelt osas, kus füüsika-keemia instituudi hoone ehitamiseks rkl. Tupits ettepaneku tegi wastaw summa maha kustutada.

Ma juhtisin juba eelarwe-komisjonis tähelepanu selle juhtumise peale, et ei ole weel wälja töötatud kawasid ja et ei wõi maja ehitada, mille kohta ainult ligikaudne kubatuur teada on ja selle järele maja ehitamise hinda on arwestatud. Sarnase korra juures ei peaks üldse krediiti lubatama ja peaks olema ühtlane kord ja peaks nõudma, et ei tulda üheteistkümnendal tunnil, nagu öeldakse, — ja selle juures weel ilma korralikkude kawadeta.

Teedeministeeriumi eelarwe puhul käsitasin ma elukorterite ehitamise küsimust ja seal kõnelesin ma sellest, et elukorterite ehituste peale peaks rohkem rõhku pandama. Muuseas puudutasin ma küsimust, et eriti Tallinnas on korterikriisi lahendamise asjus kõige vähem tehtud ja walitsus peaks omalt poolt aitama, et riigi poolt antud toetuslaenuga eriti pealinnas katsutaks korterikriisi lahendada. (J.

Laidoner (põl.): Aga mitte alewis! ) Igatahes peab ütleva, alewimehed on kangemad olnud, nemad on ehitanud midagi, oma laenu ära kasutanud ja on tublid mehed olnud, aga Tallinna linnawalitsus on kõige waewasem olnud. Selles asjas on tarwis wälismõju. Nüüd on aga Tallinna linnas see asi enam liikuma hakanud. Tallinna linnawalitsus on kurnis põhjendatud ettepaneku teinud sise-ministeeriumi kaudu, milles tõendatakse, et selle krediidiga ei saa suuremat ette wõtta, tõepoolest, ainult 70 miljonit on tänawu aasta selleks määratud. Ma leian, et seda krediiti on tarwis suurendada ja teen ettepaneku: „Erakorralised kulud. Operatsiooni fondid — rahaministeerium. § 2. Elukorterite ehituslaen suurendada 50.000.000 mk. wõrra (sellega tõuseks § 2 70.000.000 pealt 120.000.000 marga peale).“

J. Reesen (kom.): Korraliste kulude eelarwe on läbi masindatud. Erakorraliste kulude eelarwe saab samuti maha masindatud. Korraliste kulude juures on arwustatud, on kuulatud, on wastatud, aga mida oleme meie õieti kuulnud? Kes tähepanelikumalt seda kõike pealt on waadanud, ei ole mitte midagi kuulnud. Kui heidetakse ette meile, kes arwustawad, et need tööd takistawad, siis igatahes see praktika, mis siin töö tegemise juures nähtawale tuli, iseäranis selle kuulsa öö tagajärg, kus sõnaaega piirati 10 kunni 15 minutiga, see on esimene kord õieti selles tööpraktikas, mis walitsetele erakondadele olla wõimaldanud tööst tööd ilma pahema tiiwata. Ja kui see praktika, mis siis awaldus, edaspidi samuti saab arenema, et üldse arwustamiseks sõna ei ole tarwis anda, siis, võib olla, saate paremaid tagajärgi kätte, siis teie wast ehk saate seda, nagu täna wälisminister seletas ja sõjaministergi ütles, et kõik need küsimused on komisjonis läbi arutatud, kus mõni liige vähem olewat, kui Riigikogus ja wahe seiswat ainult selles, et ei olewat publikumi ning sellepärast peaks parempoolsete arusamise järele ainult hääletama. Waadake, kui teie seda publikumi kardate, siis ei maksaks teil walitsusse minna. Mis on siis selle põhjuseks, et teie ei julge nendest ilusatest ideaalidest, mida teie tahate läbi wiia, publikumile awaldada. Mida Teie rääkisite, wälisminister, kui ma küsisin, missuguseid tagajärgi on Moskwa wäewähendamise konwerents annud. Siis Teie rääkisite, et esimene tagajärg oli see, et: waadake, meie saime seal Wene

diplomaatidega ühe laua taga istuda! Igatahes, see on üks suur saawutus ja wõite ütelda, et wõib olla, kui meie uuesti selle laua taha saame, siis paremaid tagajärgi saawutame. Mina peaks siis ütleva, et mina kord härra siseministriga ühe laua taga suitsetasin ja sellega wõib olla tagajärge sain, et selle tõttu wast ehk kommunistide tagakiusamine lõpetatud saab, siis wõib tõepoolest ütelda, et see wäga rõõmustaw on ja suur saawutus on, kui ainult näkku waadates seda saawutada wõib, mida meel mõtleb. Kui aga sellele tegusid mitte ei järgne, siis ei ole sellest midagi kasu.

**Juhataja K. Päts:** Palun mitte Teid oma tutwustest nii palju kõneleda, sest meil on praegu eelarwe arutusel ja palun Teid eelarwe juurde jääda.

**J. Reesen (kom.):** Et neil näkkuwaatamistel mitte tagajärgi pole, näeme sellest, et mitte kellegil sellest kasu ei olnud, kui wägedewähendamise konwentsil härrad meie saatkonna liikmed üksteisele näkku waatasid, kuid mingisuguseid tagajärgi sellest ei teinud. Edasi wõime meie konstateerida seda, et meie wäljaminekud sõjawäe peale praeguses eelarwes on niisama suured, kui nad olid 1921 aastal, ei ole mitte karwawäärtki wähenenud, kuna erakorralised wäljaminekud, wõrreldes 1920 ja 1922 aastaga, weel suuremaks on läinud. See tõendab seda, et meie sõjawäe peale erakorraliselt antakse weel suuremaid summe wälja selle wõitluswõimuliseks tegemiseks ehk sõjaasjanduse arendamiseks. Milleks Teie läksite wägedewähendamise konwentsile, kas oli see Teie poolt tehtud manöwer wõi midagi muud, mina igatahes sellest mitte aru ei saa. Kui Teie asja tõsiselt wõtate, siis nüüd, kus riigi eelarwe arutusel on, Teie ei wõta waewaks nende küsimuste peale sõnagi lausuda. Tähendab, Teie ei pea tarwilikuks mitte ühtegi krossi neid summe vähendada, mis sõjawäe ülespidamiseks läheb. See nähtus ei ole mitte praegu Eestis ükski nii, waid ka kõikides teistes riikides ja kui meie wõtame Ameerika, Prantsusmaa wõi Inglismaa ja Itaalia, siis näeme, et sõjawägede wäljaminekud ei ole mitte kaswanud, kuid...

**Juhataja K. Päts:** Rkl. Reesen! Ma tuletan Teile weel kord meelde, et meie praegu mitte Ameerika ja teiste riikide eelarweid ei aruta, waid meie Eesti

riigi eelarwet ja meil ei ole mitte I lugemine, waid teine lugemine, sellepärast palun Teid eelarwe piiridesse jääda.

**J. Reesen (kom.):** Mis see tõendab? See tõendab, et sõjahädaoht on olemas ja kui meil teatakse ja tuntakse teatawast seisukohast, et see hädaoht wõib kõrwaldatud saada ja kui teie wõtate, härrad, meie rahwuswahelisi wahekordi, mis olemas on, kui teie wõtate arwesse Rappallo lepingut, kus muuseas, nagu ma olen kuulnud, ka Eesti kohta midagi on öeldud, siis, mis teie, härrad, selle kohta ütlete? Kas teie sõjawäeline seisukord suudab nende lepingute eest hoida, mis suurriigid teewad? (Sõjaminister J. Soots: Wenelased on teinud!) Sakslased on ka teinud ja waadake, kui teie wõtate Prantsusmaa poliitika Saksamaa vastu, mille põhjuseks on Saksamaa ja Wenemaa wahekordade sõlmimine, siis saavad ka Eesti rahwa huwid selle all kannatada. Meie huwid ei ole mitte selle poolt, sest selle tagajärg on see, et maksukoorem kasvab. Teie, härrad diplomaadid, peate katsuma nii korraldada, et see mitte hädaohtlik ei oleks. Kui meie waatame siin erakorralisi kulusid, siis, nagu ma juba tähendasin, praegu meie erakorralistest kuludest sõjawäe peale kõige suurem osa on määratud. Millega tahate teie õigustada neid erakorralisi kulusid, kui teie ei ole rääkinud sellest? Mis õigusega tahate teie siis krediiti saada? Kui läbi masinadati korralised kulud ja I lugemisel vastu wõeti eelarwe lihtsalt käte ülestõstmisega, nagu Jumal lõi Aadama mullast ja pärast hakkas talle hinge sisse puhuma, aga kust ta selle hinge wõttis, seda ei tea.

Kui läheme nüüd erakorraliste kulude juurde, siis on need wõetud nagu muld Aadama tarwis, kuid millest see hing siis ükskord tuleb, kust kohast siis ükskord need tulud wõiwad tulla? See tuleb tervele kondikawale hinge sissepuhumiseks rahwa käest wõtta? (J. Laidoner (põl.): Teie puhute hinge sisse!) Teie ei ole seda küsimust arutanud ja tulud ei ole ka niiwõrd lahutatud, et neid koos arutada ei saa ja kui teie arutate kulusid eraldi, siis tahate summasid, mis wälja lähewad, ilma wõrdlemata vastu wõtta. (Wahelhüüe: Tulud on tulude eelarwes!) Esimesel lugemisel ei antud wõimalust nende kohta teateid saada. Kui härra Laidoner ise seletas, et kulude aruandjale järgneb tulude

aruandja, siis jäime ootama, et kuidas siis nende tuludega lugu tõepoolest on, aga nüüd tahetakse lisasumme, aga seda ei ole mitte öeldud, kust need lisasummad võetakse ja kust neid tahetakse kokku kraapida.

**Juhataja K. Päts:** Rkl. Reesen! Teen Teile viimase märkuse, sest Teie tarvitasite sõna „kraapida“ ja võtan Teilt sõna ära.

**J. Reesen** (kom. kõnetoolilt lahkudes): Noh, kraapige siis edasi.

**Rahaminister G. Westel:** Austatud Riigikogu liikmed! Riigikontrolli eelarve arutamise puhul puudutas rkl. härra Weiler olukorda, mis riigi väärtmärkide trükikojas walitsemas ja millest wõis välja lugeda, nagu oleksid seal mingisugused wäärnähtused ette tulnud ületunnitööde wäljamaksmise juures. Kuna praeguses erakorralises eelarwes seisab ka riigitrükikoja ehitamiseks nõutud erakorraline krediit, siis arwan mina oma kohuseks austatud Riigikogu liigete tähelepanu mõne sõnaga selle küsimuse peale juhtida. Tegelikult on 1922 ja 1923 a. riigi väärtmärkide trükikojas ületunnitööde eest maksetud riigi väärtmärkide trükikoja ametnikkudele kui ka kontrollametnikkudele. See on esimest korda sündinud 1922 a. ja iseenesest ei ole seal, wõib olla, tõesti täpisealt ja õieti talitatud sellega, et ametnikkudele, kes teatud kohtadel töötasid, selle töö eest, mis nemad rohkem tegid, sest nende tööpäew kestis 7 tundi, kuna harilikudel riigiametnikudel ta 6½ tundi on, ületunnitasu makseti. Asjalugu seisab aga selles, et 1919 ja 1920 a. makseti riigi väärtmärkide trükikoja ametnikkudele endise Wene ekspeditsiooni seaduse põhjal teatud tasu puhaskasust. 1922 a., kus 1921 a. aruanne, wõi sissetulekud päewakorral olid, tõstis riigikontrolöör selle wastu protesti, seletades, et 1917 a. olla seadus ilmunud, mis selle endise weneaegse seaduse selles mõttes muutis, et teatud tasu puhaskasust enam trükikoja ametnikkudele ei makseta, kuid lubati preemiaid maksta selle seadusega. Wabariigi Walitsuses oli see küsimus 1922 a. algusel arutamisel, kus otsustati, kuna preemiate täieline kawa weel ei olnud ilmunud, ületunnitööde eest, mis teatava aja jooksul ametnikud olid teinud, preemiaid maksta. Wabariigi Walitsuse otsust arwesse wõttes jaotati ka teatud summa, mis preemiate peale määratud oli, ametnikkude wahel ära nende tööde jä-

rele, mis nad kogu 1922 a. jooksul olid rohkem töötanud. Muidugi mõista ei wõinud seal alalist wõi täpisealt akteerimise tööd ette wõtta, kuna see aasta lõpul preemiate kujul wälja maksetud sai. Loomulikult on need ametnikud, kes öösel wõi erakorralistel juhtumistel 2—3 kihiga olid sunnitud töötama, selle eest rohkem tasu saanud. Arusaadaw, et ka riigikontrolli ametnikud teiste ametnikkudega ühes töötades pidid neist preemiatest osa wõtma ja selles on ka endise Wene seaduse järele talitatud. Üldse on ametnikud saanud 3800—4000 m. ületunnitööde eest. Riigikontrolli ametnikud aga 6600 kunni 7800 mk. See tasu olenes ära nendest palkadest, mis neile on maksetud. Nähtawasti on ka riigi väärtmärkide trükikoja ametnikkude eneste seas õige suured rahulolematused just sellepärast, et muist on rohkem ja muist wähem saanud. Minul on siin anonüümikiri, mis on Riigiwanemale ja rahaministrile adresseeritud ja kus teatawate, siin küll nimetamata, aga oletada wõib, et üksikute trükikoja ametnikkude poolt protesti tõstetakse, et mispärast on riigikontrolli ametnikud rohkem raha saanud, kui trükikoja omad. Pahandatakse ka selle üle, et trükikoja juhtimine kellegi umbkeelse optandi käes, kes määratu suurt tantieemi on saanud. Ähwardatakse, et kui raha tagasi ei nõuta, et siis pannakse terwe see wärk „Walwesse“, „Eestisse“ ja „Päewalehte“.

Loeksin oma kohuseks tähendada, et praegune trükikoja juht härra Kangro on siia rahaministri poolt kutsutud. Meie riigi väärtmärkide trükikoda, mis omal ajal 1918 aastal üle wõetud millegi lagunenu kubermangu trükikoja näol, ei wõinud sel ajal mitte ajakõrgusel seista. Kogu sisseseade oli wilets ja peajasjalikult seisis puudus selles, et wilunud ja asjatundjat juhatajat ei olnud. Wäärtmärkide trükikojal olid niisugused ülesanded täita, mida mitte ükski teine trükikoda Eestis ei täitnud ja sellepärast ei olnud meie inimeste seast ühtegi leida, kes trükikoja juhataja nõuetele oleks wõinud wastata. 1921 aastal, kui mina ministeeriumi tuln, siis oli seltskonnas ja ajakirjanduses ja ka Riigikogu ringkondades wäga palju kaebatusi, et riigi väärtmärkide trükikoda mitte oma ülesannete kõrgusel ei seiswat. Mina lasin siis rewideerimise toime panna, kuhu olid kutsutud üksikud Tallinna eriteadlased, keda selleks wõis pidada, ja kes trükikoja läbi waatasid ja põhjalikult läbi rewideerisid. Selle rewideerimise otsus

oli niisugune, et trükikojas õieti kuritegevusi ette ei ole tulnud, kuid tegewus ei ole mitte wiljakas. Edasi juhiti tähelpanu selle peale, et sisseseade ja ruumid ei wasta nõuetele ja et ei ole ka asjatundlikku juhatust. Warsti peale selle pöörasin mina walitsuse kaudu Riigikogu poole ja palusin krediiti trükikoja ruumide ehitamiseks, mis ka Riigikogu poolt kinnitati. Nüüd oleme meie trükikoja ehitamisele asunud ja loodetawasti saab see hoone juba aasta lõpuks wõi sügiseks walmis. Niisama on ka sisseseade täiendamisele asunud. Ühtlasi tuli ka inimest otsida, kellel nõuetaw ostage oleks. Juhuslikult teatati meile, et Riias Läti wäärtmärkide trükikojas olla keegi eestlane, kes omal ajal on teeninud Wene riigitrükikojas. See oli nimelt seesama härra Kangro, kes ka siia trükikoja juhatajaks kutsutud sai. Tema on ligi 26 aastat Wene wäärtmärkide trükikojas teeninud ja wiimasel ajal enne rewolutsiooni olnud teatawa osakonna juhatajaks. Peale selle kutsuti tema Läti ekspeditsiooni, kus tema trükikoja juhataja abiks oli. Riia wäärtmärkide trükikoda andis temale kõigeparema tunnistuse wälja ja õieti ei tahtnud teda heameelega ära lasta. Teda wõeti meile wabapalgalisena, palgaga, mis tema omal ajal ka Riias sai. Ja et mina isiklikult ei ole asjatundja, on minul raske otsustada, ei ole minul küllalt kriteeriumi trükikoja tegewust täpselt hinnata. Kuid siiski wõin tunnistada, et wiimase aasta jooksul on trükikoja kord ja tööd märksa paranenud. Seda näeme juba wäärtmärkide juures. Igaüks wõib wõrrelda, kuidas aasta poolteise eest meie wiimased 500-margalised wälja nägid ja kuidas meie praegused rahad ja wekslipaberid tehniliselt palju paremini on trükitud. Nii et üldiselt peab tähendama, et tema tegewusega peame rahul olema. Kui nüüd see isik, tema on aasta otsa teeninud, ja kui töölisel kahe wahetusega on töötanud, siis on tema 10—12 tundi järjest seal juures olnud, samuti ka tema abiline, kui tema nüüd selle aasta jooksul on preemiana 80.000 marka saanud, siis arwan, et see nii hirmus kõrge palk just ei ole nii tublile spetsialistile. Muidugi lahendatakse see küsimus sisseantud seaduse läbi riigitrükikoja erialale seadmise asjus, mis praegu li lügemisel wastu wõeti ja millega terve trükikoja asi kindlamale alusele seatakse.

**L. Johanson** (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Käesolewa eelarwe aru-

tuse juures püüdsin ma tähelpanu juhtida selle seisukorra peale, missuguses on need inwaliidid, kes on paigutatud ühiselumaja Magdaleena uul. kust peawad käima tööle Pikale ja Narwa tänawale. Ühiselumaja küsimus on Riigikogu eelarwe-komisjonis arutamisel olnud ka eelmistel aastatel, kuid kaugemale ei ole saadud. Muidugi, niisugune pahe peab inwaliidide keskel rahulolematust äratama. Töö-hoolekandeministeerium peaks uue korteri asjus tagajärjerikkamalt töötama selles sihis, et inwaliidide ühiselumaja saaks rohkem kesklinna asetatud. Sellepärast teen ettepaneku selles küsimuses wastu wõtta järgmist soowiawaldust: „Riigikogu awaldab soowi, et inwaliididele Tallinna kesklinnas korter muretsetaks.“

Juhtisin tähelpanu ka selle peale, missuguses seisukorras meie rinnalaste eest hoolitsemine on. Eriti on ta wilets praegu Tallinnas. Tallinn on riigi pealinn, kuid siin on rinnalastekodu ruumid õige wiletsad, neisse mahub hädawaewalt 30 last. Mahajäetud lapsi ja ka kehewemate inimeste lapsi, keda waja kodusse paigutada, on Tallinnas õige rohkesti. Kõiki praegu ära mahutada ei saa. Töö-hoolekandeministeeriumi eelarwes on ette nähtud 80 lapse mahutamine, kuid ruumid puuduwad, mille muretsemise peale peaks rohkem rõhku panema. Sellepärast esitan wastawa soowiawalduse: „Riigikogu awaldab soowi, et Tallinna rinnalastekodude rutuliselt sündsad ruumid muretsetakse.“

Ma loodan, et nende kahe soowiawalduse poolt saawad hääletama ka need rühmad, kes paremal pool istuwad, eriti aga kristlased, sest siin ei ole mingisuguse suure nõudmisega töölisteklassi heaks tegemist, waid siin on kõne all sõjainwaliidid ja mahajäetud lapsed. Kui nüüd inwaliidide ühiselumaja paremini sisse seatakse linna keskpais, siis wõtaks see inwaliidide keskelt nurinal pinna jalgade alt ära. Kui aga ka lastele paremad ruumid muretsetakse, siis tähendaks see edusammu rinnalaste eest hoolitsemise alal.

**Teedeministri abi K. Kark:** Kuna rkl. härra Wirma ette tõi, et Warbariigi Walitsuse poolt ettepanud teedeministeeriumi eelarwe suurendamine ootamatata on tulnud ja sedawõrd suur summa sisse wõetud, et tema paremat läbikaalumist nõuab, aga et sellegipärast see summa sügise peale ei kannata edasi

lükata, kui ta eelarwega läbi ei läheks, siis teen Wabariigi Walitsuse nimel ettepaneku teedeministeeriumi erakorralises eelarwes peat. I p. 8. suurendamise kohta 144.000.000 marga wõrra, anda läbiarutamiseks rahaasjanduse komisjoni.

**K. Wirma** (sd.): Ettepanek, et käesolew eelarwe parandus antakse rahaasjanduse komisjoni läbiwaatamiseks, on wäga ilus, aga sellega läheks ka terwe eelarwe rahaasjanduse komisjoni ja eelarwe teine lugemine jääb niikauaks lahtiseks, kui see majaehitamise kulu saab komisjonis läbi arutatud. Ma ei tea, kui meie oleme näinud nii kiiret käiku eelarwe arutamises, kas siis walitsus meelelega tahab seda tööd seisma panna. (O. Strandman (töer.): Kas see on sunduslik, kas walitsus nõuab?) No jah, siin on ettepanek niisugune, et anda see parandus rahaasjanduse komisjoni järele waatamiseks ja kokukorra järele on tagajärg see, et eelarwe-osa, mille kohta see ettepanek käib, II lugemisel niikauaks seisma pannakse, kunni wastaw komisjon teeb oma ettepaneku. Nagu ma ütlesin, pannakse siin eelarwe II lugemisel seisma. Kas selle küsimuse otsustamiseks niisugust teed tarwis on, see ei näi selge olewat. Ma soowitaksin weel üks kord seda teed käia, et waadatagu see eriseadus rahaasjanduse komisjoni poolt läbi ja loetagu teda siin I, II ja III lugemisel, nagu harilikku seadust ja jäetagu eelarwe rahule.

**Juhataja K. Päts:** Walitsusel on kokukorra § 52 põhjal õigus nõuda, et parandus komisjoni saaks antud, ja sellepärast ei tule see ettepanek mitte hääletamisele. (Wahel hüüe pahemalt poolt: Kas parem pool nüüd kah saboteerib? On see siin walitsuse soow, wõi nõudmine?) See on soow ühes ka nõudmine, ja sellepärast ei saa seda parandust ega ka seda eelarwe-osa, mille kohta parandus käib, täna mitte hääletada. Sõna on töö-hoolekandeministril.

**Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna:** Austatud Riigikogu liikmed! Walitsuse ettepanek, wõi, õigem öelda, soowiawaldus seisab selles, et Riigikogu, arutades käesolewat eelarwet, wõiks II ja III lugemise wahel ettepaneku põhjalikult läbi waadata. Walitsuse poolt on kindel ettepanek tehtud, kuid selle ettepaneku peale ei tule mitte waadata kui

sarnase nõudmise peale, mis tahaks eelarwe edasiarutamist II lugemisel pooleli jätta, waid teda tuleb wõtta soowiawaldusena lisaks endisele ettepanekule, mis siin teedeministri abi poolt tehti. Krediidide nõudmise ettepanek, mis teedeministri abi poolt tehti, tuleks ikkagi hääletamisele panna ja peale selle, olgu hääletamise tagajärjed ükskõik missugused, rahaasjanduse komisjonis läbi waadata, wõttes arwesse, et walitsus tahab neid krediidide praeguses eelarwes läbi wiia. Kui teedeministri abi wiimasest esinemisest teisiti aru saadakse, siis wõtan mina tema wiimase soowiawalduse walitsuse nimel tagasi.

**Juhataja K. Päts:** Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Wirma'l.

**K. Wirma** (sd.): Oleks wäga soowitaw, et walitsus katsuks ennast rohkem Riigikogu kokukorraga tutwustada, siis ei tuleks mitte niisuguseid arusaamatusi ette, nagu nüüd praegu. Kui peetakse võimalikuks II ja III lugemise wahel weel komisjoni anda, et komisjon saaks seisukohta wõtta, siis ei näi selge olewat, mida sellega kätte saada tahetakse. Kokukorra järele wõib parandusi ainult teisel lugemisel teha ja III lugemisel on kontroll-hääletamine Riigikogul nende ettepanekute kohta, mis teisel lugemisel tehti. Järjekult, kui parandus II lugemisel wastu wõetakse, siis saab III lugemisel ainult otsustada, kas seda terwet summat tagasi lükata wõi wastu wõtta. Selles mõttes komisjonile II ja III lugemise wahel ülesandeid teha ei ole mingisugust mõtet ja otstarbet. Härra teedeministri abi seletustest saan ma aru, et walitsus ei ole kokukorra wastawat paragrahwi tarwitanud nõudmisena, et asi komisjoni antakse ja selle faktiga paluksin härrat koosoleku juhatajat rehkendada.

**Juhataja K. Päts:** Walitsus on oma ettepaneku, paranduse komisjoni andmise kohta, tagasi wõtnud. Aruandja lõpusõna ei soowi. Asun hääletamisele. Kõige pealt awaldan parandused selles järjekorras, nagu nad eelarwe kohta on esitatud.

Rkl. Tupits'ilt: „Teen ettepaneku haridusministeeriumi erakorralisi kulusid peat. I, § 1, ehitused, ümberehitused ja kapitaalremondid riigi koolimajades, wähenendada — 6.600.000 marga wõrra ja peat. III, § 5, füüsika ja keemia instituudi

hoone ehitamiseks 14.000.000 mk. maha kustutada.“

Rkl. Jürman'ilt: „Sõjamineisterium: § 55 kraami ja woori warustus — wähen-dada 500.000 mk. ja jätta üles 25.000.000 asemel 24.500.000 marka.“

„Teen ettepaneku muuta operatsiooni fondid põllutöoministerium § 3 — laenu ühispiimatalituste kordaseadmiseks, ehitamiseks ja sisseseadete muretsemiseks 15.000.000 mk. asemele wõtta 45.000.000 marka.“

Rkl. Jõeäär'ilt: „Panen ette wähen-dada sõjamineisteriumi erakorraliste kulude eelarwet järgmiselt:

§ 56 mk.	7.270.000 wõrra, s. o. kunni	111.412.300 mk.
§ 58 „	10.000.000 „ „ „	86.075.000 „
§ 61 „	500.000 „ „ „	9.637.000 „
Kokku		17.770.000 „ „ „ 288.867.300 „

Rkl. Neps'ilt: „Teen ettepaneku teedeministeriumi erakordsesse eelarwesse üles wõtta järgmised summad, nimelt:

Peat. V. Mereasjanduse peawalitsus — § 6. abirahadeks merimeestekodu maja ehitamiseks mrk. 1.000.000.— § 7. Sadama ehitamiseks Saaremaal Triigi rannas mrk. 500.000.— Kokku peat. V. 54.200.000 asemele panna 55.700.000.“

Rkl. Keerdo'lt: „Teen ettepaneku täiendada töö-hoolekandeministeriumi erakorralist eelarwet järgmiste summadega: töölitemaja ehitamiseks Tallinnas — 25.000.000 mk. töölitemaja ehitamiseks Tartus — 10.000.000 mk.“

Teedeministeriumi parandus: „Suurendada teedeministeriumi erakorralise eelarwe peat. I — keskasutus pt. 8 riigiasutuste ümberpaigutamise kawa teostamise kulud mk. 140.066.900.—“

Töö-hoolekandeministrilt: „Suurendada töö-hoolekandeministeriumi 1923 a. erakorraliste kulude eelarwe terwishoiu peawalitsuse alal: § 15 „Tagepera“ sanatooriumi elektrijõujaama ehituskulud — mk. 933.000 wõrra.“

Rkl. Wirma'lt: „Teen ettepaneku erakorralised kulud, operatsiooni fondid — rahaministerium: § 2 elukorterite ehituslaen, suurendada — mk. 50.000.000 wõrra (sellega tõuseks § 2 70.000.000 pealt 120.000.000 marga peale).“

Kawatsen neid parandusi hääletada selles järjekorras, nagu nad on esitatud. Kõige pealt panen hääletamisele rkl. Tupits'i paranduse haridusministeriumi era-

korraliste kulude kohta — Peat. I § 1 wähen-dada 6.600.000 marga wõrra. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Selle paranduse poolt on hääletanud 12, wastu 26, sellega on parandus tagasi lükatud.

Selle paranduse teine punkt on peatükk III, § 5 füüsika ja keemia instituudi hoone ehitamiseks 14.000.000 marka maha kustutada. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Paranduse wastuwõt-mise poolt on hääletanud 17, wastu 26 — parandus on tagasi lükatud.

Järgmine parandus on rkl. Jürman'i poolt: Sõjamineisterium. § 55, kraami ja woori warustus, wähen-dada 500.000 mk., ja jätta üles 25 miljoni asemele 24.500.000 mk. Aruandja ja sõjamineister on selle parandusega ühinenud, järjelikult tuleb ta hääletamisele ühes eelarwega.

Järgmine parandus on rkl. Jürman'i poolt: Põllutöoministerium. § 3. Laenuks ühispiimatalituste kordaseadmiseks, ehitamiseks ja sisseseadete muretsemiseks 15.000.000 m. asemele wõtta 45.000.000 marka. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Paranduse poolt on hääletanud 25, wastu 19 — parandus on wastu wõetud.

Järgmine on rkl. Jõeäär'i parandus sõjamineisteriumi erakorraliste kulude kohta: § 56 wähen-dada 7.270.000.— wõrra. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Selle paranduse poolt on hääletanud 21, wastu 25 — parandus on tagasi lükatud. (J. Piiskar (is.): Palun kinniselt hääletada.) Palun sedelid wälja jagada. Sedelitele palun kirjutada neid, kes on poolt — „poolt“, ja kes wastu — „wastu“. (Hääletatakse.) Kas Riigikogu teeb korraldust häätelugemise kohta. (Hüüded: Juhatus hooliks!) (Loetakse hääli.) Hääletamise tagajärjed: selle ettepaneku poolt on hääletanud 29, wastu 32 ja 2 on erapooletuks jäänud, seega on see ettepanek tagasi lükatud.

Teine punkt sellest parandusest käib § 58 kohta, nimelt wähen-dada 10.000.000 wõrra. (Hääletatakse.) Nähtaw enamus on wastu, seega on see parandus tagasi lükatud.

Järgmine parandus on tehtud § 61 kohta, see on — wähen-dada selles paragrahwis krediiti 500.000 marga wõrra. (Hääletatakse.) Nähtaw enamus on wastu, parandus on tagasi lükatud.

Järgmine parandus on rkl. Neps'i poolt tehtud, nimelt peatükk V kohta — Meriasjanduse peawalitsus — üles võtta § 6. Abiraha merimeestekodu maja ehitamiseks 1.000.000 marka. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Selle paranduse poolt on hääletanud 20, vastu 28, seega on see parandus tagasi lükatud.

Teine paragrahw selles paranduses on „§ 7. Sadama ehitamiseks Saaremaal Triigi rannas — 500.000 marka.“ (Hääletatakse, loetakse hääli.) Selle paragrahwi poolt on hääletanud 17, vastu 23, seega on parandus tagasi lükatud.

Järgmine parandus on tehtud rkl. Keerdo poolt: „Teen ettepaneku täiendada töö-hoolekandeministeeriumi erakorralist eelarwet järgmiste summadega: töolistemaja ehitamiseks Tallinnas 25 miljonit marka.“ (Hääletatakse, loetakse hääli.) Selle paranduse poolt on hääletanud 22, vastu 29, seega on parandus tagasi lükatud.

Siis on sellesamas paragrahwis määrata 10.000.000 marka Tartu töolistemaja ehitamiseks. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Selle paranduse poolt on hääletanud 20, vastu 29, seega on see parandus tagasi lükatud.

Järgmine parandus on Wabariigi Walitsuse — teedeministri poolt esitatud: „Suurendada teedeministeeriumi erakorralise eelarwe peatükk I Keskasutus pt. 8. Riigiasutuste ümberpaigutamise kawa teostamise kulud 140.066.900 mk.“ (Hääletatakse. Paranduse poolt hääletab ainult töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna). Poolt ei ole keegi hääletanud. (Naer. L. Johanson (sd.) kohalt: Ühine front!) See parandus on tagasi lükatud.

Järgmisena tuleb hääletamisele töö-hoolekandeministeeriumi ettepanek suurendada töö-hoolekandeministeeriumi 1923 a. erakorraliste kulude eelarwet: terwishoiu peawalitsuse alal § 15. Taagepera sanatooriumi elektrijõujaama ehituskulud mrk. 933.000 wõrra. (Hääletatakse.) Vastu on vähemus, see parandus on nähtawa enamusega vastu võetud. Siis on järgmine ettepanek rkl. Wirma poolt: „Erakorralised kulud, operatsiooni fondid rahaministeeriumile elukorterite ehituslaenu

suurendada 50.000.000 mk wõrra.“ (Hääletatakse, loetakse hääli.) Selle ettepaneku poolt on 27 häält, vastu 25, seega on see ettepanek vastu võetud.

Panen erakorraliste kulude eelarwe-osa hääletamisele. (Hääletatakse.) See eelarwe-osa on nähtawa enamusega vastu võetud.

Korra kohta on sõna rkl. Martnal.

**M. Martna** (sd.): Ma julgen seda ettepanekut sellepärast teha, et ma kõige wanem, loomulikult ka kõige enam väsinud olen. See ei tohiks siis mitte imekspandaw olla, kui ma ettepaneku teen nüüd õhtule minna ja homme jälle wärske jõuga tööle tulla.

Juhataja **K. Päts**: Rkl. härra Martna poolt on ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Selle ettepaneku kohta sõnawõtjaid ei ole. Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) See ettepanek on 28 häällega 23 vastu tagasi lükatud. Koosolek kestab edasi.

Eelarwe-komisjoni aruandja **O. Strandman** (loeb):

## KORRALISED TULUD.

### A. Otsekohesed maksud.

§ 1.	Tulumaks	210.000.000.—
§ 2.	Äri- ja tööstusmaks	266.500.000.—
§ 3.	Maa ja hoonetemaks	41.800.000.—
§ 4.	Maks kapitaali protsentide pealt	12.325.000.—
§ 5.	Krepostimaks	35.050.000.—
§ 6.	Pärandusmaks	4.200.000.—
	Kokku A.	569.875.000.—

### B. Tempel- ja tasumaksud.

§ 7.	Tempelmaksud	199.025.000.—
§ 7-a.	20 protsenti kitsarööpalise raudtee maks	36.000.000.—
§ 8.	Patendid, kaalud ja proowid	14.100.000.—
§ 9.	Mitmesugused	40.436.000.—
	Kokku B.	289.561.000.—

### C. Mitmesugused.

§ 10.	Mitmesugused tulud	394.600.000.—
	Kokku C.	394.600.000.—

**D. Kaudsed maksud.**

§ 11.	Tollid	1.126.300.000.—
§ 12.	Aktsiisid	236.270.000.—
§ 13.	Piirituse monopool	991.550.000.—
	Kokku D.	2.354.120.000.—

**E. Tulud riigi ettevõtetest.**

§ 14.	Tulud riigi maadest, hoonetest ja metsadest	634.849.000.—
§ 15.	Raudtee	914.000.000.—
§ 16.	Sadamad ja ladud	117.000.000.—
§ 17.	Post, telegraaf, telefon	223.000.000.—
§ 18.	Eesti pank ja mitmesugused teised ettevõtted	185.453.800.—
	Kokku E.	2.074.302.800.—

**Kokku korralisi tulusid 5.682.458.800.—**

Sellele etteloeetule võiksin juurde lisada, et eelarve-komisjon ei peatunud mitte pikemat aega meie maksusüsteemi juures ja nende paranduste juures, mis siin oleks soovitavad olnud riigi rahaasjanduse seisukohast; maksusüsteemi üle põhimõttelisi vaidlusi ei peetud ja sellepärast ei saa mina komisjoni nimel midagi põhimõttelikku ette kanda. Ma arvan, et seda küsimust oleks meil vaja selgitada ja wastawat statistilist materjali koguda. Praegu ei ole, näituseks, võimalik öieti ära määrata, mis-suguste tulude pealt meil maksusid rohkem sisse tuleb, kuidas nemad oma vahel jagunewad jne., nii et selle maksu häid ja halbu külgi raske on arutusele võtta. Niisama huwitasid komisjoni aktsiisid ja tollid; missuguste asjade pealt on tolli sisse tulnud, kui palju on üksikud ained tolli annud jne. Sellekohast materjali komisjonil tol ajal teada ei olnud ja sellepärast ei saanud komisjon seda küsimust põhimõttelikult ja finans-poliitiliselt arutada.

Mis tuludesse puutub, siis on käesolewas eelarwes nende summad enam-wähem täpisealt wälja arwatud minewa aasta kogemuste põhjal. Minewal aastal on sissetulekud palju suuremad olnud, kui nad ette olid arwatud. Täna on aga waewalt arwata, et tulud palju suuremad tulewad ja sellepärast jääb arwatawasti defitsiit, mis eelarwes on, ka püsima, kui nüüd midagi iseäralist ei sünni, näituseks, wäga hea wiljaaasta, mis sissetulekuid suurendada võiks.

Üksikud tulud on vähemaks arwatud, näituseks, tollid — umbes 300 miljonit, kuna läinud aastal tollid 1 miljard 300 miljonit sisse töid. Arwati, et täna on aastal nii suurt sissetulekut tollidest loota ei ole, kui minewal aastal. Kuna meil praegu riik kaupadega warustatud on ja aidad kaupadega täidetud, siis täna on aastal ka kaupade sissewedu wõib väheneda. Üksikult arutati aktsiisi maksusid, piirituse hinna määramist, monopooli küsimust jne. Walitsus on piirituse hinda tõstnud. Neid andmeid, mis walitsusel selleks oli, läbi arutades, leidis komisjon, et need andmed siiski niiwõrd mõjuwad on, et hinna tõstmisega nõusse tuleb jääda.

**M. Martna** (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Riigi tulude peale pilku heites paistab silma määratu summa, mis piirituse monopool sisse toob. Mullu pidi piirituse monopool sisse tooma 1 miljard 111 miljonit 775 tuhat marka, täna on see summa 120 miljonit 125 tuhande marga wõrra vähem eelarwes ette nähtud. Tegelikult on ka möödäläinud aastal umbes 1000 miljonit marka sisse wõetud, see on, vähem, kui eelarwes ette oli nähtud. See on umbes  $\frac{1}{6}$  osa riigi sissetulekust, mis piirituse monopoolist sisse on wõetud ja sisse wõtta loodetakse. Riigikogu liikmed! See on kuues osa meie riigi sissetulekust, mis piirituse monopoolist sisse tuleb. Iga kuues mark, mis riigikassasse tuleb, on piirituse eest sisse wõetud. Selle juures tuleb weel umbes 50 miljonit marka õlleaktsiisi sisse. Aga see ei ole weelgi kogusumma, mis wiin ja õlu, waatamata teiste alkoholiliste jookide peale, rahwale tõepoolest maksab. Meie teame, et piirituse müügi juures iga toobi pealt omawalitsused 26 marka omale saawad, mis aastas umbes 80 miljonit marka wälja teeb. Sellele lisaks tuleb weel arwata umbes 10.700.000 pudelit õlut, iga pudel 35—40 marka. Õlle summa kokku ulatab umbes 90. miljoni marga peale. Kõik need summad kokku ulatawad aga umbes 1.220 miljoni margani. Lõwiosa sellest rahast läheb igatahes riigikassasse. Jääme selle juurde, et riigikassa saab piirituse monopoolist ja õlleaktsiisist 1.050 miljonit. Sellest summast langeb iga Eesti kodaniku peale, noored ja wanad, wäikesed ja suured ühes arwatud, 946 marka aastas. Kui meie 1 miljon 109 tuhande pealise rahwaarwu juures 4.5 pead igasse perekonda arwame, ehk kahe perekonna peale 9 pead, siis saame 246.444

perekonda. Seega langeb iga perekonna peale aastas 4.257 marka! Peame meeles, et seda raha peab iga perekond wiina hinnana riigikassasse maksma. Rehkendame õlle hinna ka selle väljamineku juurde, siis peame kahjatsedes ütleva, et umbes 10% rahwa sissetulekust läheb alkoholiliste jookide peale! (J. Luiga (tõer.): Iga 100 kodaniku peale on üks loll!) See wahelhüüe oli parajal kohal. Iga 100 inimese kohta on Eestis üks loll. Keda ei peaks see teadmine kohkuma panema? Rahaminister härra Westel ütles eelarwe-komisjoni koosolekul, et tema oleks walmis keeluseadust täie jõuga toetama, kui keegi wõiks kinnitada, et keeluseadus läbiwiidaw oleks. Tema hindab alkoholi halba mõju sedawõrd suureks. Edasi ütles tema, kodanikuna olla tema alkoholi wastu, aga ministrina ei wõi tema selles asjas midagi ette wõtta. See on lihtkeeli sõnastuses, — riigil on raha waja — ja rahaminister peab waatama, et kassa tühjaks ei saa. Nii tuleb siis välja, et rahwa joomahai-gus, rahwa alkoholi tarwitamise kirg riigile sissetulekuallikaks on.

Kogemuste põhjal teistel maadel peame küll ütleva, et alkoholi wastu wõitlemise algatus teistel maadel enamasti seltskonna poolt välja läheb ja walitsuse peale mõju awaldab, wiimast sundides alkoholile tõkkeid tegema. On aga ka teisi näitusi. Kui Soomemaa enam kui 100 aasta eest wiinakatku kätte langeda ähwardas, kui kogu maal kümned tuhanded seaduse poolt lubatud wäiksed wiinaköögid aurasid ja wiina keetsid, astusid Soomes just walitsewad ringkonnad samme ja tõmmasid rahwa samm samult kaasa. Selle tagajärjel muutus Soome saja aasta jooksul maaks, kus Euroopas kõige wähem alkoholi tarwitati.

Eestis on karskusliikumine alles nõrk. Tunnistuseks nimetan, et wiinaseadus just härra Tõnissoni walitsuse ajal maksma pandi. On teada, et härra Tõnisson ise karske mees on ja et tema alati karskusliikumise esirinnas on sammunud. Kui ma ei eksi, oli härra Tõnisson weel mullu karskustoimkonna liige. Karskusliikumise wõim oli aga wäikene, ja salawiinapõletamine oli sedawõrd suureks kaswanud, et härra Tõnisson'i walitsus rahaminister härra Kukk'e ettepanekul wiinaseaduse pidi wastu wõtma, muidu ei oleks

salawiinapõletamisest jagu saadud, riigi wiin pidi salawiinapõletamisega wõistlusesse astuma. Üteldi lausa, et rahwas raiskab wiina eest palju raha, mis salawiinapõletajate tasku läheb, ning oleks parem, kui see raha riigikassasse tuleks, kui et see salakõrtsmikikude kätte läheb. Kas ei ole Wabariigi Walitsus moraaliliselt ka nüüd kohustatud alkoholi wastu wõitlema hakkama, kuna salawiinapõletamine jälle pead tõstab ja mitte ainult rahasaamise peale mõtlema? Alkoholismuse hädaoht on suur. Alkoholi tarwitamise läbi kannatab rahwa kehaline terwis, wäheneb sündimiste arw, kaswab suremine; on arusaadaw, et ka rahwa majandusline jõukus selle läbi tõusta ei wõi, waid ka see peab langema. Sellele lisaks tuleb moraaliline ja kõlbline kahju, mis wõib olla, weel suurem on. Oleks imelik, kui walitsus ja walitsewad ringkonnad siin ükskõikseks jääwad. See tähendaks ju seda sama, mis siin hiljuti Prantsuse kuninga kohta öeldi, kes ütles, et peasi on, kuidas meie ise läbi saame ja elada wõime, tulgu peale meid kas wõi weeuputus. Meie walitsus ei wõi ju ometi seda seisukohta omaks wõtta? Wabariigi Walitsus peaks oma algatusel abinõusid otsima hakkama alkoholi wastu wõitlemiseks.

Muidugi ei lähe see ühe ropsuga. On hea, kui wähehaawalgi alkoholi käest pinda ära tõmbama hakatakse. Juba seegi nähtus, et wiina salapõletamine ja salakaubana sissetoomine jälle hirmutawalt kaswamas on, suunib järele mõtlema. Kui meil praegune wiinaseadus wastu wõeti, olime seda — enam-wähem — tegema sunnitud, et salawiinapõletamisele wastu astuda ja seda lõpetada. Esialgu oli ka nii, kuid nüüd, kus wili odawamaks on läinud, on salawiinapõletamine jälle kasulikaks äriks saanud. Meil müüakse riigiwiina 327 marka toop, kuna salapõletajad oma kauru juba 100 margaga toop peawad müüma. Mis tuleks selle nähtuse wastu teha? Kui salawiinapõletamine kaswab, siis wõiks see ka riigikassale, monopoolile, kahjulikuks saada! Monopool ei ole siis enam see kasulik lüpsilehm, mis ta senni oli. Ühtlasi aga awitab see alkoholismust weel rohkem edendada.

Mina tõstsin eelarwe-komisjonis küsimuse üles, kas wiinahinda mitte alandada ei tuleks, nii et salawiinapõletamine ja müümine enam kasulik ei oleks. Riik wõiks seda hõlpsasti ja ilma kahjukart-

mata teha, sest suurtes wiinawabrikutes on wiina walmistamine ikka palju odawam, kui koduköögikestes, kohwikannukestes jne. Eelarwe-komisjonis ei leidnud see mõte poolehoidu. Toonitati teiselt poolt, et hinna alandamine wiina rohkem kättesaadavaks teeb. See on eriti nende arwamine, kes oletawad, et kõrge wiinahind joomist peab vähendama. Siin tuleb aga silmas pidada, et salapäletatud wiin, kui see odawam on, kättesaadavam ja selle tõttu ka joomisele meelitavam on. Seda kättesaamist võib, kui selleks tahtmist on, teiste abinõudega kitsendada, et awatlemine salawiinapäletamiseks vähemaks jääks ehk koguni kaoks, vähemalt mitte ei kaswaks.

Mis aga kõrgesse hinnasse ja joomisesse puutub, siis peab tunnistama, et kõige suurem joomisele tõmbaja on wilets elu, halb puudulik söök, raske, kurnaw ja närwisid purustaw töö. Sel samal seisukohal seisib ka meie wana kodumaa ajaloolane Hupel. Talurahwa joomise põhjustena nimetab Hupel just wiletsat, raske, kurba elu ja orjaelus kehalikult halbu mõjundid. On iseenesest arusaadaw, et raske töö, halb söök ja wilets korter inimesi joomise juurde minema sunnib. Kes aga sel kombel kord wiinaorjaks on saanud, kes wiinahaigust põewad, need ei suuda sellest mitte loobuda kõrge hinna pärast, waid müüwad kas wõi oma wiimased riidehilbud seljast ära ja ostawad ikkagi wiina. Mida kõrgem wiinahind on, seda suurem on nende hulk, kes selle läbi majandusliselt kannatawad ja sellest seisukohast waadates ei wõi wiina kõrget hinda otsekohe alkoholi wastu wõitlemiseks tarwitatawaks abinõuks pidada. Tuletan meelde suitsetajaid, kelle suitsud sõjaajal ja peale sõda väga kalliks läksid, kuid olen wähe neid leidnud, kes kalli hinna pärast popsutamise maha oleks jätanud. Seesama lugu on wiinaga: mida kallim wiin, seda rohkem kannatawad joojad ja langewad majandusliselt ja woorusliselt seda kiiremene põhja. Sarnast nähtust ära hoida seisab kõige tähtsamal wiisil rahwa huwides. Ma arwan, meie walitsus ei wõiks mitte ükskõikseks pealtwaatajaks jääda, sest alkohol ähwardab rahwa üdini tungida. Ma ootan sellepärast, et walitsus selles küsimuses oma seisukoha ja kawatsused wälja ütleb.

Sellega ühenduses juhiksin weel teise asja peale tähelepanu. Nimelt waatawad Soome karsklased juba kauemat aega, sest saadik, kui meie piiritust sinna wal-

guma hakkas, Eesti peale väga wähesse lugupidamisega. Nemad oma keeluseadusega, mis neile nii öelda, eluküsimus on, kannatawad meie piirituse all. Kui dr. Kallas Eesti saadikuna Soomes oli, siis kuulsime tema kaudu sagedasti selle üle nurinat. Meie walitsus peaks piirituse salakaubana Soome wedamise suhtes tõkeid tegema, Soome walitsusega käsikäes talitades. Teiseks peaks meie walitsus püüdma esimeses järjekorras, ehk nagu nüüd on wiisiks saanud öelda, kiires korras abinõusid otsida, kuidas wiinalainet meie kodumaal vähendada.

**O. Amberg** (kristl.): Austatud Riigikogu liikmed! Kui meie tänawust eelarwet wõrdleme minewaaastasega, siis paistab meile silma üks rõomustaw nähtus, et meil tulud tänawuaastases eelarwes umbes miljard marga wõrra suurenenud on. Üksikasjaliselt on niihästi eelarwe-komisjon, kui ka Wabariigi Walitsus näidanud, kust need suured plussid juurde tulnud on. See oleks väga rõomustaw, kui meie selle aasta jooksul üks miljard rohkem sisse wõtaksime, kui see minewal aastal oli. Läänud aastal oli meie üldine puudujääk, mida krediit-operatsioonidega katta taheti, umbes 600 miljonit marka. Arwatawasti ei ole meil krediit-operatsioone mitte tarwis olnud eelminewa aasta jaoks ja see summa on sisse tulnud mõnede teiste summade näol, nagu tollidest ja teistest sissetulekuallikatest. Selle peale waatamata, et meil minewal aastal weel kolm lisaeelarwet olemas oli, mis omajagu ka ligi poolmiljardit marka wälja tegid, tuleb wälja, et meil minewal aastal eelarwe ots otsaga kokku läks. Nüüd on küsimus, kas meie tänawu aasta wõime rehkendada sellega, et meil ots otsaga kokku läheb, et see krediit operatsioonide summa eelarwet kataks, mis 577.207.660 marka wälja teeb. Nagu ma enne juba tähendasin, nendest plussidest, mis mõnede tulude alal meil ette nähtud, tuleks seda küll oletada, aga siiski luban ma kahelda mõnede arwude juures ja toon need tähtsamad plussid, mis rohkem ette on nähtud 1923 a. ja wõtan nad wäikse arutuse alla. Üks suurematest summadest, mis meil läinud aastaga wõrreldes rohkem ette on nähtud, on äri- ja tööstusmaksudest. Selles osas on ette nähtud, et 1923 aastal peaks rohkem sisse tulema, kui läinud aastal, 67 miljonit marka. Teine niisugune summa on weel suurem sellest, see on § 10 all, mitmesugused juhulised

sissetulekud, kus ka wõrdlemisi minewa aastaga on suur pluss märgata, nimelt 271 miljonit marka. Edasi on kolmas ja see on kõige suurem summa: ta on tollidest ette nähtud — ma wõtan ümmargused summad — ja teeb 475 miljonit marka wälja 1923 a. rohkem sissetulekut, kui 1922 a. Edasi on suurem summa weel riigimaadest ja hoonetest sissetulekute näol 1923 a. 42 miljonit marka rohkem ette nähtud, kui 1922 a. Edasi on meil raudteede sissetulekutest ka õige suur summa ette nähtud, nimelt ta on 1923 a. 159 miljonit marka rohkem, kui 1922 a.

Siis peataks ma weel erakorraliste tulude juures. § 2 all, kus meil on ette nähtud, et operatsiooni fondide tagasimaksust sissetulekut 320 miljonit loodetakse saada. Ehk see summa küll vähem on, kui eelminewal aastal, kahtlen mina siiski selle summa juures, kas ta tõesti sisse tulema saab, kui juba endistel aastatel 1921 ja 1922 seda sissetulekut wähe on olnud. Mis puutub äri- ja tööstusmaksusse, siis ma arwan, et seda summat, wõrdlemisi selle summaga, mis 1922 a. ette nähtud oli, 67 miljonit ümmarguselt rohkem, et ta waewalt niipalju tõusma saab ja ma kahtlen wäga selle summa juures. Meie teame üldse, nagu härra rahaminister siin minewal nädalal oma kõnes tähendas, et tööstus mõnedes harudes tõesti edenenud on, ja see on wiimastel aastatel, iseäranis 1922 a. Kuid ühte pean ma siiski tähendama, nimelt metalltööstuse ala kohta, mis meil Eestis alles nii õelda, lapsekingades on, ja mis mitte meie looduslikkude warade abil üles peetud ei saa, sellepärast, et meie peame kõik materjaalid, mis tarwis lähewad, wäljast sisse wedama, siis on muidugi mõista, et meie Lääne-Euroopa riikidega siin wõistelda ei saa. Senni ajani on, muidugi mõista, need wabrikud ju suuremalt jaolt just kahes harus tööstust leidnud: oma kodumaa tarwidustes, mis meil raudtee juures tarwis läks ehk mõnel teisel alal ja teiseks oleme ka suuremaid tellimisi saanud idanaabri käest. Nende metallwabrikute juhtimises ei ole meie walitsus algu-sest peale suutnud kindlat korda sisse seada. Meil said metalltööstuse wabrikuid üle wõetud hooldajate kätte. Meie teame, et Wene seaduse järele tuleb hooldajatele kindel protsent nende waranduste wäärtustest maksta. Seltskonnas on hooldajate wastu wäga palju pahameelt awaldatud. Seda näitawad meile mõned sündmused, mis mõnede wabrikute wabasta-

mise puhul hooldajate alt ja aktsionääridele üleandmise puhul nähtawale tulid. Nuriseti, et need hooldajad on sel ajal, kui neil mitte palju tööd ei olnud, liiga suurt palka nõudnud oma töö eest. Teiseks on koguni jutud käimas, et mõned wabrikud on jällegi tagasi wõetud hooldajate käest endiste aktsionääride kätte. Ma täiesti neid andmeid ei tea, kuid ütlen, et sarnased jutud on käimas, et hooldajad olla sel puhul aktsionääride käest õige suuri summe nõudnud. Ma arwan, et sarnane talituswiis Eesti riigi peale Lääne naabrite juures head warju heitma ei saa. Teiseks pean tähendama, et weel üks wabrik metalltööstuse alal, see oli nimelt endine Wene-Balti wabrik, sai walitsuse eksisammu läbi rendile antud. Enne kui selle rentniku täielist usaldust, mis tal enne oli olnud äri-ringkondades niisama ka kaubandus ringkondades, põhjalikult järele uuriti, tehti ometi leping temaga ja meie teame wäga hästi, missuguseid laineid see teguwiis Riigikogus tekitas ning isegi arupärimine anti selles asjas sisse rahwaerakonna poolt ning taheti seda asja ümber lükata. Sel ajal oli kaubandus-tööstusministriks praegune Riigiwanem härra Kukk, kelle ajal see leping teostamist leidis, kuid pärast tuli wälja, et see isik, kellele wabrik rendile anti, oli afferrist, ning wabrik pidi jälle walitsuse poolt tagasi wõetud saama. Igatahes sai ses asjas wäga suur eksisamm astunud.

Mis puutub meie teistesse tööstusaladesse, siis on seal edusamme märgata, nagu näituseks tsemenditööstuse alal ja loodame, et meie eksport sel alal kasvama saab. Ka on meie põlewkiwitööstus tsemenditööstuse peale hästi mõjunud, nii et arwata on, et meie oma odawa põlewkiwi tõttu tsemenditööstuses iseäranis põhjamaadega nagu Norra, Rootsi ja wõib olla ka Daaniga konkureerida wõime ning seal selle kauba — tsemendi — jaoks turgu leiame. Mis wäga halwawalt meie kaubanduse ja tööstuse peale mõjunud on, need on kaubalepingud Soomega ja ma usun, et selle läbi meie paberitööstus tingimata halwatud saab, et meie enam Soomega wõistelda ei suuda, ning teame suuremat turgu leidma wäljaspool kodumaad kui senni oli. Et meie tööstus tänawu aasta weel niipalju edeneks, et meie 67.000.000 marka rohkem sisse wõtaksime maksude näol, kui 1921 a., siis selle juures peab küll kahtlema.

Mis äridesse puutub, siis teame ju, et 1920 ja 1921 aastal olid selleks soodsa-

mad tingimised selles mõttes, et meie kodumaa oli sõja tagajärjel kaupadest võrdlemisi tühi. Siis pidi rohkem sisse weetud saama ja sellepärast tekkisid meil import-eksport ärid ja siis võis sissetulekute peale ka rohkem loota. Meie teame, et minewast aastast peale, kus nõukogude Wenemaa otseteel hakkas ise kaupasid saama Saksamaalt ja teistest Lääne Euroopa riikidest, mis meie riigist enam läbi ei läinud ja sellepärast endiste aastatega võrreldes ärilisi sissetulekuid selle pealt meie enam ei saanud. Teame ka, et käesolewal ja ka endisel aastal palju nendest eksport ja transiit ettevõtetest ennast likvideerima pidid ja mina ei näe kaubanduse alal selles mõttes mingisugust tõusu, et riigis suuremaid sissetulekuid loota oleks, kui 1922 a.

Mis puutub mitmesugustesse sissetulekutesse, siis on see viimase kolme aasta jooksul järgmiselt välja kujunenud: 1921 a. oli ette nähtud 200 miljonit marka, 1922 a. — 123 miljonit 500 tuhat marka, kuna nüüd ühekorraga 1923 a. on see summa üles võetud 394.600.000 mk. ja nõndawiisi õige tuntawalt tõstetud nimelt 271 miljoni võrra, mis meie eelarwe juures õige suur summa on. Millega see põhjendatud on, seda mina ei tea. Mis tollidesse puutub, siis on, nagu aruandja härra Strandman tähendas, 1922 a. sissetulek tollidest palju suurem olnud, kui see kaawatsetud oli. Ette nähtud oli 651.500.000 marka, kuid sisse tulnud oli 1 miljard 300 miljonit. Sellejuures tähendas härra aruandja, et ettevaatlikkuse pärast on käesolewal aastal see sissetulek vähem võetud, nimelt 1 miljard 126 miljonit, sest et meil tolliaidada praegu kaupasid täis on ja ei ole loota, et tulewikus kaupasid sisse weetud saab niipalju kui 1922 a.. Tähendand weel kord, et 1922 a. alates hakkas Wenemaa ise otsekohe kaubandust pidama Lääne Euroopaga ja sellepärast olid sunnitud paljud kaupmehed oma tagawarasid, mis Wenemaa jaoks tolliaitadesse olid kuhjatud, mujale ära müüma, sellepärast, et neid Wenemaale saata ei saadud ja Wenemaa neid väljamaal odawimini sai, kui transiidi näol. Praegugi on kodumaa selleaegsete kaupadega üle küllutatud ja sellega on seletatav, et 1922 aastal tollide summa suur oli. Kas 1923 aastal ettenähtud tollide summa kätte saadakse, selle juures mina kahtlen, eriti kui arwesse wõtta, et tolliaidada praegugi tagawara kaupasid täis on ja neid kodumal lähemal ajal ära müüa ei saa.

Edasi on suur pluss ette nähtud sissetulekute alal riigimaadest ja metsadest. Pean tähendama, et 1921 aastal oli meil üks punkt weel olemas, kust riik sissetulekuid sai umbes 80 miljonit marka. See oli riigi tööstuslistest ja kaubanduslistest ettevõtetest. Neid enam näha ei ole, see oli võimalik ainult sõjaajal. Nüüd riiklised ettevõtted, kuhu kogu väärtuses üle poole miljardi sisse on pandud, ühtegi penni sissetulekut enam ei anna. Statistika saab seda näitama, et põllumajanduses nii suuri sissetulekuid ei saada, kui enne sõda. (Th. Pool (töer.): Missellepärast?) Kõik endised riigi metsad, erametsad, põllumaad, mis olid suurpõllupidajate käes, on nüüd riigi käes ja nad annawad, võrdlemisi nende väärtusega, õige wähe sissetulekut. (Th. Pool (töer.): Egarentweelsissetulek ole.) Ja mida Teie siis sissetulekuks loete, ei maksta Teile renti, siis ei ole Teil ka sissetulekut.

Edasi on raudtee sissetulek võrdlemisi suur endise aastaga. (A. Weiler (töer.): Laske aga ruttu edasi.) 1922 a. võrreldes 194 miljonit, kuna 1922 a. oli see kõigest 755 miljonit, on ta nüüd 914 miljonit. Nagu minul teada viimase poole aasta jooksul transiiti Wenemaale ei lähe. (J. Laidoner (põl.): See on ka maha arwatud.) Seda võib küll maha arwata, kui meie statistilisi andmeid saame, aga praegu teie seda küll teha ei saa, (J. Laidoner (põl.): Meil on ju 10 kuueest walmis)... jah, aga kulud peate ka maha arwama sealt. (J. Laidoner (põl.): Kulud on raudteel brutto eelarwes.) 194 miljonit rohkem sissetulekut on raudtee kohta siiski liiga suur, seda summat sisse ei tule, sest see transiit, mis siit Wenemaale läks, läheb nüüd üle Riia. See meie naaber oli konwerentsil kawalam ja tegi Wenemaaga paremaid tingimisi. (Chr. Kaarna (töer.): Lugu on nõnda, et omal ajal läks transiit meilt läbi ja läks ka Riist, aga nüüd ei lähe ta siit ega sealt.) Minu teada läks septembri ja oktoobrikuus transiit Riia kaudu. (A. Weiler (töer.): Oodake aga, kewadelläheb meil kalahti.) Mina kahtlen. Üks miljard, mis sissetulekutes tänawu aasta rohkem on, kui 1922 a., on minu arwates ikkagi liiga palju. (A. Weiler (töer.): Ärge ajage uskumata Tooma juttu.)

Mis edasi erakorralistesse tuludesse puutub, nimelt operatsiooni fondide tagasimaksmisesse, siis on eelarwes jälle tänawu aasta 320 miljonit üles wõetud. See summa on kokku wõetud järgmistest üksikutest summadest: 240 miljonit sellest kurikuulsast „Erkat'ist“ 1921 a., kui mina kaubandus-tööstusministeeriumi alamkommissjonis aruandja olin, siis oli „Erkat'il“ operatsiooni fondidest 210 miljonit riigile maksta. Kust on tema nüüd siis need suured summad wõtnud, mis 1922 ja 1923 aastal kawatsetakse temalt saada. Härra Annusson, kui aruandja, teab küll, kuidas sellega lugu on. (J. Laidoner (põl.): Üks osa on juba sisse makstud.) Jah üks osa võib olla, aga kust tuleb see  $\frac{1}{2}$  miljardit, mis Teil 1922 ja 1923 a. Erkati tagasimaksumust ette nähtud on. Mul on see täitsa arusaamata. (J. Laidoner (põl.): Üks osa on juba sisse maksetud.) Osalt on sisse maksetud küll, kuid teistes ministeeriumides on maksmata ja paljud ministeeriumid ütlevad, et neil maksta ei olegi. Mis siis edasi puutub sellesse osasse eelarwest, siis on veel üles wõetud küttekomitee likwideerimise puhul üks summa. Minewal aastal oli selleks määratud 150.000.000 mk., tänawu aasta on juurde wõetud veel 65.000.000 marka. Noh, need, kes küttekomiteele ligemal on, teawad seda paremini ja isegi keegi Riigikogu liige lubas miljon marga peale kihla wedada, et küttekomitee pennigi ei ole sissetulekut andnud, kuna meie leiame aga iga aasta kümneid miljonid eelarwe tuludes. Nii siis kokku wõttes ütlen mina igatahes, et need tulud on liiga roosiliselt kokku seatud. (J. Hünerson (põl.): Korstnasse kirjutada!) Kui härra Hünerson teab, missugusesse korstnasse, siis tehku ta seda. Et meil korraliste sissetulekute juures ka erakorralisi sissetulekuid rohkem on ette nähtud eelolewal aastal, kui 1922 a., leian mina igatahes, toetades nende näituste peale, mis ma siin ette tõin, et üldse siin sissetulekud liialdatud on.

**J. Piiskar (is.):** (A. Jürman (põl.): Piiskar rehkendab muidugi rohkem! J. Hünerson (põl.): Lubage rohkem!) Mul pole Teile midagi lubada, härra Hünerson. Peatan eelarwe tuludeosa arutamise puhul kahekolme küsimuse juures, mida ikka jälle tuleb uuesti ja uuesti riiwata. Kõige pealt

torkab silma tuludeosas tendents, et otsekohesed maksud jääwad järjest vähemaks ja tulud suurenewad kaudsete maksude tõttu. Härra Amberg on rõhtawasti heas meeolus, et rahwahäälletamine häid tagajärgi tootab ja summe suurendanud, öeldes, et 1 miljard on tulusid rohkem, kui enne. Mina seda miljardit kusagilt ei leia, sest tulud on suurenenud 675.000.000 mk., kui wõtta ainult korralised tulud, kui wõtta ka erakorralised sinna juurde, siis saame ikkagi summa, millest miljardini on tükk maad. (O. Strandman (töer.): Wahe on väiksem, kui teie tulumaksu wõlg!) Härra Strandman, Teie ei ole selle tulumaksu wõla kohta seletusi veel annud, kuna ma ootasin huwitusega Teilt seletusi ja eriti just tulumaksu kohta, aga Teie ei ütelnud, kui suur see wõlg siis tõepoolest on. Mina ütlesin, missugustest allikatest arwud saadud olid. Pole midagi parata, härra Strandman, kui ametlikult opereeritakse komisjoni koosolekuil sarnaste andmetega. Küsimus ise on aga selgitamata. Kuid seegi 693.000.000 mk., mis tulud suurematena on üles wõetud, kui minewal aastal, ei ole, nagu tähendasin, suurenenud mitte otsekoheste maksude, waid suuremas osas kaudsete maksude arwel, sest otsekohesed maksud on isegi 104.000.000 marga wõrra vähenenud ja wähenenud peaaesjalikult tulumaksu arwel. Tulumaksudest ja teistest otsekohetest maksudest saadawad summad on küll tõusnud, kuid selle wastu tulumaks on 380.000.000 mk. pealt 210.000.000 mk. peale wähenenud. Rahaminister on mitu korda püüdnud julgustawalt seletada, et tulumaks hakkab arenema ja hakkab suuremaid sissetulekuid andma. See maks on arenenud, kuid arenenud just wähenemise sihis ja eriti suur on see arenemine tänawu. Et tulumaksu-seaduse muutmise tagajärjel ei olewat mitte wähenenud tulumaksu maksjate arw, tähendab, ei ole teostatud mitte seda unendust, mis praeguse tulumaksu juures ennast terawalt tunda annab, et maksustatakse ka need kihid, kes maksujõulised ei ole, kellel tulu ses mõttes, nagu see tulumaksu juures tarwilik, üldse ei ole, waid tulumaksust on saanud, nagu seda trehwawalt on tähendatud, harilik isikumaks — pearaha. Kui aga sissetulek tulumaksust siiski poole wõrra on wähenenud, siis on see wähendus kusagil mujal ette wõetud. Ja tõepoolest, meie teame, kuidas, näituseks, suurte sissetulekute

pealt maksuprotsenti õige tuntawalt on alandatud ja selle tõttu maksusumma väiksemaks jäänud.

Teiselt poolt on kõneldud sellest, kuidas nende kuulsate keskmiste tulumormidega, mis seaduse muutmise ajal põllumeeste jaoks läbi wiidi, ka teataw tagurpidimine kätte on saadud. Eriti weel, kui silmas pidada, missuguses sihis neid keskmisi norme on arendatud, hinnates suuremate põllumajapidamiste maatükid wastawas headuses 3—4 korda odawamalt, kui samasugused väiksemad maatükid, see on väikepõllupidamises. Siin oleks pidanud olema otse ümberpööratud tendents, wõi et suuremate maatükkide tiinud oleks hinnatud tulu mõttes vähemalt sama kõrgelt, nagu väiksemad maatükid. (Rahaminister G. Westel: See muudetakse ju ära.) Siis oleks pidanud seda aegsasti teatawaks tegema. (Rahaminister G. Westel: Ma kõnelesin ju sellest, kui soowiawaldus wastu wõeti.) Ei ole siiski toodud kindlmaid andmeid, mis sihis see muutmine ette wõetakse. Kui see kawatusel on, siis loomulikult ei maksa sellest kõnelda. (Rahaminister G. Westel: Riigikogu enamus ütles, et need normid liig suured on, teie waidlete jälle, et nad liig väikesed on.) Mina waidlesin peajasjalikult selle printsiibi wastu, mis esialgses kawas oli. Ei ole õiglane väiksemate maatükkide pealt kõrgemat maksu määrata, kui suuremate pealt. Kuidas seda maksustamist korraldada, selle juures ma pikemalt peatada ei ole kawatsunud. Ma pean aga weel kord alla kriipsutama, et otsekohesed maksud, nagu nad siin üles on wõetud, annawad, ümmarguselt üteldes, 10% korralisest eelarwest, ühes erakorralistega umbes 8½%. See on igatahes wäga wäikene protsent ja näitab, et maksupoliitika ei ole weel arenema hakanud moodsa maksustamise mõttes.

Edasi, tahan ma meelde tuletada kohutuministeeriumi aruandja härra Jaaksoni wäiteid, et tuleks arendama hakata tempel- ja tasumaksud, tuleks püüda sinna poole, et kohtud vähemalt selles mõttes ise endid ära tasuksid, et jookswad kulud kataksid tempel- ja tasumaksudest. Mul ei ole teada, kas walitsusel mingisuguseid kawatsusi sellel alal on, wõi oli see aruandja isiklik seisukoht, kuid tuleb rõhutada, et kui tõesti kawatsetakse sarnasele teele asuda, siis tähendaks see kehwe-

male kihile kohtute raskesti kättesaadawaks tegemist. Sest kuigi teatawatel majanduslistel ettewõtetel see printsiip aluseks peab olema, et ettewõtted peaks end ära tasuma, siis kohtuid, koole, haigemajasid jne. ei saa mitte sarnasele alusele rajada. Juba praegugi tõusewad asjaosaliste kohtukulud nii suureks, et waesemad kodanikud peawad loobuma õiguse otsimisest. Kui kohtukulusid weelgi suurendatakse, siis muutub olukord seda täbaramaks.

Minnes kaudsete maksude juurde, peatan paari sõnaga tollipoliitikal. Juba eelkõneleja härra Amberg tähendas, kuidas läinud aastal suured summad tollides sisse on tulnud, ja kuigi ta kahtles, kas tänawu need summad selles ulatuses sisse tulewad, nagu eelarwesse on wõetud, peab ikkagi ütleva, et tollide kaudu ka tänawu aastal rohkem sisse wõetakse, kui minewal aastal. Kui eelarwe-komisjonis seda küsimust arutati, siis anti komisjoni liigetele osaline tollinormide wõrdlew tabel Wene ja Eesti ajal, milles leidis umbes paarkümmend wõrdlewat arwu. Seda tabelit waadates, peab ütleva, et meil toll märksa odawam on, näituseks malm on wõetud seal 72 marka, kuna nüüd 2 marka, tähendab 36 korda odawam. Sarnaseid hüppeid on mitme aine juures näha. Kui aga neid tollinorme waatleme, siis peame ütleva, et muutus nii suur ei ole ja waewalt Eesti tollipoliitika kasuks midagi ütleb. Tangude pealt oli Wene ajal toll 240 marka, nüüd 40 mk. Meie teame aga, et Wenemaa oli harilikul ajal wilja wäljaweo maa ja waewalt oli erilist wadjadust kellegil wilja sisse wedama hakata. Eesti ei tarwitsenud sel ajal wilja wäljast wedada, sest tal oli seda siseriigist saada ilma tollita. Nüüd on toll 40 marka, kuna weneaegne 240-margaline toll Eestis toll ei olnudki, sest et wilja sissewedu wäljamaalt ei olnud. Niisama on lugu jahudega — endise 72 marga asemel nüüd 40 marka. Ka jahu sai Eesti Wene sisekubernangudest, mispärast tal ka seda tolli maksta ei tulnud. Niisama on lugu tubakaga — Wene ajal 5.540, nüüd 800. Wenemaa oli tubakakaswatuse maa. Ma ei tea, kas ja kui palju Wene ajal Eestis wäljamaa tubakat tarwitati, kuid suurem osa tarwitati Wene tubakat. (Th. Pool (tõer.): See pole I järgu tarbeaine.) Ma pole seda ka ütelnud, wõrdlen lihtsalt olewaid andmeid. Siis edasi suhkur, mis on wist härra Poolilegi I järgu tarbeaine, selle toll oli määratud

Wene ajaga wõrreldes 720 marga pealt 160 peale. Aga jällegi oli Wene-maa suhku wäljaweo maa. (Th. Pool (tõer.): 10 kopikat aktsiisi.) Aktsiisi küsimus on teine asi, härra Pool. Aga ega see neid norme teiseks ei tee. Kuigi arwud sel tabelil just nagu Eesti tollipoliitika kasuks kõnelewad, aga ega see seltpärast sisuliselt midagi ei ütle. Ja kui Teie ütlete, et suhku peal oli peale tolli weel aktsiis, siis näitab see ainult seda, et see tabel ei ole usaldatav, tema peale ei saa üldse midagi rajada. (W a h e l h ü ü e O. S t r a n d m a n'i (tõer.) poolt.) Mina ütlesin, et andmed on sel tabelil nii wiisi walitud, et nendest ei saa teha neid järeldusi, mida teha tahetakse. Need andmed ei näita seda, milleks nad ette toodud. Näituseks malimi pealt oli Wene ajal toll 72 marka, nüüd 2. Kuigi osalt Rootsi rauda tarwitati, siis oli pea saak ikkagi sise-maalt. Nii näeme, et seegi tabel praeguse tollipoliitika kasuks midagi ei kõnele. Kuigi oletada, näituseks, et nende ainete suhtes on tollialandus läbi wiidud ja radikaalsed muudatused ette wõetud, siis teame ometi, et tarbeainetega otsekoheses mõttes ei piirdu tollipoliitika. Teisest küljest aga on määratud õige kõrge toll mõnede ainete peale, mida tarwitatakse tööstustes esimese järgu tarbeasjade walmistamiseks. Ma ei hakka näitusi tooma, aga on ju kõneldud laialistes ringkondades, et tollid olla takistuseks ja ajada teatawate saaduste hinnad kõrgeks. Kõige rohkem kannatawad sarnase tollipoliitika all laiemad tarwitajate hulgad. Selles mõttes ei saa päri olla wäitega, nagu oleks Eesti tollipoliitikas kõik korras, waid peaks olema küllalt põhjust, et kiires korras tolliasjandust rewideerimise alla wõtta, nii tollinorme, kui ka asjaajamise lihtsustamise ja kiirustamise mõttes. Eelarwe alamkomisjoni liikmena oli mul juhus pilku heita tolli asjaajamisesse. Selgus, näituseks, et wäiksemad tellimised toimetatakse posti kaudu, mööda minnes tolliasutustest. Kõneldi, et see olla palju kiirem ja otstarbekohasem ja isegi rikki- ja kadumaläinud kaupade protsent olla palju wäiksem, kui tolliasutustes. See laseb oletada, et tolliasutustes asjad mitte päris korras ei ole.

Edasi tahaks ma peatada paari sõnaga piirituse monopooli juures. See tuluallikas on küll 120 miljoni wõrra tagurpidi läinud, kuid annab siiski ligikaudu 1 miljardi riigile sissetulekut. Piirituse monopooli poliitikaga sel kujul, nagu see praegu arenemas, ei saawutata joomise wähen-

damist, waid otse edendatakse joomist, luues praeguse tshekisüsteemiga nii ütelda joomise sundus, kuigi mitte hariliku sunduse näol, siis wähemalt psühholoogiliselt on see sundiw, kui kodanikule koju tuuakse piiritustshekk, mis talle meelde tuletab, et kui ta tahab olla korralik kodanik, siis peab ka piiritustsheki ära tarwitama. Pealegi on antaw piirituse hulk äärmiselt suur ja tshekkide saamine wäga lihtsaks tehtud. Ka siis, kui sa tahad karskust edendada, ka siis pead piiritust tarwitama. Praeguse sunnijoomise kohta tähendas ühel koosolekul, kus kõneldi karskusküsimusest, umbes 60. aastane wanamees: „Õeldakse, et ma olla punane, kui ma wiina ka ei joo, siis õeldakse, et ma ju päris kommunist.“ See sundiw moment on piirituse monopooli wäga halb külg. Teime külg on see, et joomime kantakse kodudesse. (R a h a m i n i s t e r G. Westel: Kõrtsisid on küllalt.) Jah, kõrtsisid on küllalt, aga tshekipiiritus tuuakse harilikult koju. Siis tahaks ma weel kord tähendada, et eelarwekomisjonis antud rahuldawaid seletusi selle kohta, miks Wabariigi Walitsus piirituse hinda wabrikust ostes on tõstnud 6,75 margani kraad. Kõneldi, et piirituswabrikuid olla palju, wist 216 wabrikut olla käesolewal aastal töötanud, ja see 26 miljonit kraadi, mis olla tellitud, olla nii wäike produktsioon, mille tõttu suur kulude protsent sundida piirituse hinda tõstma. Mul pole põhjust kahelda nende andmete juures, aga ma puudutaksin küsimust teisest küljest, nimelt — mispärast siis sarnane suur hulk wabrikuid käima pandi, kui wähem wabrikuid wõiks suurema kwantumi juures odawamalt töötada. Ei olda ka küllalt energiliselt ametis, et piiritust tarwitada ja kasutada tehnilisteks otstarbeks, põletisaineks, ümbertöötamiseks jne., milleks teda ikkagi peaks wõima ja saama tarwitada. (O. S t r a n d m a n (tõer.): L e i w a a s e a i n e.) Wõib ju olla, et Teie arwates wiina ka süüa saab ja siis ka temast kui leiwakõrwasest wõi leiwa aseainest tuleb lugu pidada, aga mulle paistab, et algusest peale ei ole katsutudki piiritusele teist mahutuswiisi leida, peale joomise, wist sellel lihtsal põhjusel, et joomiseks läheb piiritus kõige kallimalt. Kui aga küsimust wõtta laiemalt, siis peab küsima, mis on härrad põllumehed eriti selleks teinud, et nad ei tarwitaks oma kartulid wedada piirituswabrikusse, waid wõiks neid teisel teel ära tarwitada. (A.

Jürman (põl.): Andke rohkem laenu! Härra Jürman, kui Teie wiinawabrikud kinni panete ja näitate, et see, mis te selle asemel ette wõtate, majandusliselt kasulikum on, siis... (A. Jürman (põl.): Kas teie toetate siis?) Mina wekslid hea õnne peale wälja ei anna. (A. Jürman (põl.): Loota wõib!) Igale heale asjale, mis läheb töörahwa hulkade kasuks, wõib meie poolt alati toetust, mitte ainult loota, waid ka saada. Aga minule paistab, et senni ei ole härrad põllumehed üldse selle üle mõelnud, kas neid toiduaineid, mida piirituseks aetakse, ei saaks ja ei tuleks mõneks muuks otstarbeks ära kasutada.

Härra Laidoner tähendas muuseas, et Eesti kaubabilansi wõib tasakaalu wiia ainult põllusaaduste wäljawedu, ja et tema seda wäljawedu eelarwe puudujäägi puhul toonitas, siis arwan ma, et ta tarwilikuks pidas sel puhul seda rõhutada sellepärast, et kaubabilansi tasakaal teatawas mõttes ka eelarwe tasakaalu peale mõjub. Aga miks ajada siis üks osa põllusaadusi piirituseks, mida mitte wälja wedada ei saa, sest piiritusel ei ole wäljaturgu ja seegi osa piiritust, mis wälja saadetakse, eksib teel ära ja tuleb Eestisse tagasi. (O. Strandman (töer.): Härra Martna ühes soomlastega on hoopis teises arwamises.) Wõib olla, ei taha selle üle waielda, kuid arwan, et ka rkl. Martna seda ei eita, et teatawa wäljasaadetawast piiritusest siiski ringkäigu teeb ja tagasi tuleb. Ja kuigi osa Soome ja altkäe ka Rootsi läheb, siis on see väga halb nähtus, mille peale tähendas ka rahaminister, üteldes, kui ma ei eksi, läinud aastal, et meie pea wäljawooturg wõiks olla maadel, kus keeluseadus maksew. See on aga halb turg. (Rahaminister G. Westel: Rootsi oleks wõinud minna, aga mitte salakaubaga.) Ma ei ütelnud, et salakaubana, waid sinna, kus keeluseadus on... (Wahelhüüe: Rootsis ei ole keeluseadust, Norras on.)

Mulle paistab, et kui tõesti tahetaks abinõusid tarwitusele wõtta, ja põllusaadusi teisiti kasutada, siis ei tarwitseks neid mitte piirituseks ajada. Wõib olla, wõib ju Eestist põllusaadusi wäljagi saata, sest põllusaaduste on palju kergem turgu leida, kui piiritusele, ja see oleks ka rahwamajandusliselt palju kasulikum. Kuid on alati rõhutatud ja seda peab ka praegu ütleva, et toiduaineid ei jätku praegu siseturu rahuldamisekski, waid weetakse sisse

aseaineid, mida kehwe kiht on sunnitud tarwitama. Juba sellepärast ei saa meie ei piirituse poliitikaga ega toiduainete wäljaweoga leppida. Neilgi aladel tuleb ajada hoopis teistsugust poliitikat, kui senni, nagu maksude ja tulude asjus üldse.

A. Rei (sd.): Ma tahtsin mõnda wäikest märkust teha meie riigi tulude kohta. Siin on rkl. Martna juba seletanud, kui suurt lagastawat mõju meie riigis mängib see üleuputamine alkoholiga, millest riik nii palju sissetulekuid saab.

Kui Asutawas Kogus Wabariigi Walitsus esines ettepanekuga sellekordset keeluseadust ära kaotada, siis olin mina ka keeluseaduse ärakaotamise poolt, sest et niisugusel kujul, nagu ta meil maksew oli ja nende tagajärgedega, mis ta wälja kutsus, ei olnud keeluseadus mitte wastuwõetaw. Kuid ometi ei mina isiklikult ega ka minu mõtteosalised, kes sel ajal keeluseaduse ärakaotamise poolt olid, ei mõelnud, et tuleb alkoholi uputusele täieline woli ja wabadus anda ja kõik tõkded eest ära wõtta. Meie rääkisime juba siis, mina isiklikult seletasin seda selle seaduse arutamisel, et alkoholiga rahwa kihwtitamine väga kardetaw ja kahjulik on, ja et selle tagajärgede wastu wõidelda tuleb. Kuid neis oludes ja nende kogemuste järele, mis meie oleme saanud, ei wõinud meie mitte uskuda, et keeluseadus nimelt see kõige parem abinõu on alkoholi wastu wõitlemiseks.

Peab tõesti tunnistama, et tshekisisteed niisugusel kujul, kui ta meil praegu maksew on, õieti mingisugust tõket ei tee alkoholiga rahwakihwtitamisele. Rahwasaadik Piiskar tähendas väga õieti, et tshekid, millega alkoholi ihaldajatele luba antakse wiina osta, mitte ei takista, ei piira joomist, waid teatawa piirini otsekui tõukawad jooma. Missugused tagajärjed aga on sellel alkoholiga üleuputamisel rahwa terwise suhtes, selle kohta oleks väga soowitaw, kui meie terwishoiu peawalitsus andmeid koguks. Juhtumise kombel on mul mõnesugused andmed waimuhaigetemajast Seewaldist, ja nendest andmetest selgub, et kõigesuurem protsent sissetulnud waimuhaigetest wiimase aasta — poolteise jooksul langeb nende peale, kes just alkoholi tarwitamise tagajärjel on haigeks jäänud. Punktipealt mul seda arwu meeles ei ole, kui suur see protsent oli, kuid wist oli umbes 30% ümber. Ja mis iseäranis tähelepandaw, on see, et iseäranis rohkesti alkoholikerisid waimuhaigeid haigemajasse sisse tuleb

peale suurte pühade: peale jõuluid, peale lihawõtteid jne., see on — siis, kui inimesed iseäranis ohtrasti alkoholi sisse wõtawad. Need on niinimetatud deliiriumis olijad — Wene keeli „bjelaja gorjatshka“. Ja just nende protsent olewat praegu Seewaldis kõrgem, kui rahualjal. Keeluseaduse maksuwuse ajal olid joomatõbised, deliiriumis haiged peaaegu ära kadunud Seewaldist... (Wahelhüüe: Siis surid nad lihtsalt ära.) Wõib olla, samogonniga kihwtitamisel on see hea külg, et tema töötab ruttu ja põhjalikult ja tapab kohe lihtsalt need maha, kes teda üleliia tarwitawad. Kuid mulle näib, et niisugune wõitlusabinõu joomise vastu mitte küllalt humaanne ei ole. (A. Jürman (põl.): Mis rahwusest need on?) Ma ei küsinud küll andmeid, kuid ma arwan, et eestlased on ka joomatõbiste hulgas enamuses, rahwaenamuse järele arwates: wõib aga olla, et seal väga suur protsent wenelasi on, põhja-lääne armeelasi, põhjalangenud olewusi, kelle peale alkohol kergemini saab mõju awaldada ja kelle organism ei ole nii wastupidaw. Väga wõimalik, et nende protsent kõrgem on, kuid ma ei usu siiski, et et need Wene armee jäänused suudaksid joomatõbiste enamust moodustada, kõige rohkem on seal kahtlemata eestlasi.

Need kohutawad numbrid näitawad selgesti alkoholi kihwtitamise mõju, kuid kui sügawale alkoholi laastaw ja häwitaw mõju perekondadesse ulatab, meie rahwa tulewast põlwe ära kihwtitab, selle üle wõiwad rääkida arstid, kes nende küsimustega rohkem tuttawad. Igatahes wõib a priori ütelda, et see kahju, mida nii otsekoheselt statistiliste numbritega ära mõõta ei saa, veel märksa suurem, märksa kardetawam rahwa tulewiku waatepunktilt on, kui need mõnedkümmend ehk sajad waimuhaiged, kes alkoholi kihwtituse tõttu waimuhaigetemajasse satuwad. Tõsi küll, meil on ju ka wõitlus selle joomatõbe vastu olemas, meie karskusliidu näol. Kuid siin on juba mitu korda tähendatud, et see wõitlus on praegu hoopis loomu- ja loogikawastastes tingimustesse sattunud. Praegu tuleb nii wälja, et meie karskusliikumist peawad joodikud ja joomine ülewal. Üks teataw protsent alkoholi sissetulekust läheb selleks, et joomise halbade tagajärgede vastu wõidelda. Meie karskuse kesktoimkond saab suured summad, palju miljonid wiinatshekkidest. Selle kohta mul andmeid ei ole, kui suured need summad just on, aga nähtawasti

on raha ohtrasti käes. Sügisel nägin lehtedest, et karskuse kesktoimkond wahete wahel täidab sama osa, nagu siin rahwasitus, nimelt jagab wälja kõiksugu abirahasid, näituseks noorteühingutele ja seltsidele ja wõrdlemisi kaunis helde käega: ühele seltsile 100.000, teisele 50.000 mk. Nähtawasti on seda raha karskuse kesktoimkonnal nii palju käes, et temal otsekoheste ülesannete täitmisest järele jääb. Ja kuna toimkonnal nähtawasti kahju on ülejäänud raha riigikassase tagasi anda, siis jagatakse ülejääk seltsidele ära, keda arwatakse tarwis olewat toetada. Riigi eelarwe ja korraliku riikliku majapidamise seisukohast ei ole see sugugi mitte kohane ega kannatataw, et miskisugusele, olgugi väga kiiduwääriliste eesmärkidega ühingu wõi organisatsioonile antakse raha mitte põhjendatud eelarwe järele, waid huupi, pimedada summa näol, mille suurus ette teada ei ole. See on iseenesest juba korraliku riiklise majapidamise juures mitteloomulik nähtus. Oleks igatahes soowitaw, et rahaminister ka selles asjas parandust tooks. Heameelega tunnistan, et meie rahaminister mõndagi on korda saatnud riigi majapidamise kordaseadmise mõttes. Ma soowiks, et ka selle asja peale rahaminister tähelepanu pööraks. Teie teate ju kõik, härrad Riigikogu liikmed, kuidas meie Riigikogus ja Riigikogu komisjonides iga penni pärast tihti peale kaupleme, nende otstarbete juures, mis kahtlemata väga tähtsad on, ja kahtlemata toetust nõuawad. Ei ole tõesti mitte otstarbekohane, et teatawale asutusele, kuigi tema eesmärgid kiiduwäärilised ja austamiswäärilised on, pime summa kätte antakse, mille kohta ka mitte teada ei ole, kas see summa tema eelseiswale tegewusele wastab wõi ei. Riigi korraliku majapidamise juures peab iga asutus, kellel on toetust waja, oma aastaeelarwe kokku seadma ja ära näitama, mis tema aasta jooksul teha mõtleb ja et temal just nii ja nii suures summas riigi poolt toetust waja on, mitte rohkem ega vähem. Siin aga antakse sellele organisatsioonile üks äramääramata summa kätte, teatud protsent riigi sissetulekust. See ei ole mitte loomulik ja cleks väga soowida, et niisugune nähtus ära kaoks ja edaspidigi, kui karskuse kesktoimkonda riikliselt toetada, see kindla eelarwe järele põhjendatud kalkulationside põhjal sünniks. Ma pean küll üttelema, et mina skeptiline olen selles suhtes, et need miljonid, mis siamaale on meie kars-

kusliikumise toetamiseks antud, oleksid kasulikult ja otstarbekohaselt ära kulutatud. Mul on kõige aja niisugune tundmus, nagu oleks see õieti ainult teataw maks südametunnistuse rahustamiseks, nii nagu keskajal, kui inimesed väga usklikud olid, rõõwliid aegajalt, kui nende äri oli õnnelikult töötanud ja mõni rikas kaupmeeste karawaan paljaks riisunud, Jumalaemale küünlaid põlema panid ja wahest ka mõne püha kiriku ehitamiseks raha ohwerdasid, et oma elukutsega seotud raskeid pattusid tasa paluda. Mulle tundub, et need miljonid, mis praegusel ajal wiinatshekide tulust karskuse kesktoimkonna kassasse woolawad, õieti ka muud midagi ei ole, kui küünal pühale Mariale nende pattude eest, mida riik teeb alkoholiga rahwast üle uputades ja sellest sissetulekuid saades. Suur osa meie riigi majapidamist põhjeneb ju teatawasti alkoholi peal. Meil on ka teatud õigus rääkida „joobnud büdshetist“, nii nagu Wene ajal. Teiselt poolt aga wõiwad riigi majapidamise juhid oma südametunnistust sellega rahuldada, et meie anname ju karskusliikumise toetuseks abiraha. Mulle näib, et niisugune karskustöö, nagu seda wiimasel ajal on tehtud, mitte väga produktiivne ei ole. Et väga palju inimesi nende miljonite läbi joomahukatusest oleks ära päästetud, selle juures luban ma enesele väga kahelda. Kahitlemata on aga tõsiselt waja wõidelda alkoholi kihwtitamise vastu.

Missugused abinõud selleks kõige otstarbekohasemad oleksid, sellest pole koht siin praegu rääkida. Mõõda minnes tähendaksin ainult nii palju, et üheks suureks abinõuks see oleks, kui neile rahwahulkadele, keda rasked elutingimised tõukawad joomisele ja kelle organism vähem wastupidaw, wõimaldataks kultuurilist ja waimlist lõbu muretseda, et sellega vähendada tarwet alkoholi järele ja kiusatust kõrtsi minna. Kordan oma soowi, et terwishoiu peawalitsus tõsiselt järele kaalumisele wõtaks need kahjulikud tagajärjed, mis alkoholiuputus meie elus sünnitab, ja hakkas tõsiseid abinõusid otsima nende vastu wõitlemiseks.

Siis on weel üks sissetulekuallikas, mille kohta ma wäikest märkust tahaksin teha. Need on meie tollid, mis annawad ka väga suure hulga riigi sissetulekutest. Peab tähendama, et meie tollide korraldus on juriidiliselt väga ebamäärases seisukorras. Tollimäärustik on praegu komisjonis, kus tema kallal juba kaua aega töötatakse, kuid kahjuks ei ole senni weel

mitte jõutud teda Riigikogu pleenumile ette panna. Tollide määramine sünnib kahe ministri nõusolekul. Kuid isegi ajalehtedes on selle peale tähendatud, et tollide määramine meil sageli hoopis imelikudel alustel sünnib. Oli kord palju juttu sellest, kuidas püülijahu peale kõrge toll pandud, kuna meie nisust püülijahu ainult üks wabrik, see on Rotermaani weskid walmistawad, mis on teadupärast ühe ärilise ettewõtte käes, kelle osanikud rahaministri lähedatesse ringkondadesse kuulwad. See toll on igatahes määratu suur, — 160 marka puuda pealt. Niisugune suur toll kannab täielist monopoolilist iseloomu. Kuna teisi suuri weskid ei ole, mis wõiwad nisujahu püülikse jahwata, siis tähendab see ainult seda, et iga saianaela pealt, mida linnaelanik sööb, peab tema teatawatele monopoolistidele mitu head marka pearaha maksma. Niisugune seisukord ei ole otstarbekohane ja laiade rahwahulkade seisukorras mitte wastuwõetaw, kuigi riik wast sellest kõigest nisutollidest ka teatawa summa sissetulekut saab. Sellel alal oleks soowitaw, et tollid seadusandlisel teel määratud oleks peale põhjalikku järelekaalumist Riigikogu komisjonis ja pleenumis. Siis ei wõiks sarnased nähtused mitte ette tulla, mille kohta põhjendatult wõib öelda, et siin tegemist on mitte ainult klassipoliitikaga, waid teatawa piirini kildkonna poliitikaga.

**Rahaminister G. Westel:** Austatud Riigikogu liikmed!  $\frac{1}{6}$  osa meie riigi büdshetist moodustab sissetulek piiritusest, see on 2 korda vähem kui Wenes, kus riigi sissetulek piiritusest  $\frac{1}{3}$  ulatas. Meie kohta on see siiski äärmiselt suur. Meie oleme lühikese aja jooksul piirituse ja wiinamüümisest mitmed süsteemid läbi elanud. Kõige pealt oli keelusüsteem, mis Wene sõja ajal maksma pandi ja mida sakslased ainult osaliselt muutsid. Keelusüsteemi kogemused olid õige wiltsad, olgugi, et nad sõja algul häid tagajärgi andsid, kuid sõja lõpul ei suutnud mingil tingimisel oma otstarbet täita. Wenemaa konstateris seda ja samale otsusele pidime ka Eestis jõudma. Eestis oli hermeetiliselt wälisilmast lahutatud. Ainukene pahe, mille peale tol ajal tähendati, oli see, et öeldi, et raisatakse palju tarbeaineid wiinapõletamiseks ja walmistamiseks, walmistatakse sarnaseid alkoholilisi jooke, mis rahwast weel rohkem mürgitawad, kui wiin seda teeks, mis ikka enam-wähem hügieenilisemalt walmistatud on.

Kahtlemata mängis fiskaalne moment ka tolleaegsete walitsewate ringkondade juures teatawat osa, kuid mitte ainult fiskaalne moment, waid ka moraaliline ja hügieeniline moment olid mõõduandwad. Iseenesest mõjub salawiinapõletamine moraaliliselt väga raskelt.

Nüüd aga, kus meie wabanenud oleme nendest, meid ümbritsewatest hermeetilistest ahelatest, on uus hädaoht juurde tulnud, mis keeluseadust täiesti wõimatuks teeb, nimelt wõimalus wäljamaalt alkoholilisi jookke sisse tuua. Keeluseadus on maksma pandud mõnes Euroopa riigis ja Põhja-Ameerika Ühisriikides. Ajakirjandus ja need isikud, kes oludega enam-wähem tuttawad on, jutustawad meile imewäärilisi lugusid, kuidas keeluseadus on Ameerikas hoopis uut ärielu loonud, kuiwõrd tema korrumpteeriwalt on mõjunud. Sama lugu on ka mõnes Euroopa riigis. Mõni aasta tagasi seati keeluseadus Norras sisse. Mul oli juhus tänawu norralastega, õieti kõrgel kohal seiswatega, kokku puutuda, kes keeluseadust järgmiselt karakteriseerisid: keeluseadus on Norras naisterahwaste abil maksma pandud, sest omal ajal, kus joomine Norras õige suur oli, kannatas perekonnaelu selle all, ja kui keeluseadus arutamisele tuli, siis olid just naisterahwad need, kes tulisemalt tema maksmapanemist nõudsid. Nüüd on aga lugu wastuoksa. Nüüd ütlewad Norra naisterahwad, et kui omal ajal üks ehk kaks päewa nädalas põrgu oli, siis vähemalt mehed jõid kõrtsides ja see sündis awalikult, kuid nüüd on joomine perekonda läinud ja on seal õige häwitawat mõju awaldanud. Nii ei ole ideaalid seal kätte saadud.

Härra Martna tähendas siin, et mina komisjonis olla ütelnud, kui kodanik olewat mina küll selle poolt, et karskus maksma hakkaks, kui rahaminister aga ei saawat mina selle poolt olla. Mina ei näe selles mingit dualismust. Ma pean siin ütleva, et üks on teatawas mõttes ideaal, mida meie ühe käeliigutusega kätte ei wõi saada, teine aga on, et mina pean reaalseste oludega leppima. On ju ometi parem, kui selle faktiga rehkendada tuleb, et meil alkoholi tarwitatakse, et meie seda teatawat kasu, mis alkoholiga kauplemisest saadakse, ennem riigi kätte wõtame, kui mõne üksiku ärimehe ehk spekulanđi tasku mängime. Kui tahetakse keeluseadus maksma panna, siis teeme seda, kuid mina ei usu, et keegi teie seast julgeks ütelda ja tõendada, et siis, kui meie keelu-

seaduse maksma paneme, Eestis enam ei jooda. Wõib olla, et kwantitatiivselt vähem juuakse kui praegu, aga wõib olla, et joomine iseenesest, wõib olla, korrumpteeriwamalt mõjuks kui praegu. Wõin ühte ütelda, et wist kusagil küll walitsus karskusliikumist kannud ei ole. Karskusliikumise kandja peab seltskond ise olema. Kui seltskond ennast organiseerib ja joomise wastu wõitlemiseks kogu rahwa kaasa tõmbab, siis on wõimalik alkoholi tarwitamist piirata. Nii kaua aga, kui seltskond ise selleks weel küps ei ole, ei ole üldse wõimalik paremuse peale loota.

Tekib küsimus, mis teeb Eesti seltskond selleks, et seda hädaohtu, mis joomise näol rahwa terwishoidu ähwardab, kõrwaldada? Härra Rei tähendas seda üsna õieti, et see ametlik karskus, mida siin aetakse teatawate abinõude näol, mitte ei ole õige, et ta ei anna tagajärgi. Mina isiklikult arwan, et üldse niisugune karskuse propageerimine, jutlusepidamise näol, mitte midagi ei aita. Kui tahetakse joomise wastu wõidelda, siis peab inimestele andma midagi muud ja karskusliikumine peab oma jutluse seisukohalt loobuma ja asuma puht praktilisele tööle, nii on ka mõndagi kätte saadud. Ma mõtlen Skandinaawia riikide kui ka Soome peale, kus mõne aasta eest joomine äärmiselt suur oli, palju suurem, kui ta praegu meil on, kwantitatiivselt joodi seal, kui ma ei eksi, sest mul praegu andmeid käepärast ei ole, 2 korda rohkem, kui siin, kuid seal on nii suure ja wisa töö läbi väga palju wähenatud joomist. Mis tshekisüsteemi puutub, mida eelkõneleja härra Piiskar ja härra Rei kritiseerisid, siis pean ma sellega ühinema. Mina arwan, et praegune tshekisüsteem ei ole otstarbekohane. Selle süsteemiga oli küll kawatsetud, kui teda sisse seati, wiinajoomise wõimalust wähendada, tegelikult ei ole tema aga midagi selles mõttes paremat annud. Ta on sünnitanud äärmise suure kirjawahetuse, paberiraiskamist, hulga jooksmist ja kulusid. Minu arwamise järele on see süsteem täiesti otstarbekohatu ja mõtetu, mispärast ka kawatseb rahaministerium käesolewa aasta jooksul wiinamüügi seadusega Wabariigi Walitsusele esineda, kus tshekisüsteem ära kaotada tuleks ja et wiinamüük peaks waba olema. Tema wõib ju kitsenduste ja piiramiste all seista, aga mitte tshekisüsteemi kaudu. Muidugi mõista on tshekisüsteemi juures

wäga mitmesugused asutused huwitatud, näituseks omawalitsuse asutused ja mitmesugused heategewad asutused, kes tshekkide pealt teatawa kasu saawad. Minul isiklikult pole mingisugust mõtet selle peale waadata, kui tasu peale selle toimetuse eest, mida omawalitsuse asutused algul pidid tegema, see on — tshekke wälja andma. Mina leian, et seda ei ole sugugi tarwis, ja kui arwatakse selle piirituse rahast sarnastele asutustele, kes praegu seda saawad, sissetulekut anda, siis wõib seda seadusandlises korras teha. Summa wõib ju endiseks jääda ilma, et iga tsheki peale peaks tähendatud olema, kui palju iga asutus saab. Wõib ju ära jaotada, nagu härra Rei tähendas, eelarwe korras, wõib seda teha pärast läbimüüdud summade järele. Härra Martna poolt oli ette pandud, oli soowiawaldus, et Wabariigi Walitsus peaks wiinamüügi hinda alandama. Ma tähendasin juba eelarwe-komisjonis, kui härra Martna sama küsimusega seal esines, et mina rahaministeeriumi seisukohalt sellega kuidagi leppida ei saa, wõttes motiiviks salawiinapõletamist. Kui wiljahinnad on langenud, siis awateleb see paljuid inimesi salawiinapõletamisele, kuid see on ainult oletus. Aktsiisi aparaat ühes politseiga walwab aktsiisiseaduste täitmise järele, ja on ka palju juhtumisi kindlaks teinud, kus seadus rikutakse. Kõige nende protokollide juures, mis on tehtud politsei poolt, on õige wähe juhtumisi salawiinapõletamise pärast, olgugi, et omahind meil palju odawamaks kujuneks, kui see, mis riik piirituse eest wõtab. Siin ei ole ometi raha wiinapõletamise eest nii kasutoow, kui tema oli tol ajal, kui meil keeluseadus maksis. Esiteks on juba kaup halwem, ja kuna riigi piiritus kahtlemata palju parem on, siis on riisiko protsent kaunis suur. Mina arwan, et seda kartust ei ole ja ei pruugiks ka olla. Kui meie aga wähendame piirituse hinda 20% wõrra, see tähendab 40—50 marka toobi pealt, nii et 270 marga asemel maksaks ta 230 marka, siis arwan ma, et sellepärast ei jätta keegi piiritust põletamata. 20% piirituse hinnast tähendab aga riigile 200 miljonit omawalitsuste kui ka teiste asutuste büdshetist kokku.

Mis puutub härra Amberg'i poolt ettetoodud wäidetes, nagu ei oleks mitte loota, et riigi tulud ja sissetulekud, nagu nad eelarwe kawas Riigikogule esitatud on, seda summat annaks, siis

pean mina küll härra Amberg'i wäidete wastu waidlema. Ei saa küll keegi täpipealselt tulusid wiimase pennini kätte ja neid wiimase miljonini ette kindlaks kalkuleerida. Iseäranis raske on see meil, kus meie minewik nii lühikene ja meil sel alal weel õige wähe kogemusi on, eriti weel praegu, kus meie rahwamajandus ja riikline elu wiimased aastad niisuguses arenemise staadiumis on. Kuid siiski arwan ma, et 1923 a. tulud on õige täpipealselt kalkuleeritud selle järele, mis meile möödaläinud aasta andmed näitasid. Et äri- ja tööstusmaks on kalkuleeritud 67 miljoni marga wõrra kõrgemalt, kui tema 1922 a. eelarwes oli ette nähtud, siis ei ole põhjust karta, et ta mitte sisse ei tule. Mis majanduslisse elusse puutub, siis ei ole mingisuguseid andmeid oletada, nagu satuks ta raskematesse tingimistesse, kui tema möödaläinud aastal olnud. Tähendati, et tööstuse alal kriis walitseb, iseäranis metallitööstuses. Selle peale wõin ma tähendada, et see tööstus ei olnud meil ka minewal aastal suur maksja, sest tema kiratses algusest saadik, kuna aga mõned harud suurtööstusest just teatawat tõuswat tendentsi näitawad. Paberitööstus olla härra Amberg'i arwamise järele kaubalepingu tõttu Soomega raskesse seisukorda sattunud, ta ei suutwat mitte wõistelda. Mina tahaksin tähendada, et kui meie paberitööstust ainult Eesti jaoks töötaks, siis selles ulatuses, nagu ta sisse on seatud, peaks tema tööpoolest pankrotti jääma, sest juba 10% meie paberitööstuse saadustest rahuldab meie siseturgu. Kui ta selles ulatuses töötab, nagu meie paberiwabrikud töötasid enne sõda, siis tuleb tal 90% jaoks nii kui nii wälisest otsida. Selle tõttu ei wõi paberitööstuse peale Soome kaubaleping mingisugust mõju awaldada. Mõne nädala eest pöörasid ajalehtede wäljaandjad ja trükikojaomanikud minu poole palwega, et mõju awaldada paberihindade alandamiseks, tähepanu selle peale juhtides, et meie maa paberihinnad kõrgemad, kui Soomes ja Saksamaal ja wastasel korral, kui paberiwabrikud nõus ei ole hindasid alandama, siis tuleks meie paberi kaitsetoll ära wõtta. Ma ei taha praegu ütelda, kas need tollid kõrged on wõi ei ole, sest see küsimus on alles uurimisel ja tuleb ka tollitariifi komitees arutamisele. Kui kaubatarwitajate poolt tähendatakse, et kaubahinnad kõrged on, siis ei wõi ju Soome kaubaleping selles mõttes meie paberitööstuse sisemaa turu

peale mitte häwitawalt mõju awaldada. Mis nüüd puutub sellesse, et meie turg nii määratu väikene on, ja meie oma paberitööstuse jaoks sunnitud oleme wäljamaa turgu otsima, siis pean tähendama, et senni töötas meie paberitööstus peasjalikult Wenemaa jaoks ka esimestel aastatel meie Wabariigi Walitsuse ajal. Meil oli seal häid lepinguid, kuid ka niisuguseid, mis waewalt andsid võimalust kasuga töötada. Nüüd on Wenemaa tellimised väikseks jäänud, kuid meie paberitööstus suudab siiski Soome omaga wõistelda hindade poolest ja wenelased on ka nüüd weel paberi tagawarasid ostnud. Nagu Wenemaa kõik oma ostud vähendanud on, siis on ta ka oma paberiostu praegusel ajal vähendanud, ning selle tõttu oli meie paberitööstus sunnitud turgu otsima wäljaspool Wenemaad ja koguni wäljaspool Euroopat. Meie paberitööstus oli, nii ütelda, sisse seatud Wenemaa jaoks osalt otsekohehes, osalt kaudses mõttes, ja palju tuli tööd teha Lääne-Euroopa peale üleminemiseks. Üks kõigesuurematest wabrikutest on meil Põhja puupapi- ja tselluloosiwabrikud, mis kaunis suuri tellimisi on saanud ka wäljaspool Euroopat, koguni Ameerikasse paberit müünud. Et meil wäljawaateid paberitööstuse alal on, näitab see asjaolu, et meil mõned sajadmiljonid nende asutuste alla kinni pandud on ja et meil mitte üksi Eesti kapitaal, waid ka wäljamaa oma seljataga on. Praegusel ajal ei hakkaks meie ärimehed mitte suuri kulusid ette wõtma, kui neil võimalust ei oleks töötamiseks ja lootusi poleks wäljamaal turgu leida. Nii ei ole Soome kaubaleping meie paberitööstuse peale mitte halwawalt mõjunud. Üldse paistab minule, et need etteheited, mis Soome kaubalepingu kohta tehakse, mitte niiwõrd õigustatud ei ole. On ju arusaadaw, et mitmed tööstusharud, wõtame näituseks saapatööstuse, leidsid lepingu tõttu wähe kaitset Soome tööstuse vastu, ja on suurt propagandat Soome lepingu vastu selle pärast tehtud. Ma ei taha salata, et selles lepingus ka mõned puudused on, millede parandamiseks tuleb wististi lähemas tulewikus Soome walitsuse poole pöörata. Minu arwates ei ole need puudused aga mitte niiwõrd olulised, et nad meile suuremat kahju oleks sünnitanud. Edasi tähendas härra Amberg, et juhuslised sissetulekud olla suurenenud 271 miljoni marga wõrra. Juhuslikkude sissetulekute suurenemine

oleneb sellest, et 1922 aasta ülejääkide eelarwe oli 60 miljonit, 1923 aasta ülejääk aga 300 miljonit, nii et siin on 240 miljoni marga wõrra ülejääki rohkem. Krediidide ülejäägid on igas eelarwes ja kõikides riikides olemas. Wanades Euroopa riikides on krediidide ülejäägid umbes 5% ehk  $\frac{1}{20}$  eelarwest. Ka meil tuli ta umbes 5% wälja, olgugi, et meie 1921 aasta eelarwest kaunis suur summa maha kärbiti, öeldes, et see liig kõrgelt kalkuleeritud on, kuid tegelikult tuli see summa ikkagi sisse. 1922 aasta eelarwes oli meie poolt kawatsetud, wist kui ma ei eksi, 180—200 miljonit üles wõtta, kuid Riigikogu eelarwe-komisjon arwas, et see liig palju on. Kuid aruanne näitas, et tegelikult on sisse tulnud 301 miljonit. Täna wuse 1923 a. kohta oli ka jälle kawatsetud 100 miljonit. Nüüd, kus meil eelarwe hiljaks jäänud ja minewa aasta kohta aruande andmed juba käes, selgus, et tegelikud ülejäägid on 299 miljonit, nii et umbes 200 miljonit tuli juurde wõtta.

Mis puutub tollide suurendamisesse 475 marga wõrra, wõrreldes 1922 a. eelarwega, siis on härra Amberg'il õigus. Tollid on 1922 a. sisse toonud ümmarguselt  $1\frac{1}{2}$  miljardit. Täna wu aasta oleme meie need vähemal arwul üles wõtnud, ainult 1 miljard, peale selle wäljaweo tollid 100 miljonit, trahwisid 26 miljonit, nii et kokku 1 miljard 126 miljonit. On raske ütelda, kas see summa sisse tuleb wõi mitte. Härra Amberg tõi wastuwäiteks ette, et 1922 a. jooksul on Tallinna sadama ladud kaupadega üle kuhjatud ja et meie nendega 2 aasta peale warustatud oleme. Kaheldakse, kas meie nii palju osta suudame, kui meil kaupasad ladudes juba tagawaraks. Kui meie 1921 a. märtsikuul wabakaubanduse maksma panime, siis oli teataw kaubanälg olemas ja raske oli mingisuguseid kaupasad osta. Kaupade sissewõetud 1921 a. oli selle tõttu wäga suur ja arwati, et 1922 a. kaupasad rohkem sisse ei weeta, kui 1921 a. weeti. Tollide sissetulek 1921 a. oli umbsummas 850 wõi 900 miljonit, ja meie ei julgenud 1922 a. eelarwesse nii suurt summat enam üles wõtta, waid wõtsime ainult 650 miljonit, oletades, et kaubanälg juba täidetud. Kuid kõige suurem kaupade sissewõetud aasta oli siiski 1922. Kuna nüüd arwata wõib, et käesolew aasta mitte enam nii palju kaupasad sisse ei too, siis on rahaministeeriumi poolt läinud aasta summa 30% wõrra vähendatud. 1923 a. raadtee sissetulekute eelarwes on üles wõetud sum-

ma, mis põhjened ka möödaläinud aasta aruande andmetel.

Igatahes ühte võime kindlasti ütelda, ja härra Amberg saab ka sellega nõus olema, et meie sissetulekud sisemaa liikumises mitte ei vähene, kui meil jääwad tariifi määrad endisteks, ennem on loota, et meil suureneb liikumine. On ainult küsimus selles, mis puutub transiitweosse, transiitkaubandusse. Meil on, kui ma ei eksi, 1923 a. eelarwes transiitvedu vähem kalkuleeritud umbes 20 miljoni võrra.

Mis riiklistesse ettevõtetesse puutub, et nemad enam tulu ei anna, et nende kohta selle aasta eelarwes tulu ette nähtud ei ole, kuna nad sõjaajal määratu suurt tulu on annud, siis peab ütleva, et sel ajal andis kõige suuremat tulu laewasõidumet. Igaüks teab, et 1919 ja osalt 1920 aastal prahid nii määratud kõrged olid, et laew võis ühe ehk kahe korraga ennast tasa teha. Prahid on aga lühikese aja jooksul nii suurelt langenud, et praegu mitmed ettevõtted laewasõidu alal töötavad kahjuga. Muidugi mõista, et siis ei ole loota, et riikline laewasõidu ettevõte suuri sissetulekuid annab.

Mis puutub teistesse riiklistesse ettevõtetesse, mis rohkem ehk vähem korralikule alusele on seatud, see on põlewkiwi- ja turbatööstus, siis pean ütleva, et viimane nendest töötab alles esimest aastat, kuna põlewkiwitööstus on alles eksperimentaal staadiumis. Olgugi, et riigi poolt on sinna sisse suured summad mahutatud, ei tohi ometi keegi seda kahjatseda, sest meie põlewkiwitööstus on ainult selle tõttu, et riik siin julgeid samme astub, tähelpanu äratanud kogu Euroopa majanduslistes ja finans ringkondades. Ja kuigi, nagu ma minewal korral siin tähendasin kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe arutamisel, et kontsessioonid, mis riigi poolt antud, wististi mitte kõik teostamist ettevõtjate poolt ei leia, siis on ometi juba praegu peale riiklise tööstuse üks suurem ettevõtte teostamisel, see on Eesti õlikiwi aktsiaselts, kes juba suuremalt osalt wabrikuhooned üles on ehitatud ja kes on hakanud õlikiwi välja wõtma. See näitab, et nendel ettevõtjatel kahtlemata suur usk on selle asja sisse, sest muidu ei hakka eraettevõtja oma raha sisse panema sadade miljonite kaupa, kui tal mitte lootust ei ole, et ta selle juures hakkaks suuremaid tulusid saama. Mul on üks sakslane, keda mina loen üheks kõigeparemaks töösturiks ja

energilisemaks meheks meie maal, kes siin on enesele üles ehitanud wabriku ja selle hästi korda seadnud, ja see sakslane ütles mulle, tema olla kindlas usus, et neljakümne aasta pärast Eesti õlikiwitööstus wäga suurt osa saab maailma õliturul mängima. Ja see mees seisab ise ka selle õlikiwitööstuse aktsiaseltsi eesotsas.

Ma ütlen, et mina ei ole mitte sellel alal asjatundja, aga mina arwan, et isik, kes ettevõttesse oma kapitaali paneb, et selle inimese usk peab ikka wist milligagi põhjendatud olema ja sellepärast arwan, et riigi kohus on weel enam siin pioneerina töötada.

Härra Rei tähendas meie tolliseaduste puuduste peale ja tollitariifi ebamääralise seisukorra kohta. Aga mis võib siin üks minister teha, kui tollitariif juba aasta Riigikogus seisab ja teda wastu ei wõeta, wõetakse ta wastu, siis kaob praegumaksew seadus. See, mu härrad, oleks teie teha, sest aasta jooksul oleks ikkagi wõidud seda wastu wõtta. Tehke rohkem tööd ja siis ei pruugiks mitte ministrile ette heita, et meil niisugune tollitariif on.

Mis nüüd puutub jahu tolli, mis juba minewal aastal rkl. Martna siin kõnetoolilt ette tõi, nagu oleks minule õige lähedal olew isik selle asjaga seotud, siis minu seletused, mida mina siit kohalt andsin, rahuldasiid härra rkl. Martna't ja tema teatas, et need etteheited mitte minu isiku wastu sihitud ei ole. Ma ei tea, mispärast iga aasta eelarwe wastuwõtmise puhul sotsiaaldemokraadid ametlikult siin esinewad ikka sama etteheitega, milleks neil kõik põhjused puuduwad, ilma andmeid ette toomata, tähendades, et niisugused kuulujutud olla linnas liikumas. Kui ma omal ajal härra Weiler'i lehes „Esmaspäewas“, lugesin seda püüli lugu, mis põllumeeste nisu üle ilmus, siis küsisin mina põllumeestelt, et kas nemad „Esmaspäewa“ oma häälekandjaks on wõtnud. „Esmaspäew“ imestas, et püülijahu pealt on toll ja tera pealt ei ole toll. See on õige ja see on ka majandusline printsiip, mis kogu maailmas maksmas on, et tooresaine ilma tollita sisse lastakse, poolwalmis wabrikaat tolli alla pannakse, walmis wabrikaat aga weel kõrgema tolli alla. Nii siis on ka tõesti loogiline, et terad tollita, nisujahu tolli all ja koogid, nuudlid ja muud sarnased walmisained kõige kõrgema tollitariifi all... (A. Weiler (töer.): Kas nad nüüd ilma tollita on? Waadake meie

naa brit Soomes.) Meie naabrit, kas teie tahate agraarpoliitikat ajada? Mina isiklikult ei ole mingisuguste weskiomanikkude poliitikat ajanud, olgugi, et olen põllumeestele lähedal, aga sellega ometi hakkama ei saa, et nüüd terade peale tolli panna. Ma ütlen veel kord, et ei ole minu minewikus ega sugukonnas ühtki mõldrit olnud. Ma usun aga, et wõib ometi wist Eesti riigis ka midagi muud teha, kui et alati kõik oma tasku peab minema. Peab olema ometi mingisugune loogiline alus, mis põhjal ka tollisid määrata. (A. Weiler (töer.): Kas paberi tolli ka loogiline on, kui  $\frac{1}{2}$  hinnast on toll.) Kui teie Saksa marga langemise tõttu 200 margaga puuda saite, siis uskuge ometi, et täna-homme ei osta teie enam selle hinnaga. (A. Weiler (töer.): Teil on kahesugused arwud, ühed meie jaoks, teised teie jaoks.) Olles tollide juures, wõiks veel härra Piiskari wäitest kõneleda. Härra Piiskar, meie oleme kolm aastat rääkinud ühte ja sedasama, kui teie ei usu, wõiksite stenogrammide järele jälgida. Teie räägite jälle, nagu siiski, maksusüsteemist, et kaudsed maksud suured ja otsekohesed wäiksed. Ja, waadake, selle juures ei ole midagi teha. Walige, saage enarnusesse ning korraldage niiwiisi, et otsekohesed maksud ei oleks mitte 859 miljonit ja kaudsed 2 miljardit, nagu meil nüüd on, waid ümberpöördukt. Kas teate, härra Piiskar, selle üle ei maksa enam waielda, on hilja, preilid peawad kirjutama asjata seda sama, mida wõiks kõik wanadest stenogrammidest lugeda. Teil on ju samane kõne, mis Teie kaks aastat tagasi siin ette kandsite. Aga üht peab ütleva, härra Piiskar, et see poliitika, mida meie siin 2 aastat oleme ajanud, on meile wõimaluse annud, et meie riik wähegi korralik riik on. Just meie tollipoliitika on see, mis on aidanud waluatat hoida ülewal ja ma usun, et see kaalub ka ära teie teoreetilised kaalumised.

**J. Reesen** (kom.): Tulude küsimus on õieti maksustamise küsimus. Kui meie waatame tulude järjekorras, mida riik kodanikkudelt sisse wõtab, siis meie näeme (Saalis müra. Juhataja kõlistab.) sedasama kihipoliitikat, sedasama klassiwõitlust, mida näeme teistes küsimustes. Wõtke need summad, mis on tuludes ära määratud otsekoheste maksude näol, ning teie saate siin terve pildi klassipoliitikast. Härra Laidoner

tähendas, et meil wõimalus ei ole saada wälislaenusid. Ja kui meie waatame neid osasid, millest riigid sissetulekuid wõiwad saada, siis pean ütleva, et üldse on kolm wõimalust sissetulekut saawutada, ja need on: esiteks, maksude kaudu, teiseks riiklised laenud ja kolmandaks paberraha wäljaandmine. (J. Laidoner (põl.): Kust Teie niisuguse teooria olete wälja wõtnud?) Igatahes, paberraha trükkimine on riigile sissetuleku monopooliks. Kui teie annate paberraha wälja, siis wõite teie selle kaudu omandada kodanikkude käest wäärtusi. Ja see wõimalus on riigil olemas. Seda sissetuleku abinõu õn teatawates riikides õige rohkesti tarwitatud, ja meil tarwitati ka seda, kuigi praegu seda ei tarwitata, sest meil on wõimalus alles jäänud ühel teisel teel, ja nimelt maksude teel riigile sissetulekut saada. Härra Laidoner tähendas ise, et meil ei ole enam wõimalik wälisriikidelt laenu saada, sellepärast, et meie elame wulkaani serwal. Mina selle küsimuse juures ei peata, ainult ühte ütlen, et wõimalus on paberraha läbi sissetulekut saada. Kui meie nüüd waatame neid maksustamise wiise, mida tarwitawad meie walitsewad kihid maksude sissenõudmise juures, siis peame kõige pealt peatama selle küsimuse juures, mis maksustamise juures kõige tähtsam on. Mina juba tähendasin, et meie maksupoliitika jaguneb kahte osasse: kaudseteks maksudeks ja otsekohesteks maksudeks. Kaudsed maksud on mitu korda suuremad, millest wõime järeldada, et riigi sissetulekud ei lange mitte wäärtuste peale, sest kaudsed maksud saawad määratud tarwituse peale aga mitte wäärtuste peale. Kui meie waatame neid maksusid, mis wäärtuste peale lähewad, siis on need sissetulekud, mis otsekohestest maksudest saadakse, wõrdlemisi wäga wäiksed. Siin on juba alla kriipsutatud seda, mis meil tulumaksus maad on leidnud, ja nimelt wõrreldes 1922 a. tulumaksu sissetulekutega on tulumaks wäiksem. Kas meie kodanikud, kelle käes warandused on, on oma waranduse poolest alla mäge läinud, wõi on nende sissetulekud wõi wäärtused kahanenud. Härra rahaminister seletas, et ühe tööstuse alal, nimelt metalltööstuse alal, on märgata tagurpidiminekut. Edasi tähendas härra rahaminister, et kõikides teistes wäikestes ning kesktööstustes on märgata edenemise tendentsi. Selle tagajärjel peaks olema kodanikkude jõukus tõusnud, aga mitte kahanenud. Kui kesk-

tööstus on arenenud ja kui seal on edasi-  
 minekut märgata, siis oleks pidanud härra  
 rahaminister sellest niisuguse järelduse  
 tegema, et tulu oleks pidanud 1923 a. kas-  
 wama, aga rahaminister on ette näidanud  
 tulumaksus 170 miljonilise vähenemise.  
 Millest see on tingitud? Siin on tingimata  
 arwesse wõetud klassihuwid. Niisugused  
 wõitlused on olnud parlamentides juba  
 kodanliste riikide tekkimisest saadik ja  
 see wõitlus kestab praegugi edasi. Kui  
 omal ajal parlamendid wõitlesid maksude  
 määramise ja büdsheti õiguste eest, siis  
 meie parlament teeb seda pehmendatud  
 kujul. Käribatakse sissetulekuid, mis otse-  
 kohestest maksudest peaks tulema, ja pan-  
 nakse nad teiste kodanikkude õlgadele.  
 Kui meie nüüd wõtame äri- ja tööstus-  
 maksud, siis on siin ette nähtud teataw  
 juurdekasw. Wõib olla, et siin on loogi-  
 lised järeldused, et äritööstus on edene-  
 nud, aga igatahes peab toonitama seda, et  
 see juurdekasw ei ole otsekoheste mak-  
 sude kaswamise peale niiwõrd mõju awal-  
 danud, et tema oleks wõinud tuntawalt  
 tõsta sissetulekute eelarwet. (Rahami-  
 nister G. Westel: Kuidas Wenemaal on?)  
 Minul ei ole praegu andmeid sellest, kuidas  
 Wenemaal on, aga mina wõin teile ühest teisest  
 riigist ette kanda teatawad andmed. (Rahami-  
 nister G. Westel: See on kommunistline riik.)  
 Ei, see ei ole mitte kommunistline riik,  
 waid teile palju huwitawam ja mille teie  
 enesele eeskujuks olete seadnud. See on  
 Inglismaa, kus sissetulekud hoopis teisiti  
 hinnatud, ning ikkagi enam-wähem õiglaselt  
 arwele wõetud on, kuna meil näituseks  
 waldades sissetulekute hindamine nii ebaõiglaselt  
 sünnib, et tihti lugu sulane rohkem mak-  
 sab, kui peremees, kellel suur talu. Mina  
 olen ise ka samasuguse sissetulekumaksu  
 maksnud kui mõni peremees. (J. Laidoner  
 (põl.): Oma laka suur talu.) Minul pole  
 mingisugust talu ega pole ma ka kunagi  
 peremees olnud. Kui teie wõtate selle  
 maamaksu, mida talupidajad maksawad,  
 siis on see igatahes wäikene summa,  
 praegu on ta kõigest 4 miljoni marga  
 wõrra kaswanud, mullu oli 37.800.000  
 marka. Ma kriipsutan alla seda, et õieti  
 meil põllumajandus see ala ongi, kust riik  
 omale sissetulekud peaks saama. Meie  
 põllumajandus, eriti maa, kui tähtsam  
 looduswara, annab niisuguse wäikese  
 summa riigi sissetulekute eelarwes, mida  
 õieti arwele wõtta ei maksakski, sest kui  
 teie wõtate wäljamine-

kud ühe ehk teise ala peale, siis peab  
 ütleva, et see summa on tõepoolest ainult,  
 nii nagu siin juba nimetati, kopikamiljo-  
 nääri taskuraha.

Ma tahtsin siiski härra rahaministrile  
 andmeid ette kanda selle kohta, kuidas  
 ühel teisel maal tulude hindamine on are-  
 nenud ja tulumaks kaswanud, see on  
 nimelt Inglismaal. Seal saadi 1913—  
 1914 aastal sissetulekumaksust 45 miljonit  
 naelsterlingit ehk 23% sissetulekust;  
 1916—1917 aastal kaswab see summa  
 26% kogu eelarwest, 1919—1920 aastal  
 olid sissetulekud Inglismaal juba 641  
 naelsterlingit see on 48% ja 1920—1921  
 aastal oli 650 naelsterlingit. Ja kui teie  
 wõtate nüüd Inglismaa sissetuleku ja  
 waatate, missugune osa kodaniku sissetulekust  
 maksustatakse, siis näete, et seal on  
 1920 aastal maksustatud ühe naelsterlingi  
 sissetuleku peale 1 shilling 2 pensi, mis  
 teeb 5,8% wälja. . . (J. Laidoner (põl.):  
 Aga kui suurest summast saab wõetud?)  
 See on rohkem kui 2.000 naelsterlingi  
 pealt. (J. Laidoner (põl.): Kui palju see  
 Eesti rahas wälja teeb?)

Kui teie wõtate summad, mis maksus-  
 tamise alla käiwad, ja selle, mida maksu-  
 dega sisse wõetakse, siis teeb see juba  
 kogu sissetulekust 60% wälja. Mina ei  
 taha vähemalt mitte ütelda, et kõige wae-  
 semad kihid olid need, mis maksustamise  
 alla pandi, waid just jõukad kihid, kelle  
 sissetulekutest 60% maksustati ja sel teel  
 oli võimalik sissetulekumaksu suure  
 summana saada.

Meie sissetulekumaks ei ole praegu  
 eelarwes suur ja ma ütlen seda selle-  
 pärast, et see sissetulek ei ole õiglaselt  
 hinnatud. Kui teie wõtate põllumajanduse,  
 siis teie, härrad põllumehed, olete ise hin-  
 dajad ja maksu määrajad ja need kodani-  
 kud, kellel wäikene sissetulek on wõrdle-  
 misis teie sissetulekuga, peawad wõrdle-  
 misis suurema osa tulumaksust maksma.  
 Wõtame waldade eelarwed. Teie olete  
 tsaariaegse wiisi poolt, inimestele peade  
 peale maksu panna, waatamata selle  
 peale, kas tema seda maksta suudab ja  
 olete walmis pristawite kaudu rahwalt  
 maksusid sisse nõudma. Teie tahate seda  
 süsteemi süwendada ja arendada wõib  
 olla, et teie maksupoliitika saab Randma  
 tagajärgi praegustel walimistel, kui teie  
 wähegi lasete objektiivselt olukorda hin-  
 nata ja suukorwe pähe ei pane, nii nagu  
 seda Lätimaal tehti.

Ma tahaksin peatada weel ühe teise sissetuleku ala juures, mida mul juhus oli pealt kuulata alamkommisjonis. Eelarwe alamkommisjonis arutati kõik sissetuleku alad läbi. Kui meie vaatame sissetulekut riigi ettevõtetest, nimelt posti, telegraafi ja telefoni, siis on teada, et post töötab puudujäägiga. Millest see puudujääk tingitud, seda igatahes alamkommisjonis ei tähendatud. Härra Strandman tähendas ainult seda, et tariifisid tuleb tõsta. Aga mis on selle tagajärg? Kui meie vaatame teiste maade praktikat sellel alal, kas seal on mindud wälja niisuguse sihiga, et ainult tõsta. Kui teie wõtate arwesse rahwa majanduslist seisukorda siis peate ometi aru saama, et see norm laiematele rahwahulkadele wäga kõrge on ja just sellepärast ei arene kirjawahetus. Iga hinge peale tuleb meil 40 kirja. Kas on see suur number? Minu arwamise järele tuleb see sellest, et postikulud kõrgeid on. (Wahel hüüe paremalt poolt.) Teile wõib olla ei ole see mitte kõrge, aga laialistele rahwahulkadele on see igatahes kõrge. Kui siin nüüd posti hindasid alandada, siis arwan, et post end tasa teeks oma sissetulekutest. Postilt, kui niisuguselt, kes kodanikkudele wastu tulles, wõttis teatawad ülesanded enese peale, ei ole mitte otsarbekohane nõuda, olgu ta proletarises wõi kapitalistlikus riigis, et ta sissetulekut omaks, kuid ta peaks end siiski tasa tegema.

Kui nüüd siin tõepoolest leitakse, et on tarwis tariifisid tõsta raudtee alal, siis wõib olla toob see weel suurema puudujäägi esile, nimelt sõitjate arw väheneb. Niisama ka posti juures väheneb tegewus sel lihtsal põhjusel, et inimeste sissetulek ei luba niisuguseid kõrgeid margimaksusid maksta.

See on õige küll, et praegusel ajal õieti wähe sõidetakse, aga seda peate ka arwesse wõtma, kui teie töolisteklasi büdshetti wähegi tunnete. (O. Strandman (töer.): Kõik on miljonäärid.) Suured kopikamiljonäärid küll. (Naer. O. Strandman (töer.): Wõib olla ka poolkopika-miljonäärid.) Tähendab weel waesemad.

Kui meie vaatame Inglise tulumaksu... (J. Laidoner (põl.): On palju suuremad.) Selles asjas, wõib olla, on Teil õigus. Mina sain neist andmetest nii aru, et Inglise tulumaks on wõrdlemisi asjalikumalt hinnatud, kui meie tulumaks.

Mulle jäi arusaamataks see seisukoht, missugune sotsiaaldemokraatidel on kaudsete maksude asjus. Wõib olla, et härra Martna seda küsimust puudutas, kui mind siin saalis ei olnud. Ma wõtan selle küsimuse sellepärast üles, et nende seisukoht selles asjas on rahwuswahelises ulatuses muutunud. Muuseas on Saksa sotsiaaldemokraatide Görlitzi parteipäewal esile tulnud arwamine, et kaused maksud, kui niisugused, on paratamatu nähtus riigi eelarwe tasakaalu wiimise juures. Kuid meie sotsiaaldemokraadid püüawad sel alal waikida. Härra Rei puudutas ainult wiina monopooli küsimust, mis wäga laastawalt mõjub perekondade peale.

Mis nüüd meie poliitikasse puutub, eriti tolliasjanduse alal, siis meie oleme selle poolt, et maksustamise alla peawad käima need, kellel on teatawad sissetulekud, teatawad wäärtused. Aga kui meil wõetakse nende tarwitamise eest maksu, siis ei ole see mitte maks sissetulekute pealt. (A. Rei (sd.): Näituseks uhkuse autod mitte!) See on nüüd teine küsimus. Laialiste rahwahulkade huwisid siin ei ole. Uhkuse asjade maksustamist peame meie igatahes kui jõukuse tundemärkide kohaselt wõetawat maksu tarwilikuks. (Rahaminister G. Westel: Härra Reesen! Shampanjer see on ju ka üks halb asi, et see tolli all on. L. Johanson (sd.): Ei, see on hea asi.) Ma ei saa kuidagi niisuguste asjadega nõus olla, kui näituseks tullakse ja õigustatakse ühe shampanjeri pudeliga kogu meie tollipoliitikat ja kaudset makse. (Rahaminister G. Westel: Kas need laialised rahwahulgad siis shampanjerit joowad? Juhataja kõlistab ja palub kõnelejat mitte segada. A. Rei (sd.): See nõuab kõige pealt asja tundmist.) See on õige küll, kuid mis teie poliitikasse puutub, siis olete teie härra rahaministriga ühesugusel arwamisel. Ja teie klassiwennad Saksamaal on ses suhtes juba oma järeldused teinud. See, mida teie nüüd auto ja ühe ehk teise asja peale üle kannate, see on ainult warjuks. Siis, mis puutub eriti sellesse piirituse monopoolisse, siis ma peaksin siin alla kriipsutama, et karskuse keskkomitees on isikuid, kes seda, mis tshekiskude löbustuste jne. peale kasutawad. Näituseks, üks karskuse keskkomitee liige on korra Tallinnas rongist maha jäänud, mina

ei tea, missuguste ülesannete pärast ja selleks, et Walka karskuskoosolekule sõita, on ta Tallinnast auto rentinud keskkomitee arvel ja sõitnud sellega Walka. Arwe olnud mitukümmend tuhat marka. Niisuguste lõbusõitude peale antakse keskkomitee kassast raha välja. See tõendab, et karskustööd wõetakse, kui teatawat lõbuasja. Need süüdistused, mis härra Rei ette kandis, olid ka kaunis asjalikud, kuid jäi tumedaks, mida sotsid ses küsimuses sooviwad. Mina olen seda ise kuulnud ja näinud ja usun, et kuulujuttudel ka põhja all on. Ma olen ise ka näinud, kuidas need preilikesed ja härrakesed karskust teewad. (W a h e l h ü ü e: See, wõib olla, oli Tartus!) Wõib olla, et ta Tartus oli.

**Juhataja K. Päts:** Palun mitte lõbusat juttu ajada, waid kõneleda!

**J. Reesen** (kom.): Siis kui mina härra rahaministri käest küsisin, kas tema eriti seda tshekisüsteemi, nii ütelda, tarwilikuks peab, siis härra rahaminister ei wastanud. Tema tõi ette, kuidas Ameerikas ja Norras keeluseadus on wäga halwasti mõjunud ja perekondades wiinajoomist edendanud. Meil on ka tshekisüsteemi kaudu wiin perekondadesse wiidud ja inimesed saawad selle läbi kodu perekondades rohkem jooma. Kas see kodune tarwitamine Eesti perekondades ei ole niisuguseid tagajärgi andnud, nagu seda Ameerika keeluseadus ja Norra, seda ei puudutanud härra rahaminister mitte.

1914 a. saadik ja pärast seda, kui oli teataw keeluseadus maksew, mõjus see terwendawalt joodikute ja nende perekondade peale, kes enne suured napsiwõtjad olid. Nüüd tshekisüsteem ei ole sugugi terwendawalt mõjunud, waid on wastupidised nähtused, nimelt: need perekonnad tarwitawad nüüd wäga palju wiina, ostawad wiina koju ja joowad perekondades. Selle tagajärjel hakkawad ka lapsed jooma ja on perekondades palju rohkem sekeldusi, kui seda ennemal ajal oli. Selle nähtuse juures ei arwanud härra rahaminister tarwiliku olewat peatada. Üldiselt wõttes peame seda alla kriipsutama, et kulud langewad suuremalt osalt töötawa rahwa kanda kaudsete maksude, kui ka ebamäärase maksude korraldamise kaudu. Meie hääletame selle wastu.

**J. Laidoner** (põl.): Täna wõeti wastu kuludeosas weel 50 miljonit marka

korteri ehitamise laenuks. Peab aga tähendama, et see minu arusaamise järele küllalt otstarbekohaselt antud ei ole. Senni oli põhimõte, et peab kõige pealt lahendama korterikriisi seal, kus see kõige suurem, see on pealinnas ja teistes suuremates keskkohtades. Kes jälgisid seda küsimust ajalehtede kaudu, juba needki nägid, et wäljaandmised sündisid Tõrwa, Antsla jne. alewites, kus mitte nii suurt korterikriisi ei ole kui linnas. Siin ei ole walitsus mitte sihikindlalt talitanud. Laenukomitee on laenusid automaatselt wälja andnud. Wõib olla, et siin ka linna walitsus süüdi on, nagu lugupeetud Riigikogu liige härra Wirmagi seda arwas. Meil on teataw luksus, on wõimalus eelarwe järele miljonid wälja anda, siis oleks küll otstarbekohasem, kui see raha saaks wälja antud asunikudele ehituslaenuks, selle asemel, et seda alewitesse anda. Seda silmas pidades teen järgmise ettepaneku: „Riigikogu awaldab soowi, et riikline ehituslaen saaks lubatud linnadele, kus korterikriisi kõige suurem — eestkätt pealinnale ja teistele suurematele linnadele, aga mitte wäikestele alewikudele, kus iseäralist korterikriisi ei ole.“

**Juhataja K. Päts:** Aruandja lõpuse sõna ei tarwita. Asun hääletamisele. Kes on selle poolt, et 1923 a. eelarwe korraliste tuludeosa wastu saaks wõetud, palun kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on eelarwe korraliste tulude osa wastu wõetud.

**Aruandja O. Strandman** (loeb):

#### ERAKORRALISED TULUD.

- |                                                |               |
|------------------------------------------------|---------------|
| § 1. Riigiwaranduste osakonna sissetulekud     | 44.000.000.—  |
| § 2. Operatsiooni fondide tagasimaksud         | 320.000.000.— |
| § 3. Krediit operatsioonidest, jookswad laenud | 707.563.660.— |

Kokku erakorralised tulud 1.071.563.660.—

**Kokku tulud 6.754.022.460.—**

§ 3. juures oli komisjoni ettepanekus 577.207.660.—, kuna nüüd tulud suuremad, teeb see wälja 707.563.660 marka. Kui III lugemisel muudatusi tuleb, wõib summa muutuda, see arw on rahaasjanduse komisjoni asjaajaja poolt wälja arwatud. Kogusumma ei ole kokku wõetud.

Juhataja **K. Päts**: Palun Riigikogu liikmeid, kes riigi 1923 a. eelarve erakorraliste tulude osa wastuwõtmise poolt on, kätt tõsta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on eel-

arwe erakorraliste tulude osa wastu wõetud.

Tänane päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.15 min. öösel.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Päts**.

Abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **A. Kerem**.

Abisekretäär **J. Bergman**.

